UNIVERSITÄTS-
BIBLIOTHEK
PADERBORN

Historiæ Societatis Iesv Pars ...

Clavdivs. Res extra Europam gestas, & alia quædam / suppleuit Petrvs Possinvs Ex Eadem Societate ; Francisco Sacchino

Orlandini, Nicola

Romae, MDCLXI

Liber Quartus.

urn:nbn:de:hbz:466:1-98261

Visual Library

HISTORIAE SOCIETATIS IESV
PARTIS QVINTAE
TOMVS PRIOR

A.C.1584. **Liber Quartus.** Soc. 45.

FELIX hic annus Societati fuit Editione nouæ Constitutionis Pontificiæ, cuius initium est: *Quanto Fructuosius*. Quâ Gregorius XIII. vota simplicia Societatis aduersus quorumdam criminationes Autoritate Apostolicâ defendit. Actis Deo de isto successu gratijs Generalis Societatis Claudius dum circumspicit quemadmodum partes Societatis omnes roboret, ac perficiat, posteaquam operosa cura perfunctus erat, quam emendatissimè edendi Constitutiones, & Canones, & Regulas singulorum munerum, & alia ad communem Societatis disciplinam spectantia, prout postremus Generalis conuentus decrerat, ad rem literariam ordinandam animum adiecit. Quam in rem quid gestum sit abunde docent acta ab ijs edita, quibus demandatum negotium est. Quæ ad verbum sunt, quæ sequuntur.

1 Editio nouę Constitutionis pro Societate.

2 Origines Ordinis studiorum postea editi.

Acta Congregationis, quæ anno 1584. iussu adm. R. P. Præpositi Generalis Claudij Aquauiuæ habita est de ratione studiorum instituenda.

Constitutiones 4. par. cap. 13. A. De statutis, inquiunt, lectionum horis, ordine, ac modo, & de exercitationibus tam compositionum (quas à Magistris emendari oportet) quam disputationum in omnibus facultatibus, & pronuntiandi publice Orationes, & Carmina, speciatim in quodam tractatu per Generalem Præpositum approbato agetur seorsum, ad quem hæc Constitutio nos remittit, id dumtaxat monendo, illa locis, temporibus, & personis accommodari oportere, quamuis ad illum ordinem accedere quoad fieri potest, conueniat.

3 Acta Congregationis sex Patrum hoc anno habitæ.

In eadem quoque 4. par. cap. 5. §. 4. & cap. 14. §. 3. sic habetur, sequantur in quauis facultate securiorem, & magis approbatam Doctrinam, & eos Autores, qui eam docent: cuius rei penes Rectorem (qui quod statuetur in vniuersa Societate ad maiorem Dei gloriam sequuturus est) cura sit.

4 Constitutionum loca, quę ordinem studiorum edendum præscribunt.

Hic tractatus ijs constitutionibus commendatus, qui & studiorum praxim & doctrinæ solidioris, autorumque delectum, sicut oportet, informet, ac moderetur, nostrorum omnium Patrum votis, iam inde ab ortu, ac primordio Societatis expetitus est: quod cum in cæteras instituti nostri partes excolendas strenuè ab ijs, qui præsunt incumbatur, pars ista tamen, quæ literarijs studijs rectè instituendis temperandisque continetur, nondum plenè exculta, nec ad eam speciem, ac splendorem, quem in optatis esse doctissimo cuique par est perducta videretur. Duo planè sunt Societatis nostræ præsidia, ac firmamenta, ardens pietatis studium, & præstans rerum scientia. In hæc duo capita omnis constitutionum nostrarum vertitur cardo, eo quod pietas, si doctrinæ luce orbata sit, singulis quidem priuatim prosit non parum, at in Ecclesiæ, proximorumque vtilitatem operam penè nullam conferre possit, in concio-

5 Necessitas eiusdem Ordinis ex desiderio nostrorum, & fine Societatis.

nibus, in Sacramentis administrandis, in iuuentute erudienda, in disputationibus cum fidei Aduersarijs, in consilijs, responsisque de dubijs rebus, & cæteris nostrorum hominum muneribus, ac functionibus, quæ doctrinam non vulgarem illam, sed excellentem quandam desiderant. Ad eam vero consequendam interest plurimum, qua ingrediamur via, quibus artibus, quibus vtamur auxilijs, quod nisi ratio facilis, ac solers ineatur, multis consumptis laboribus fructus respondere soleat exiguus: Contra vero si studiorum labor ad sapientem aliquam normam dirigatur, non magnis lucubrationibus magnum compendium, & fructus vberes referantur. Huc accedit, quod non modo nostrates, sed externos etiam adolescentes docendos suscepimus, quorum cum numerosa sit multitudo, præclara indoles, nec rara nobilitas, nostro muneri, nostræque apud alios existimationi facere satis non videmur, si tot pueris nostræ fidei commissis, tanquam nutrices non omnia optimè mansa, vt aiunt, in os inseramus: ne exiguo cum progressu in scholis nostris penè consenescant. Porro nec lene pondus, & calcar ad studia nostra benè componenda accedere debet ex eo, quod res nostræ quotidiè in promptu, atque in oculis omnium sunt, eorum etiam qui non optimè videntur affecti. Horum vero iustam accusationem effugere non valemus aliter, nisi quod nonnullis beneuolentiæ erga nos deest, id rerum benè gerendarum consilio, atque industria compensemus: cum præsertim non pauci sint, qui in hac literaria palæstra cum à nostris vinci non æquissimè ferant, non parum res quidem suas promouere, nostras autem obscurare nitantur. Iam nihil attinet multa verba facere de animorum consensione, quam grauissimè nostræ commendant Constitutiones, in ijs præsertim, quæ publicè geruntur, aut docentur: huic vero assensioni nondum satis potuit esse consultum. Cum enim nullus ordo, forma nulla communis adhuc præscripta esset, licere sibi quisque existimauit, & sentire quæ vellet, & quæ sentiebat, alijs tradere ea methodo, quam maximè probabat, vt aliquando non minus nostri inter se, quam ab externis dissentirent. Illud etiam vltimò, ac præcipuo loco cauendum videbatur, ne rerum nouarum studium, quod aliquando in nonnullis apparet, in aliquod discrimen nostram existimationem traheret; idque hac ætate, quæ cum plus nimio abundet hæresibus, matura potius indiget soliditate, quam parum tuta subtilitate doctorum. Atque hi Doctrinæ tanquam scopuli licet sapienter declinari possint à veteranis Professoribus, consulendum tamen fuit etiam tyronibus, quos veteranis iam defessis oportet identidem subrogare: tametsi hoc cautionis genus ne veteranis quidem obfuturum sit, cum possit interdum multis iam annis confirmata autoritas aliquem audaciorem reddere, & ad res nouas promptiorem. His itaque de causis semper visum est optimum factu, si, tam docendi varietas, quam opinandi libertas certis legibus vinciretur. Id quod cum hucusque confici commode non potuisset, tandem admodum R. P. Præpositus Generalis Claudius Aquauiua postquam primis suæ administrationis annis in Constitutiones, omnium officiorum Regulas, Congregationum Canones, & Priuilegia Societatis emendatissime edenda diligenter incubuit, anno tandem 1584. adiecit animum ad studiorum rationem firmiter, atque vtiliter constabiliendam: eaque de causa ex disiunctissimis Societatis Prouincijs Patres Theologos sex ad id operis deputandos euocauit. Ex Hispania venit P. Ioannes Azor. Ex Lusitania P. Gaspar Gonzales. Ex Gallia P. Iacobus Tyrius, Ex Austria P. Petrus Busæus. Ex Germania superiore P. Antonius Guisanus, Romæ commorabatur P. Stephanus Tuccius, Omnes administrandarum scholarum vsu præditi, & in omnibus pene facultatibus versati, gnari etiam singuli rerum Prouinciæ suæ: vt variarum gentium auditis, collatisque moribus, ac studijs, id communi consilio statueretur, quod locis, quoad eius fieri posset, congrueret vniuersis. Itaque sexto Idus Decembris, qui Conceptionis Deiparæ Virginis dies est, per R. P. Generalem ad S. D. N. Gregorij pedes osculandos deducti sunt, vt auspicato negotium tam operosum inchoarent. Bene precatus Pontifex sedulitem-

6 Eundem exigit cura susceptæ educationis iuuentutis. Et æmulatio multorum in Societate.

7 Idem ad consensionem inter nostros statuendam vtilis. Et ad præcauendum nouarum studium.

8 Ad istum Ordine concedendum sex Patres è variis partibus collecti.

Conueniunt Romæ Pontifice in primis probante.

temque, ac celeritatem operi adeo salutari, vt adhiberent, serio est adhortatus. Neque vero Pontifex Maximus solum, sed & Cardinales nonnulli Doctrina, & autoritate præcipui, quos tantæ rei certiores facere oportuit, institutam hanc à R. P. Generali quasi communem studiorum Reformationem vehementissime comprobarunt. Domicilium peropportunum, & commodum hybernis quidem sex mensibns in Pœnitentiaria Sancti Petri, æstiuis autem caloribus per trimestre spatium in Quirinali Monte ad S.Andream, illis est attributum. Horæ ternæ diebus singulis in consultatione ponebantur; temporis reliquum legendis Doctoribus, & Commentarijs, quos aliqui manu scriptos ex Prouincijs attulerant, traducebatur.

9 Opinionum delectus, & praxis scholarum, duo capita operis.

Iam vero vniuersum hoc opus duo in capita distributum fuit. In vno de securiorum opinionum delectu, ac censura agitatum est. In altero traditus fuit ordo, ac praxis scholarum, omniumque exercitationum, quibus ad sapientiam, ac bonas artes iuuentus promouetur, institutio. Ac primum in opinionum theologicarum examine, in quo aliquid excogitare, quod multis probetur, arduum semper visum est omnibus, Patrum illorum vnus, qui præerat Congregationi, quæstionem aliam ex alia iuxta ordinem Partium, Quæstionum, Articulorum S. Thomæ in disceptationem vocabat: ordine suam quisque sententiam prodebat. Si suffragia concordabant, haud magno negotio res transigebatur, sin dissidebant, tum disputatio acris oriebatur: diuidebatur quæstio in proprios status: certa secabantur ab ambiguis, lubrica, & obscura à ratis, & definitis. Controuersiæ capite sic explorato, discrepantium inter se argumentorum momenta appendebantur, in chartam sedulo referebantur, copiosa duorum, interdum etiam trium dierum disputatioue examinabantur, donec qui aliter senserant in plurimorum sententiam sponte concederent.

Methodus agendi circa primum.

10 Ex quibus fontibus hausta sit ordinatio disciplinæ scholarum.

In constituenda deinde certa ratione, ac methodo, qua scientiæ, & facultates singulæ tractarentur, recitabantur Patrum nostrorum in hunc vsum conseruatæ deliberationes, siue Romæ, siue extra in nobilioribus Societatis Collegijs varia temporum occasione institutæ: percensebantur Epistolæ, & consulta, legesque vniuersitatum, & diuersi generis alia, partim superioribus annis, partim nuperrimè ad R. P. N. Generalem ex plerisque cum Italis, & Hispanis, tum etiam Galliæ, Germaniæ, Poloniæ Prouincijs transmissa. Relegebantur quartæ partis Constitutiones, studioque ad nutum illis parendi sedulò expendebantur: Canones similiter Congregationum, Regulæ, & statuta scholarum, consuetudines præterea, moresque Collegij Romani, quæ liber manuscriptus simul omnia complectebatur. Ex his antiqua plurima retinebantur, recentioraque attexebantur: abrogabantur nonnulla: si qua dubitationem adferebant, singuli Prouinciæ suæ priuatas, vel communes institutiones, vsum, & exempla scholarum, mores, & euenta in medium proferebant: commoda, & incommoda demonstrabant, quibus tot, tamque varijs auxilijs ad disquisitionem, iudicationemque adhibitis, multarum perueſtigata sunt remedia difficultatum, iactaque mutuæ inter nos consensionis fundamenta, cum fixum, ac ratum id apud se haberent, nihil esse posse, vel ad scholarum conseruationem, promotionemque vtilius, vel ad gratiam, comparatamque existimationem retinendam accommodatius, quam vniusmodi omnes normam, præscriptionemque in excolendis ingenijs, gubernandisque scholasticis muneribus tenere, ac sequi.

11 Quanta maturitate in ea processum

Confectus tandem est tractatus duplex, vnus de opinionibus seligendis, alter de scholarum administratione. Vterque deinde sub incudem reuocatus, relectusque omnibus audientibus, & emendatus, tandem etiam subscriptione singulorum firmatus, inque Collegij Romani Theologorum manus iussu R. P. N. Generalis traditus est, vt ab ipsis primum, à reliquis deinde per vniuersam Societatem Prouincijs expenderetur. Atque hic Congregationis de studijs habitæ tam cursus, quam exitus fuit. Anno vertente denique sub

12 Ordo studiorum diu, & diligenter ante editionem expensus.

finem mensis Augusti, cum Decembris initio cæpissent, conuentus est solutus. P. Stephanus, P. Azor, P. Gonzales in Vrbe relicti, vt sicubi desideraretur eorum, quæ constituta sunt, interpretationem, vel rationem redderent. Cæteri domum quisque ad consueta munia rediere. Iam vero quamuis optatissimum esset R. P. Generali hanc totam rem cognoscere quam primum, & per Prouincias spargere recognoscendam, tamen impeditus primum Patrum, Procuratorum, & Congregatione, & negotijs expediendis. Deinde aduentu Iaponiorum Principum, moraque diuturna in Vrbe proprer obitum Gregorij Pontificis Maximi: tum quotidianis curis, literisque Prouinciarum, non potuit ante exitum pene anni 1585. animum adhibere cum quatuor Assistentibus ad ea perlegenda, quæ à sex Patribus deputatis, & à Romani Collegij Doctoribus acta fuerant. Nunc tandem rebus omnibus perspectis, & ijs quæ Collegij Romani Patres obseruarant, per sex Patres Deputatos recognitis, id quod perpensis vtriusque partis annotationibus compilatum est, in omnem Societatem dimittendum putauit, vt quod in communem comparatur vsum, communi quoque iudicio comprobetur.

Hactenus Acta literarij eius consilij. Sed vt clarius appareat, quanto res studio, & ordine gesta sit, interest etiam cognosci, quæ posita sint toti fabricæ fundamenta. Igitur Patres de opinionum theologicarum delectu disputaturi, ita præfantur.

13 Soliditas, & consensio in Doctrina Societatis per ordinem studiorum stabilite.

Admodum R. P. Generalis sex Patribus quos ad omnem studiorum rationem bene instituendam delegerat, nihil grauius commendauit, nihil se magis optare testatus est, quam vt eorum opera opinandi licentia, quæ quotidianis, & periculis, & altercationibus nostros perturbat, cohiberetur: omnisque Doctrina Societatis duas in primis res consequeretur in nostris Constitutionibus frequenter inculcatas, soliditatem, quæ omni temeritate vacaret, & consensionem, quam tot Professorum contentiones labefactant non parum. His illi mandatis cum studerent obtemperare pro viribus, formulam, quæ sequitur, conscripsere, qua generatim quædam, quædam particulatim recte componi posse visa sunt. Est autem huiusmodi.

1 In docendo corroborandæ inprimis fidei, alendæque pietatis cura habeatur. Nemo igitur quicquam doceat, quod cum Ecclesiæ sensu, receptisque traditionibus non bene conueniat: quodque aliquo modo robur fidei, & solidæ pietatis firmitatem minuat.

2 Expedit etiam vbi nullum pietatis, & fidei periculum imminet, suspicionem vitare studij res moliendi nouas, aut nouæ condendæ Doctrinæ. Quare opinionem vllam nemo defendat, quæ contra recepta Philosophorum, aut Theologorum axiomata, vel contra communem scholarum Theologicarum sensum, à plerisque viris doctis esse iudicetur.

3 Quæ opiniones, cuiuscumque autoris sint, in aliqua Prouincia, aut Ciuitate multos, aut nostrorum, aut exterorum Catholicos, & non indoctos offendere scientur, eas ibi nemo doceat, aut defendat, quamuis alibi sine offensione doceantur. Huiusmodi vero opiniones à quolibet Prouinciali colligendæ forent, audito consilio Doctorum suæ Prouinciæ, vt qui ea docent, nec eas ignorent, nec vllas esse præterea huius generis existiment.

14 Sodalitium Annunciatæ Collegij Romani primarium declaratum cui alia aggregarentur.

Quare id factum.

Eodem hoc anno Sodalitium, quod erat in Romano Collegio sub Deiparæ Virginis clientela, Gregorius diplomate ad eam rem confecto, primarium iussit esse, amplis condonationibus peccatorum ornatum: factaque potestate eadem beneficia cum Sodalitijs, quæ ad illud aggregarentur, communicandi. Nomen ab Annuntiatione Virginis manfit. Anno 1564. cœperat id Romæ sodalitium, inde per Societatis Collegia pleraque fusa alia eiusdem generis; & quædam etiam autoritate Pontificis confirmata, & decorata Indulgentijs erant: verum per se se stabant singula, nec paribus beneficijs fruebantur: ac proinde, vt quodque recens excitabatur, ita ad indulgentias impetrian-

petrandas noua priuatim opus erat voluntate Pontificis, quod non carebat negotio. Vt igitur pronior communicatio esset, atque ex eodem cuncta quasi fonte deriuarentur; adhæc pari iure, ac forma constarent, antiquatis quæcumque ad id loci statuta erant, cuncta inposterum ab Sodalitio Romano Gregorius suspendit: simulque vt certius, ac maiori cum ipsorum, tum Societatis tranquillitate regerentur, summam in omnia Generali Præposito potestatem permisit. Diuinum sane fuisse inuentum hosce cœtus ad discentium, siue morum, siue literarum profectum, passim experimenta monstrabant. Vbique Sodales Virginis vtrâque eminebant laude. Quippe nihil ita alit scientiam, vt vera pietas: ac vicissim nihil opportunam fraudibus Dæmonis, & voluptatum illecebris adolescentiam ita continet, vt accurata literarum tractatio, quæ bonis iucunditatibus amorem prauarum extinguens, occupatione præterea rapaci, & assidua neque corruptori otio, neque Diabolo, aut satellitibus eius aditum nisi angustum relinquit. Adhæc puros, simpliceſque clientum suorum complexa animos Mater Sanctitatis conserit Cœli seminibus, imbribus rigat diuinis, sancto igni ad maturam virtutis frugem perducit: & esse ei curæ hosce alumnos extraordinariæ indulgentiæ documentis passim ostendit. Ergo tam salubre opus, quo firmius staret, latiusque propagaretur, Pontificia fulciendum autoritate, ornandum clementia fuit. Quod Gregorius eo pronius fecit, quod ad Collegij sui Romani haud modicum decus, fructumque spectabat. Vnicus primo Romæ horum Sodalium fuerat cœtus. Verum deinde cum ij ex quibus ortus primum adolescentibus erat, in iuuenes euasissent, alijque inferiores ætate succederent, geminatus est ex ætatum gradibus, tum vt locus pateret pluribus, tum maxime, vt suos separatim conuentus, qui propiores inter se æuo essent, haberent. Accessere deinde alij duo: quibus omnibus, quia sunt veluti membra vnius sodalitij, honos, & nomen Congregationis Primariæ commune est. Ipsius Collegij iam magnifico opere duo ad Gymnasium properata membra stabant, cum ea cohonestare die Sanctis Apostolis Simoni, & Iudæ sacro præsentia sua Pontifex voluit. Exceptus est multiplici apparatu sapientiæ, ipsis vbique parietibus Poëtarum, Pictorumque ingeniosa facundia, autorem consalutantibus, & prædicantibus suum. Qui vbi in Aulam conscendit ornatam vndique descriptis ædificijs Collegiorum ab ipso per totum Orbem terrarum ad religionis amplificationem, & defensionem conditis, atque ea paulisper egregiè picta contemplatus, parata in excelso loco sella consedit. Stephanus Tuccius, quem modo inter Patres studijs ordinandis præpositos numerauí, vir apprime doctus, & eloquens, idem qui duobus quoque ante annis Oratoris voce Beatissimum Patrem Collegium vetus visentem exceperat, modesta laudatione ei de genu gratias egit. Et Pontifex vbi finem Orator dicendi fecit, Soli Deo, inquit, honor, & gloria. Sub hæc scholas omnes singillatim inspexit; visus omnia vehementer probare. Nonis inde Nouembribus literarijs exercitationibus initium factum illustre, & accuratum, vt laxitati, splendoque Gymnasij Doctorum par esset industria. Sex dierum varia prolusione datæ in conspectum ingenij vires, quam postremo clausit Orator Horatius Tursellinus ad amorem sapientiæ iuuenes cohortatus. Biduum quoque solennibus præfationibus datum, quæ non vt moris est, in suo quæque auditorio, sed in Theologiæ schola perampla atque magnifica, ternæ ante, totidem post meridiem, ne qua cui officeret, auditæ. Valuitque ea Gymnasij Maiestas, & Doctorum celebritas ad classes tum vrbanis, tum peregrinis auditoribus frequentandas, vt ex eo tempore haud multo pauciores binis millibus cœperint numerari. Cumularunt horum initiorum lætitiam lecti è singulis Europæ Prouincijs Patres, qui ad Procuratorum Congregationem, quæ prima post Claudium Generalem sub illud tempus habita est, conuenerant, Romanæ Prouinciæ, reuersus ab recognita magna cum laude Sardinia, Fabius de Fabijs præpositus est. Ioanni Nicolao de Notarijs Perusini Collegij, pro vete-

15 Vtilitas Sodalitiorum B.V.

16 Gregorius Pontifex Collegium Romanum à se ædificatum visit.

17 Initia docendi splendida in Collegio Romano.

18 Congregatio Procuratorum prima sub Claudio.

veteri suo erga eam Ciuitatem studio, tanquam ad requietem cura permissa. Ameria quos ante aliquot annos iterum in Collegij spem socios Ciuitas impetrarat, cum nihil expediretur, omnes ex superioris generalis Conuentus decreto abducti. Par egregium Sacerdotum quinque dierum interuallo Nouembri mense dedit Cœlo Professa Domus Romana, Federicum Manricium, & Franciscum Turrianum, ambos Hispanos, ambos æuo graues, ac bene factis. Manricius ex nobili genere dum profanam militiam petit, ad Corsicum bellum profectus, ex morbo animum ad religiosam vitam adiecit: auditoque mox Genuæ Lainio anno 1554. & familiariter cum eo versatus, bellatricem indolem ad diuina signa in Societatem transtulit; sub quibus ad supremum vsque spiritum infractus labore, tanquam bonus miles Christi IESV, certauit, Romana continenter in Domo præter sacrarij, templique præfecturam, in functione confessionali assiduitate mirabili perseuerans: cui patientiæ, cum innocentiæ, comitatisque dulcissimæ amabilitates adiungeret, ægris mentibus semper paratum, semper gratum perfugium erat. Ob singulare erga S. Franciscum, ac Bonauenturam studium, initio se Franciscum Bonauenturam nominari volebat: sed quia in Societate nomina mutare moris non est, iussit S. Ignatius prioribus suis nominibus esse contentum. Porro Turrianus is est, cuius monumenta rei Catholicæ apprime vtilia multa extant: qui quod literarum, atque celebritatis longo studio, ac labore collegerat, itemque supremam suam ætatem in sinum religiosæ disciplinæ deposuit anno 1567. Ex quo tempore nunquam positis aduersus Hæreticos telis, in sui victoria, beataque pace persequenda, & perfectæ conuersationis virtutis, tyronis ardore, constantia veterani, gustu intelligentis vixit, exemplum domesticis, exterisque blandissimum.

19 Federici Manricij vita innocens, & mors felix.

20 Francisci Turriani pari eruditioni religio.

Non est prætereundum quod à multis obseruatum est, peculiari Deiparæ gratia videri assignatum eius morti diem vndecimum Kalendas Decembris, nempè Præsentationi eiusdem Sanctissimæ semper-Virginis annuâ celebritate Sacrum, quod festum Censores qui iussu olim Pij V. Pont. Max. Romanum Breuiarium, & Missale recognouerant, tamquam antiquitatis suffragatione destitutum expungere cogitarant. Sed re comperta Turrianus qui Romæ tunc erat, oblato Pontifici Libello professus est: luculenta sese testimonia Priscorum Patrum, quæ festi eius veram, & benè fundatam religionem demonstrarent, exhibere paratum si audiretur, quo statim impetrato, facile euicit, vt in Ecclesiasticis fastis illa solemnitas iure quam optimo rerinenda censeretur.

Neapolitani Professi cum parum idoneam vtilitati publicæ sedem haberent, dum aptior quæritur, quæ fuerant Salernitani Principis ædes repente venales propositæ sunt. Situs erat, quam qui optari maximè posset idoneus; nec aliud præter ipsarum magnificentiam ædium ferè quicquam obstabat. Regia moles videbatur præcelsa, ac spatiosa, parietibus vndique opere sumptuoso lapide quadrato extructis, adamantis instar cuspidatim excisо. Sed plerisque ciuium pro ingenita Neapolitanæ genti Religione, animique liberalitate gaudentibus, quod esset in vrbe sua pulcherrimum, id Numini colendo addici, res est Philippo Rege autore, non ægrè transacta. Petrus Giron Ossunæ Dux ea tempestate Prorex suscepit primus negotium, curaque, & studio summo gessit, priuatim quoque, & publicè nobilitatem ad promouendum opus, sedulo cohortatus. Erant multi, qui vbi inita nouæ Domus professio est, templum in proximo extruendum suaderent, quod & modico sumptu Religiosis aptari vsibus Salernitana domus, & templi de integro extruendi pro voluntate forma deseribi posset. Cæterum, quanquam ipsa quoque Religiosorum domicilia, vti ipsimet homines Religioni deseruiant, tamen & illa ædificij maiestas congruentior Templo visa est, & priuatæ commoditati præuerti publicam decuit: vt tanto celerius ad solemnia pietatis officia loco, ac gente digna spatia aperirentur. Igitur quicquid intra latera inædificatum erat euersо, ex Iosephi Valeriani ad id Romam missi descriptione peramplum, & elegans conformatum est Templum, & conceptæ Deiparæ dedicatum, vt grati animi aduersum Proregem cuius familiæ præci-

21 Salernitani Principis ædes Neapoli in templū Domus Professæ mutatæ.

præcipua veneratione ea solennitas colitur, hoc ad Posteros monumentum extaret Neapolitano Collegio, cuius anno superiore à Roberta Carafa fundandum vectigal susceptum narrauimus, tertius nunc primus Philosophicæ disciplinæ Magister est additus. Accessit, & singulare decus tanquam cælitus missum. Guilielmi Elphinstonij, qui in eo decessit, venerandæ reliquiæ. Is postridiè idus Aprilis anno 1563. natus in Scotiâ est, ex vtroque parente nobili. Namque Mater ipsam Scotiæ Reginam altero cognationis gradu contingebat. Paternam vero gentem præ cæteris illustrarat Guillelmus Elphinstonius Aderbonensis Episcopus, idemque magnus Regni Cancellarius, sapientia, & sanctitate, studioque incorruptæ religionis inter paucos insignis: qui opibus quoque suis Academiam Ederbonensem, & Collegia aliquot scholasticorum instituit. Hac Natalium claritudine, verum, vt erant tempora, Parentibus nouorum dogmatum contagio infectis, ortus Guilielmus, in ijsdem educatus erroribus, Matre mature extincta, eo diligentius primarum literarum cultura expolitus est, quo maioribus, & Rex ipse adolescens affinem puerum stimulabat promissis, & propter indolem ingenij singularem firmius destinabatur Caluinianæ insaniæ munimentum. Sed alia erant bonæ voluntatis Dei Consilia, quæ modo mirabili per ipsas Hæreticorum iniurias ad suum exitum peruenere. Non persequar longas ambages adolescentiæ miris casibus exercitæ quas Hieronymus Platus, Iuuenis istius sibi notissimi vsque ad admirationem æstimator, diserto Commentario descripsit. Sufficiet dicere, quod argumenti mei est, admissum eum in Societatem Neapoli cum ibi ægrotaret, & coram Ludouico Massellio prouinciali vota simplicia Societatis emisisse, adeo redundantem cœlestibus delicijs, vt confirmaret nullum in toto orbe terrarum sua sententia reperiri hominem se beatiorem, nec deinceps voluit à domesticis nisi frater appellari: & accito Rectore Antonio Lisio res ei suas omnes, & reliquiariam thecam, & Rosarium in manus dedit, rogitans, vt etiam subucula sibi Societatis daretur, vt exuta, quam tum gestabat, seculi hominem planè totum exueret. Iam æstus febrium suaues, morbique supremi cruciatus deliciæ videbantur, dolenti quod sibi, vt loquebatur, nihil aduersi contigisset Dei causa perferre. Tanti enim donum hoc multa pro Christo patiendi faciebat, vt interrogatus an pro duobus, quos præcipue sibi caros profitebatur, oraturus esset, vt in Cœlum quam primum transferrentur; non id, sed potius, vt in hac vita tribulationes multas Dei causa paterentur, oraturum se se responderit. Ex eo Crucis amore cum ingentem aquæ vim iuberetur à Medico in summis febris ardoribus haurire, modeste rogauit, vt id postridie fieret: quod quamquam ipse non explicauit, tamen fecisse intellectum est, vt eo die, sexta enim erat feria, ad reguſtandos Christi dolores, doloribus suis, ne illa quidem leuatiuncula admista, purioribus frueretur. Alio die vehementi cordis dolore correptus in latus dolens incubuit, exoptatum calicem quasi complexans, & eius acerbitatem, vti sperabat, eo positu adaucturus. Sed vt ignauos sæpe in dolores ipsa fuga præcipitat, ita magnanimus Christi Athleta leui somno furtim illapso, vbi cruciatum quærebat, ibi reperit sedationem. Et quoniam nunquam vincitur liberalitate Deus, adeo sitienti dolorum seruulo visus est solatia quædam per se quidem vilia, sed immensæ eius caritatis documenta, præter ordinem diuinitus prouidisse. Nocte quadam Guilielmus cum defecisse malogranatum, quo medici iussu arentes subinde fauces humectabat, significasset, Excubitor, quamquam nullum præterea tota domo restare probe norat, tamen vt functus officio videretur, cubiculo velut alterum quæsiturus egreditur: atque ecce tibi in fenestra malogranatum grande, ac pulchrum conspicatur; quod postea vnde allatum, à quo eo loco positum, nulla potuit, quamuis diligenti Præsidum inquisitione deprehendi. Itaque constans inter omnes fuit opinio, vt olim erga Sanctum Thomam ægrotantem in Haleculis, & Honoratum de quo S. Gregorius narrat, in alio pisce; ita erga hunc acceptum sibi adolescentem plusquam maternam, nec vlla ætate exhaustam Domini indulgentiam miraculo declaratam. Iam eminebat magnus ille animus

22 Guillelmi Elphinstonij ortus.

23 Admittitur in Societatem ægrotás Neapoli.

24 Mira patientia morbum tolerat.

25 Materna Dei erga eum indulgentia.

mus è corpore, quòque exitus propius appetebat, hoc gestiebat magis. Neque cum eo de morte dissimulanter agebatur, sed tanquam cum aliquo, qui magni Regis in aulam discessum adornans multorum studijs ambiatur, certatimque curandis apud Regem mandatis oneretur: quæ Guilielmus mandata volens excipiebat. Cæterum optabat quicquid ab noxis luendum pœnarum haberet, in hac vita potius, quam in purgatorio igni dependere. Narrauit enim ipsemet Petro Antonio Spinello, cui de peccatis confitebatur, Angelum sibi custodem suum apparuisse, & id ipsum interrogasse, vtro mallet loco puniri, in hac, an in altera vita? seque respondisse, malle triginta diebus in hac vita, quam horæ dimidium in Purgatorio cruciari. Vbi cum subijceret Spinellus, vt Purgatorij tormenta longissime superent mortalis vitæ dolores, tamen bene suscipi, quo citius ad beatum Dei conspectum perueniatur: Guilielmus adiecit se pœnas huius vitæ præoptare, non declinandi causa doloris, sed quod ijs præter expiationem noxarum, etiam apud Deum merita cumulentur. Biduo ante obitum tria ex Prouinciali Massellio suppliciter postulauit, Primum vt Salmeron sibi moribundo bene precaretur, & sacrificium pro se faceret, Beatoque Ignatio commendaret. Deinde vt postquam obijsset, nomine suo Massellius de singulari erga se caritate Collegio grates ageret, denique repensis à se exemplis minus rectis veniam precaretur. Postremum, vt cum supremum instaret momentum, vellet suum in conclaue domesticos omnes acciri: summo enim solatio eam sibi coronam illo articulo fore. Quæ cum Prouincialis omnia promisisset, biduo exacto institit rursus Guilielmus, vt Sacrosancto Viatico muniretur, quod item mirabili opportunitate concessum est. Nam quanquam vulgo credebatur aliquot dies superaturus, paulo post emigrauit. Allato diuinissimo Sacramento, & posteaquam coram eo Votum religiosa renouasset, cum incredibili pietatis gustu suscepto, etiam supremam vnctionem poposcit; quæ item clarioribus iam apparentibus instantis finis argumentis, adhibita est: & domestici conuocati. Quos vt confertim intrantes vidit, in hæc ipsa verba erupit, O quam gloriosa est mors tot agminibus Angelorum constipata. O quanta consolatione perfundor, vbi recordor animam meam Angeli mei Custodis manibus deportandam in Cœlum? Tum vero nunquam cessare: totus in sacra Colloquia, & oscula imaginum B. Virginis, & Christi Domini in Cruce fixi colliquescere, vt appareret, quod in rebus naturæ nutu euntibus vsuuenit, quarum est prope quietis locum concitatissimus motus; ita animam illam, vt proxime ad beatam Sedem accesserat, ita velocissime rapi. Candelam porrigi sibi sacram poscit ardentem, & circumstantes orat, vt suas incendant: tum noua cum B. Virgine, Christo Domino, Beatoque Ignatio colloquia. Ac subito cum magno, & inlecto ad astantes gaudio, Non videtis, inquit, non videtis Angelos? Tum quædam cum Angelo suo Custode submurmurans, denuntiasse eum sibi interrogatus, retulit, fore, vt per Purgatorij pœnas transiret, sed breui ex ijs ereptus ad Paradisi gloriam ab Angelo eodem deferretur: Vbi B. Ignatius occursurus esset, vt eum coram S. Trinitate sisteret. Quibus dictis tanta lætitia, & ardore spiritus repletus est, vt iam se ipse non caperet; sed cor & caro eius exultarent in Deum viuum: totoque corpore quamuis infirmissimo super lectulum exiliret, atque oculos retro post ceruical reflexos circumagens, & dulcedine quadam mirifica gestiens, indicaret aliquid se illic aspicere, quo valde delectaretur. Quod quid esset deficiente iam voce satis explicare non potuit. Solum Angeli, Maria, & id genus nomina ex intermortuis voculis percepta sunt. Inter quæ repente conticuit, recumbensque ita suauiter, vt consopitus videretur, supremum spiritum lenissime exhalauit xvi. Kalendas Maij. Hoc tempore Sacerdoti è Societate viro graui, qui quo attentius oraret, præsens cum cæteris moribundo non aderat, repente quædam oborta est lux, & quasi vox audita, Iam mortuus est. Itaque statim precibus ad animam eius ex Purgatorij pœnis liberandam translatis,

26 Vitæ dolores purgatorio præoptat

27 In summis consolationibus moritur

28 Breue purgatorium patitur.

tis, eo ſtudio rogare Dominum cœpit, eoque commiſerationis ſenſu, ac ſi ante oculos ignes illos haberet. Vbi autem quarta circiter horæ pars abijt, illico triſtitia omnis euanuit, & mirabilis hilaritas animum ſubijt, luxque certiſſima, quæ plane, ac ſine vlla hæſitatione perſuaderet, iam Guilielmum ex ijs pœnis euaſiſſe, & receptum in Cœlum. Poſtridie ad gratiarum actionem Socij omnes Collegij Euchariſtiam ſumpſere: quod tale genus mortis, ac virtutis ſpectare ſibi licuiſſet. Eo die celebratæ exequiæ concurſu etiam complurium nobilium ad quos de adoleſcentis virtute rumor emanauerat. Actum à Conſentinis, Præſide Calabriæ Hieronymo Vazano inprimis inſtante, de aduocando Collegio, ſed res non niſi quinto poſt anno maturuit. Permouerat Ciuitatem ardore ſuo Carolus Maſtrillus. Qui Beneuentum item profectus, duos inter ſe Dynaſtas vt pacificaret, paucis concionibus ita deſiderio Societatis omnes incendit, vt ſtatim conſilio publico vnum nobilem, Pompeium Morram, cum mandatis, ac literis, quibus & ſuas quam ſtudioſiſſime ſcriptas Maximilianus Palumbara Archiepiſcopus addidit, Romam ad Claudium legarint, templo, areaque ad Collegij ædificationem attributis, & vectigalia certa polliciti. Per hanc poſtulationem miſſi quatuor, ardentes Ciuium animos multo magis inflammauere. His præerat Emerius de Bonis, qui & conciones in frequentiſſimo conuentu habebat, & maximo audiebatur aſſenſu, fructuque, præſertim quod apte explicationem Conſcientiæ quæſtionum interſerebat. Cœpit & hebdomadarius Sacramentorum vſus induci, aliaque geſta de more. Sed Beneuentani Collegij abſolutio dum multos in annos, quoad Ciuitas ſuper attributo templo coortas expediat lites, differtur, in Prouincia Veneta Mantuanum iam pridem, vt in loco retuli, ab Cardinali Hercule Gonzaga deſignatum, incredibili Eleonoræ Auſtriacæ ſtudio, ac pietate maturuit. Filia erat Eleonora Ferdinandi Imperatoris, Maximiliani Soror, Guilielmo Duci Mantuæ nupta, ob ſingularem in tanta nobilitate modeſtiam, religionem, liberalitatem, & omnes Chriſtianarum feminarum laudes, vel ſanctiſſimarum digna Reginarum choro. Hauſerat vna cum ſororibus, religionis indole plane germanis, à prima ætate erga noſtrum Ordinem ſtudium, & perpetuis auxerat incrementis: Collegijque Mantuæ inſtituendi cupidine, præſertim vt recentes puerorum animas Sanctus Dei timor vna cum rudimentis literarum imbueret, non faciebat modo per ſe ipſa aſſidue preces ad Deum, ſed late etiam per homines pios, ſacroſque cœtus faciendas curabat. Obſtabat tamen Vxoris optimæ votis Guilielmi Ducis animus ab Societate ex maleuolorum ſermonibus oppido alienus. Nec eam ob rem deſperabat Eleonora, ſed intentius cunctas obibat animo vias, per quas aperire ſibi ad optata aditum poſſet. Statuit igitur, quoniam nullæ tum erant Mantuæ publicæ ſcholæ, nonnullas excitare de peculio ſuo. Cuius rei cum poteſtatem ſibi fieri ab Duce petiſſet, neque is videretur libenter concedere, illa multiplicandis ad Deum precibus tanto enixius inſtitit. Non deſpexit piam perſeuerantiam clementiſſimus Dominus, qui & ad perſeuerandum inuitat, quòd ſuorum precibus delectatur: & poſtulata differt, quo cumulatiora donet. Ergo inter ipſas preces, quas longius ſolito, & ardentius protrahebat, Eleonoram repente Dux euocat, & vltro interrogat, num, quas moliebatur, ſcholas condiderit? Quæ cum aduerſus nutum eius nihil ſe mouere auſam, reſpondiſſet, explicata fronte, ſingulari benignitate, Age, inquit, ne cœptum omitte: placet non modo eas, vt arbitratu inſtituas tuo, ſed vt etiam Societatis Patribus tradas regendas. Inter hæc Proſper Malauolta liberatus regendæ Mediolanenſis Domus cura, ad Mantuanum ſuggeſtum accitur: vbi præter collatas in populum vtilitates, pia, prudentique conſuetudine Ducem ita ſibi deuinxit, vt abſterſis ex eius animo calumnijs, & Societati eum, & pietati intime conciliarit. Tum vero Eleonora gaudia ſua vix capere: mundi ſui muliebris, quem luculentum habebat, ad conficiendum annuum cenſum parte addicta, vrgere Claudium literis ſuis, & Cardina-

29 Conſentiæ, & Beneuenti Collegia petita.

30 Statio in ſpem Collegij Beneuenti poſita, fructu magno.

31 Eleonora Auſtriaca Dux Mantuæ impensè Societatem amat.

32 Guillelmus Dux Mantuæ Societati reconciliatur.

dinalis Veronensis Augustini Valerij, cuius interponendam autoritatem censuit, ipsum quoque incitare Ducem: demum omnibus curis in eam curam incumbere. Neque interim manibus suis parcere; sed inter alia, supellectili domesticæ comparandæ, perficiendæque cum feminis suis insistere: quod caritate, benignitateque adeo prouida fecit, vt non modo, quod Religiosorum corporibus, sed quicquid cœnaculo, culinæque & eorum ministris vsui foret, Socij vbi missi sunt, parata affatim regijs illius manibus inuenerint. Ædes Sancti Saluatoris Collegio attributa initio est. Verum cum ad scholas concinnandas proxima Hebræorum Synagoga inter alia tecta redigenda, esset in potestatem, reclamantibus Iudæis, ne Synagogâ, quam è primis Italiæ aiebant esse, spoliarentur, eo valuit nationis perfidæ pugnacitas, vt ipsorum impensa Christianæ pietati sedes opportunior quæreretur. Nam Guilielmus terna aureorum millia, quibus pro obtinenda Synagoga eos damnauit, ad ædes coëmendas contulit, in quibus hodieque Collegium magno cum Ciuitatis bono habetur. In ijs ineunte Nouembri, Prospero Malauolta primo Rectore, tradi duabus in scholis, quibus mox addita tertia est, latinæ cœptæ literæ solenni cum exordiorum celebritate, ac pompa. E Prouincia Veneta Paulus Mancinus, cum altero de Societate, Venetarum copiarum Duci Latino Vrsino in Cretam tendenti comes additus, tum apud milites, tum apud Insulanos rem Christianam commode gessit. Apostolico per varias Charnorum Diœceses Visitatori Parentinati Episcopo Rodulphus Florius egregiam nauauit operam. Tertius item Sacerdos in Istriam ad vrbem Polam Episcopi accersitu missus, multa ad pietatem fouendam pia instituta, vel intermissa reuocauit, vel ipse primus inuexit. Continuati consueto cum fructu, & Raguseæ labores, & Cathari. Nam hoc quoque anno Catharum Philippus de Philippis, dum Ludouicus Mansonius Raguseæ elaborat, excoluit. Raphaël Bonellus Archiepiscopus, non solum ipsa in Vrbe Raguseæ, vbi Ambrosius Castanea Clero conscientiæ quæstiones iussu eius explicuit, sed & foris in Diœcesi lustranda secum Patres deducens, vtilium laborum materiam præbuit. Cæterum per totam fere Illyridis oram maritimam, & Epirum, Macedoniæque, & Mysiarum partem, & inde pene vsque Constantinopolim, Visitatorum Apostolicorum autoritate, Pontificis iussu, ac sumptu latinarum Ecclesiarum reliquias recognouere Thomas Radius de Societate, & Alexander Comuleus tum Iaderensis Canonicus, & Cardinalis Sanctæ Seuerinæ domesticus, multis post annis & ipse noster. Principio anni Roma profecti ampla potestate in animarum vtilitatem instructi: dein impetrata ab Imperatore quoque Turcarum publica fide, exorsi ab Vrbe Lisso (Alexium hodie est) ac Diœcesi, Dyrrachiensem Archiepiscopatum, & Antibariensem cum adiunctis Episcopatibus, partim coniuncti, partim, ne quam suspicaci Turcarum genti causam calumniarum offerrent, seiuncti obiere. Multi restabant Christiani circa Antibarium, eaque loca, quæ recens in Turcarum dominatum venerant, rari in olim subiectis. Adeo cum libertate religio sancta sensim amittitur. Neque deplorantur, neque ab ijs, quorum est muneris satis æstimantur hæc damna. Vtinam sicut ad propagandam in Indijs, terrarumque vltimis oris religionem sanctissimo multi studio rapiuntur, ad restituenda quoque in his, atque finitimis gentibus, vbi tamdiu floruit, multi item Apostolici viri per glorioſa pericula tendant. Thomas, & Alexander vbi tractum omnem cis montes quos Ducaginos vocant, lustrarunt, singularumque cognouere Ecclesiarum necessitates, conuocatis, quos commodum fuit, Episcopis tribus Sappatensi, Alexiensi, Sconrensi, & Archiepiscopi Antibariensis Vicario, & sex Cœnobiorum, quæ supererant è Franciscanis Obseruantibus, Custode, quicquid ad remedium, siue ad profectum visum est opportunum consultarunt, atque sanxerunt. Hinc dum Montes transgrediuntur, haud paucos inuenere sparsos per iuga in ritu latino perseuerantes, sed rudes planè, intractabilesque, Oratorijs, & Sacerdotibus destitutos; nec valde

33 Eleonora Collegium Mantuanum Societati fundat.

34 Missiones per Cretam, Charnos, & Istriam salutares.

35 Raguſæ, Cathari, perque oram Illyricj res Catholica curata.

36 Aliquot Diœceſes Turcis ſubiectæ vtiliter viſitatæ.

de ob parochorum, & locorum asperitatem potuit ijs in longum consuli. In descensu Montium in eo latere, quod septentrionem spectat, Ecclesiæ complures inuentæ curionibus suis instructæ, quibus inspectis, ordinatisque, Petropolim (vulgo Prezren) perrexere, vrbem pulcherrimo loco sitam, vbi & templum stabat Catholicorum, & supra eius culmen ad auras spectabatur veneranda Crux, quod merito attulit cum admiratione lætitiam. Non enim religiosa hæc signa solent Turcæ ferre, vt in sua ditione habeantur: quare & eam Crucem Christiani referebant sæpe eos deijcere frustra conatos. Superiore Mysiâ peragratâ, vbi multa Christianorum millia, plerique, ob nobiles in ea regione auri argentique fodinas, aurifices, præsertim Nouomonte, habitabant, Inferiorem Mysiam, seu Bulgariam petunt, diuque Sophiæ versati, & in vrbe, agroque rebus studiose compositis, Constantinopolim, & inde Romam insequenti anno se recepere. Ante omnia solicitudinem Pontificis de animabus eorum explicantes, Iobelæum promulgabant: quod populi hoc suscipiebant auidius, quo talia dona ad eos rarius perferuntur. Matrimonia item præter Ecclesiæ leges contracta redintegrabant, & conscientiarum nodos difficillimos expediebant, conciliabant paces, & alia quæ in hoc genere consueta sunt. Adhæc vbique dedere operam, vt quæ extabant Ecclesiarum bona conseruarentur, sua Episcopi munera diligenter administrarent. Tridentinum Concilium, & nouum Kalendarium ad vsum reuocaretur: Sacerdotes præficerentur suis Ecclesijs: & ignari Sacerdotalis officij erudirentur: quam in rem Missalia, Breuiaria, Summas quæstionum conscientiæ, aliosque id genus libros ipsi donabant. Denique magnum populis, magnum Pastoribus, & solatium, & adiumentum allatum est. Constantinopoli in Perano suburbio cœpta superiore anno cum Catholicis liberis captiuisque Iulius Mancinellus strenuè promouit. Nam Temparizam mala valetudo plurimum occupauit. Præcipuum extabat pretium operæ cum captiuis, quorum multæ sunt Constantinopoli custodiæ trecentorum, quadringentorum, eoque longè amplius capitum. Ad has Mancinellus vesperi adibat (interdiu enim Herorum occupantur in opere) & statim sub ingressum cohortationem pro tempore habens, cum ostenderet quam necessaria esset Sacramentorum susceptio: quamque salutaris, quam vero periculosum in lethali noxa vel breui momento hærere, & alia pœnitentiæ excitandæ accommoda, sensim eo delabebatur, vt diceret: scire se multos eorum partim ob simplicitatem, partim ob Sacerdotum penuriam, partim ob calamitates, quæ quodammodo miserorum mentes obstupefaciunt, longo tempore diuinis caruisse subsidijs. Ideo se adesse omnes pro virili consolaturum, sed maximè eos, qui grauius laborarent: miserari se eorum vicem, & conari cum diuina gratia velle, vt leuius huius vitæ ferrent ærumnas, & optima spe æternam felicitatem præciperent. Proinde alacriter tanquam ad Patrem filij, summa cum fiducia accederent, mergerent se in Christi Iesu viscera, sacro eius sanguine animarum suarum sanarent vulnera, & ij accederent primi, qui diutissimè confessi non essent. Hoc genere orationis multos, qui plus decem, non paucos qui plus viginti, atque adeo triginta annis nunquam animæ sordes abluerant, ad sacrum Pœnitentiæ lauacrum pellexit. Tota dein noctè in audiendis confitentibus posita, sub auroram in arula, quæ ferè in singulis custodijs stat, sacrum faciebat: & diuinissimo quoque Sacramento paratos impertiebat. Nec solum orthodoxos operâ confirmabat, expiabatque captiuos, sed etiam ab Græco nonnulli schismate abducebantur. Sanè ingentis erat, & caritatis, & laboris officium, cum peruigil nox in tenebricosis Ergastulis traduceretur inter fœdissimas sordes, & odorem intolerandum: verum, & periculi erat nihilo minoris. Nam cum mancipia semper imminerent fugæ, & subinde nonnulla fugerent, arripiebant Turcæ ansam in religiosos qui ad illos adissent, tanquam conscios fæuiendi. quamobrem saluberrimum id studium temperandum Mancinello fuit: nec tamen potuit deuitare calumniam. Quidam Christi desertor iam inter Turcas Vexillifer, desiderio paterni soli potius quam studio pietatis, fugam corripuit: qui deprehensus,

31 Iulius Mancinellus Constantinopoli Catholicos excolit, præsertim captiuos.

38 Græcos aliquot à schismate abducit.

& Trierarcho, traditus, nexusque gratiam aucupaturus, ac libertatem, magni momenti arcana proditurum se profitetur, idque quid esset iussus effari: Societatis homines Constantinopolim venisse nequam mentitur, vt speculatorum operam Papæ nauent. Non latuit Ioannem Franciscum Moresinum Consulem Venetum iniqua delatio, qui pro sua pietate, ac periculi magnitudine, Mancinellum rei totius planè ignarum admonet, vt aliquot dies cum Socijs, abstineat publico: si verò quid noui accidat ad se statim perfugiant. Ad propria religiosorum tela in omnem parati euentum famuli Dei confugiunt, preces, sacrificia, ieiunia, flagella, & alias vexationes corporis, in quibus dum perseuerant, ad summum Baxam Constantinopolitanæ vrbis Præfectum desertoris defertur indicium, & lata de vinciendis nostris sentencia. Sed Deus qui miro cuncta artificio temperat, Baxæ animum præmuniuerat. Namque Moresinus in primò statim nostrorum aduentu diligenter ea, quæ Societas tractaret munera, hominem edocuerat, ex qua iam tum concepta opinione delatoribus in præsentia respondit, notum sibi esse genus hominum: scire viros esse bonos, quique absque vlla mercede iuuandis Christianis laborent. Ita pessimi nebulonis mendacium nihil Innocentibus obfuit, ac ne ipsi quidem ad recuperandam libertatem quicquam valuit. Quædam etiam per Mancinellum Deus præter ordinem gessit aquâ ritu Ecclesiæ consecrata. Cum per æstatem grauis Constantinopolim lues popularetur, ea aqua epota fœminæ inde laboranti valetudinem reddidit; fœminæ alteri parturienti, iamque ad extrema deductæ, adeo vt Medicus (Hebræus erat) ad conseruandam vitam parentis concisum ferramentis fœtum extrahendum frustillatim pronuntiaret, eadem item epota fœlicem masculæ prolis partum expediuit. Eadem aspersa Græci hominis domo, dæmones duos, qui humana figura apparentes vxorem eius, ac liberos male accipiebant, abegit, vt nunquam postea apparuerint. Ad Sacras reliquias quas Patres Româ detulerant mancipium Dæmoniacum perductum adhibita solenni prece liberatum est: postridieque eius Herus Turca duos grandes cereos dono misit, beneficij monumentum. In ijsdem ad orientem plagis Leonardus Sanctangelus, & Ioannes Baptista Elianus cum Francisco Saxo, missu Pontificis, vti supra narratum est, abscissa illa, varieque dissecta membra, vt colligerent, suoque capiti redderent, nullis, ærumnis periculisue parcebant. Leonardus cum vana cecidisset ad Antiochenum Iacobitarum Patriarcham legatio, pauloque melius cum Patriarcha Armenorum res gesta esset, dum conuenturus Græcos Antistites Damascenum, & Hierosolymitanum Aleppi iter adornat, venit eo Vicarius Patriarchæ Chaldæi. Huic parentes Christiani fere impium dogma Nestorij tenent. Patriarcha in extrema agebat Perside: nec ipse tum propter longum, incertumque iter, tum maxime quod Turcarum, ac Persarum infestis copijs media spatia tenebantur, conueniri potuit. Vicarius non expers Doctrinæ vsus est, vitæ autem admodum laudandæ, qui multos dies cum Leonardo collocutus, ab eo de religione edoctus, tandem errores eiecit, vnaque cum altero Sacerdote suo publica cæremonia Aleppi in ædibus Veneti Consulis solennem Catholicæ fidei professionem fecit. Insuper Romam se vt Summo Pontifici vniuersali Pastori obedientiam coram iuraret, venturum pollicitus est. Damascum inde Sidonienſis Episcopus, & Sanctangelus profecti ad Patriarcham Melchitarum (hi quamquam lingua Arabes, natione sunt Græci) & ipsum admodum tractabilem docilemque reperere: valdeque commotus est Sanctorij Cardinalis Sanctæ Scuerinæ hortatoria Epistola. Sed quia in Pago conuenerant vndique Turcis, Arabibusque circumsepto latronibus, spatium Colloquio longo non fuit. Recepit Patriarcha, vbi Pontificij Visitatores Hierosolymis redirent, Tripoli se affuturum, vt inchoata perficeret. Sed adeo lenibus momentis earum res gentium pendent, tot repentinis subiacent tempestatibus, vt reiecta in futurum consilia perraro exitum habeant. Breui post excitata in Melchitas procellâ à Turcis, Rhodum primo, inde Constantinopolim fugiendum Patriarchæ fuit: eoque factum est, vt nouo colloquio locus

39 Calumnia Apostatæ in Mancinellũ.

Veneti consulis ope dissuasa.

40 Miracula per aquam benedictam.

Et sacras reliquias.

41 Vicarius Patriarchæ Chaldæi Ecclesiæ reconciliatus.

42 Patriarcha Melchitarum reditum ad Ecclesiã spondet.

cus non fuerit. Hierosolymitanum Antistitem non alieni, sed sui ab cognitæ veritatis complexu deterruere. Vbi enim Pontificij Nuntij ad Sanctam vrbem progressi, religiosissima illa mysteriorum Christi vestigia venerati sunt, ab Græco Patriarcha peramanter admissi, multum habuere sermonem triduo de processione Sancti Spiritus, de Purgatorio, de Beatitudine animarum, de Azymo, Sedisque Apostolicæ auctoritate, quibus maxime capitibus Schismatici Græci à Catholicis dissident: audijtque rationes Catholicorum eo cum assensu Patriarcha, vt re ipsa facile rediturus ad Ecclesiæ Sanctæ communionem videretur, nisi id Schismaticorum quidam subodorati, turbas ciere, minitarique ab honore se eum deiecturos cœpissent, si præterea cum Pontificijs hominibus ageret. Is turbo cœpta discussit. Non enim omnibus tantum animi, ac roboris inest, vt cognitam veritatem, vel cum capitis discrimine velint amplecti. Quo maiorem ij, quibus inter Orthodoxos nasci, ætatemque degere datum est, singulari erga ipsos clementiæ gratiam debent. Hunc Leonardi Abelæ Episcopi Sidoniæ, & Leonardi Sanctangeli de Societate IESV peregrinationes exitum habuere, non quidem votis æqualem, sed tamen haud sine multiplici religionis emolumento. Nam renouata est memoria Catholicæ Doctrinæ; adeoque ea explicata, erroresque reuincti, vt ferme vbique Patriarchæ, cæterique Antistites, cum quibus disputatum est, nihil aliud profiterentur obstare sibi, quominus plane Catholici fierent, quam turbarum metum siue à popularibus suis, siue ab Turcis in omnem occasionem intentis. Sparsa igitur fidelia semina sunt, quæ haud dubie suas dedere fruges in tempore. Cognita super hæc Catholicorum est caritas, dum plane apparuit, tantum periculorum terra marique, tam longa peregrinatione susceptum nullo plane priuati boni respectu, sed voluntate dumtaxat errantes animas ad salutis æternæ semitam reuocandi. Ipse certe summus Pastor Gregorius suo defunctus officio est, dum nulli parcit impendio, nulli solicitudini, vt commissum sibi Domini gregem pascat, ægrasque, & periclitantes, & aberrantes omni ope curet oues, cogatque in vnum, ac seruet. Profecto admirationi erat vigilantissimi Patris, vbi memorabatur, in omnes gentes benignitas, tam multis vndique dimissis ad omnes iuuandos populos fidis administris, totque per Italiam, Germaniam, atque in terrarum vltimis finibus, ipsaque Laponia excitatis contubernijs, in quibus adolescentes diuersarum nationum, ad suarum quique gentium subsidium gratuita disciplina, & literis, & moribus bonis informarentur. Quæ omnia multum valuere ad benè afficiendos erga Romanam omnium Ecclesiarum parentem, ac Magistram Ecclesiam transmarinorum animos, vt deinde tanto procliuius in salutare eius obsequium redderent se se, quanto beniguiorem eam, & cupidiorem gentium vniuersarum salutis agnoscerent. Memphi in Ægypto Ioannes Baptista Elianus, & Franciscus Saxus eo Patriarcham Cophtorum anni superioris exitu deduxerant, vt coacta suorum synodo, animum induceret de vero Christi cultu cognoscere. Quippe in primo conuentu Elianus cum exposuisset, quanta cum pietate illuc ab Romano Pontifice destinati essent, vt eos consolarentur, deque religione conferrent, atque eos (quòd vehementer dolerent) deprehendisse ab recta fide per Sanctum Marcum accepta longo iam tempore defeciſſe, recepta Eutychetis blasphemia, qui duas in Christo Domino naturas negauit, vehementer hortatus est vt inquirere ea de re accuratè vellent. Tum docta fusaque disputatione è diuinis literis, Conciliorum decretis, Sanctorum Patrum testimonijs, eorum maximè, quos ipsimet venerabantur, ostendit necessario agnoscendas duas in Christo naturas: nec stare aliter venerabile Incarnationis mysterium posse; neque id vlla ratione Nestorianæ fauere impietati, quam Catholica Ecclesia execratur, sed planè esse contrarium. Ad ea plerique Cophthorum mirari tanquam noua, & antèa nunquam audita. Nam Patriarcha à primis annis in vastissima Beati Macarij Eremo enutritus, planè erat agrestis, ac rudis, vt ne legere quidem satis commodè nosset. Eiusdem erant sortis Episcopi: quin etiam volu-

43 Patriarcha Hierosolymitanus ab agnita veritate profitenda, metu retardatur.

44 Fructus huius peregrinationis.

45 Patrum negotiatio cum Patriarcha Cophtorum

volumina apud eos nulla erant in manu, nisi quoddam, Confessiones Patrum nomine, erroribus refertum, & fabulis. Itaque cum responsi nihil occurreret, spatium postulant, quo sua scrutentur monumenta, ac meditentur quid concedi possit. Aliquot diebus inquirendo traductis, ineunte Ianuario in Patriarchæ domum iterum conuenitur. Hic vbi Patriarcha, Episcopi quinque, Vicarij duo, aliquot Abbates Cœnobiorum Beati Macarij, & circiter triginta totius nationis facile principes consedere, ad ea quæ in primo conuentu proposita erant, responsuri, aiunt suos vetustos codices sibi diligenter inspectos, euolutos annales, collata inter se omnia: denique confirmasse in eo sententiam, vt à Patrum, ac maiorum suorum religione, ac moribus, quamuis prodigenda vita foret, nullo pacto discedant. Qua adeo præcisa denuntiatione nonnihil territi, tamen fixa in Deum fiducia instant Patres; si quod vestri libri, ac vestræ loquuntur Historiæ ratum, sanctumque est, cumque Sanctissimis Nicænæ Synodi, Constantinopolitanæ, & primæ Ephesinæ decretis consentit, retinete sane, & tanquam diuinum depositum, quam diligentissime custodite. Nam hoc facit Sancta Catholica Ecclesia. hoc à vobis exoratur. Verum cum in superiore conuentu planissime demonstratum sit augustissimum Incarnationis Sacramentum plane solui, euertique, nisi diuina in Christo pariter, & humana concedatur natura, nec aliter posse vllo modo affirmari vere, Deum esse hominem factum, nisi in vna Verbi persona humana simul natura cum diuina subsistat, quæ prudentia est, quòd in aliquo vestro volumine aliter scriptum legatis, velle cum manifesta veritate pugnare? Nam consuetudo sine veritate vetustas erroris est, Cypr. epist. 74. Quod si maiorum vestigia vultis insistere, eos sequimini, qui vobis ad salutem non ad exitium præiuere: qui ante Dioscorum, atque Eutychetem natos, Apostolorum, & Euangelistarum Beatique Marci nominatim viam tenuere. Non igitur quæ vestrarum quædam literarum tradant, sed quam verè, congruenterque auctoritati diuinæ, & religioni Christianæ tradant, intuendum est. Nam & potuere scriptores illi decipi, & potuere in eorum scripta deinde errores intrudi: in summa, autoritas hominum cedat diuinæ necesse est, vbi præsertim tam euidenti ratione autoritas diuina fulcitur. His auditis iterum conuentus reijcitur in Kalendas Februarias. Eo die post longam horarum quinque disputationem, demum expressum est, vt inposterum confiterentur Christum Dominum vere Deum, & vere hominem esse: & qui vnam tantum in eo naturam poneret, anathema esset, quoniam necesse sit, cum verus Deus sit, & verus homo, & naturam habere diuinam, quam æternam accepit à Patre, & humanam, quam in tempore assumpsit à Matre. Vt autem duas diceret naturas perpelli non potuere. Visum est tum quidem Eliano, & Saxo multum expressum. Nam re quidem ipsa veram Confessionem videbantur edere, vbi verum Deum, verumque hominem agnoscebant Christum, & vetabant vnicam in Deo poni naturam: tamen rectius considerantibus visa manca ea confessio est, nisi duas diserte distinctas naturas, cum suis quamque proprijs, & inconfusis facultatibus, actionibusque profiterentur. Cæterum aliquid haud dubie promotum erat, & gradus ad vlteriora iactus, quod vel inde potuit animaduerti. Nam Patriarchæ Vicarius Gabriël, is, qui annoquoque altero, & sexagesimo apud superiorem Patriarcham sanæ Doctrinæ obstitit, imminens, vti opinio fuit, Patriarchatui, timensque si res procederet, ne ad quempiam alium à Romano Pontifice deferretur, paucis post diebus solicitare Patriarcham cepit deterrereque à nouis consilijs: demum versare in omnes partes imperitum senem, quoab demum permouit, vt nulla cura sanctæ modo in conuentu sententiæ, cum Patres leniter ad prosequenda cœpta vrgerent, ille primum vacillaret, tum procrastinaret, adextremum in solitudinem Beati Macarij cum suo illo Gabriële clanculum euolaret. Vix Patriarcha profugerat, cum in ipsam Cophthorum nationem sæua ab Turcis procella excitur. Duo Primarij arctissima includuntur custodia, vnus autoritate, opibusque

46 Copti conuicti.

Duas tamen in Christo naturas inegant.

47 Patriarcha retrahitur ab itinere salutis.

Et clam aufugit.

que præpollens, fortunis expoliatus omnibus in capitis discrimen adducitur: cæteri vel abdunt se, vel ex vrbe proripiunt. Qua re cognita Patriarcha interiora solitudinis petit, vt ne Cophthis quidem per tres menses constare potuerit, vbi gentium latitaret. Vbi procella consedit, & ille apparuit: continuo Patres datis literis per Sanctissimum Christi IESV sanguinem orant, obsecrantque, consulat sibi, consulat credito sibi gregi: ipsos quidem testari Deum, nihil ab se prætermissum, quominus hæreses, & Schismata tollerentur, tantum præsentiam eius desiderari, vt quæ in publica Synodo magno tandem labore, ac studio constituta erant, perpetuis sanctionibus firmarentur. Respondit ille Alexandrinæ Diœceseos lustratione se distineri, propediem rediturum Memphim: ni graue ducerent aduentum eius opperiri, omnia optatum exitum sortitura. Vti nuntiarat, iter subinde Memphim versus intendit: sed vt erat extremæ senectæ, quodam in pago Nonis Septembribus vita defecit, rationem administrati muneris haud dubie seuerius redditurum, quo plus, & facultatis, & stimulorum, ac temporis ad consulendum sibi, ac suis habuerat. Sublato Patriarcha rursus inter Cophthos noua rerum facies: neque suffici Antistes per eius Ecclesiæ leges nisi vertente anno fas erat: quæ fuit causa cur Patres, quemadmodum admoniti Roma fuerant, si res non procederet, repetendam sibi Italiam ducerent. Accepere à Cophtorum primatibus literas quibus communi consilio gratias primum agebant Pontifici Maximo: quod homines eo vsque misisset, qui veritatem ipsis Catholicam aperirent. Deinde vehementer dolebant, quod suæ Ecclesiæ cum Romana Sede, quæ caput, & Magistra est omnium, concordia exitum habere nequiuisset. His acceptis literis Patres, præmisso Alexandriam Mario Amato, qui nauigationi vtilia prouideret, ipso die Beato Matthæo Apostolo & Euangelistæ sacro, mox nauim secundo Nilo, vt deueherentur conscensuri; dum diuina procurant, ac protinus sacrificaturus ad Eliani genua de more conscientiam eluit Saxus, subito Turcarum manus, præeunte quodam personato, fulgentibus gladijs irrumpit: irruunt in Dei famulos magno cum fremitu, ac tumultu: raptant, vexantque & male verberibus acceptos Sacerdotem vtrumque, & Laicum Franciscum Bonum, ac simul Franciscanos duos, qui ad ipsos forte diuerterant, comprehendunt: tum clauso, obsignatoque in quo habitabant conclaui, & scrinio, in quo Pontificis, Generalisque Præpositi, & alias id genus grauiores habebant literas, ablato, manibus post terga vinctis impositos Asinis ad Præsidem Turcarum asportant. Plane quid ageretur seruos Dei latebat, nec poterant suspicari vnde subita vexatio, eo præsertim rerum articulo, extitisset: & quamquam nonnihil commouebatur naturæ infirmitas, tamen conscientia nixi, & ope diuina, iucunde secum agitabant: quando Cophthorum causa non successerat, fortasse Deo cordi non esse, vt ex tam longa procuratione adeo pusillum fructum referrent. Quod si etiam Martyrij palma dignarentur, tum vero peregrinationem, moram, curas, ærumnas suas optime positas, tum se supra vota felices. Has inter cogitationes, & interdum sermones, (nam via longula erat trium fere passuum millium) ad Præsidem perducuntur. Interrogati, qui essent, quid rerum eo loci haberent, quandiu in Ægypto fuissent; respondent se Italos esse, loca sancta Palæstinæ inuisisse: ad quæ cum nemini Christianorum iniussu Romani Antistitis fas sit accedere, ab eodem sibi mandatum, vt ex itinere Ægyptios Christianos nomine ipsius salutarent: deque religionis rebus humaniter, atque fraterne cum ijs agerent. Videbatur haud sine assensu Præfectus audire, cum ex interceptis literis epistola promitur ea, quam dixi ab Natione Cophthorum ad Pontificem exaratam. In ea vbi legit: cupere Cophthos idem sentire, idemque esse cum Sanctissima Romana Ecclesia, constitit, vultuque mutato, nubila fronte indignabundus ad astantes, Nonne ita est, inquit, vt indicatum est? Nempe adueniisse eos significabat, vt Cophthos, totumque inde Ægypti regnum à Turcarum dominatione eriperent. Tum Mahometanarum superstitionum Antistes, cui Mophtes nomen, graui supercilio exurendos

Delitescitque per tres menses.

48
In itinere Memphim versus moritur.

49
P. Elianus cum P. Saxo à Turcis cõprehenduntur.

50
A Mophte pronunciãtur incendio digni.

dos pronuntiat. Deportantur inde in Arcem, cui nomen Arcana: inque teterrimum carcerem penitus intra quinque clauſtra repoſtum, abduntur. Accuſationis iniquiſſimæ autor nunquam eſt plane compertus: illud fere conſtitit ab ipſis Chriſtianis ortam latinis. Diſceptabant acerrime Paulus Marianus, & Chriſtophorus Ventus de Nationis Gallicæ Conſulatu, quem is repetebat, quod ab ſe Mariano non niſi vicariam eius procurationem, idque precario, traditam diceret: ille contra, ipſum omnino, vti quod optimo iure, demandatum ſibi conſulatum contendebat. Igitur cum lis in graues, vt fere fit, inimicitias exarſiſſet; quod Elianus, ac Socij multis Mariano obſtricti erant officijs, cuius & vſi erant hoſpitio, in eam partem ſuſpicio multorum incubuit, id tantum barum Mariani aduerſarios molitos, ſeu veritos, ne reuerſi in Italiam Patres cauſæ illius apud Pontificem fauerent, ſeu vt ipſum Marianum perderent, tanquam conſcium proditionis; quippe qui proditoribus, vti inſimulabantur, receptum apud ſe tandiu præbuiſſet. Fraudis adminiſter Iudæus fuit è Luſitania profugus, fidei Chriſtianæ deſertor, Dauid Mozzus nomine. Is, ſi quid præmij proponeretur, verum autorem editurum ſe profitebatur. Sed quis Iudæo, deſertorique talia auſo fidem haberet? Periculum erat ne quem maxime miſerum vellet, eius infamiam venderet. Certe non defuere, qui in ipſum Marianum originem mali reiſcerent: à quo tamen indigniſſimi ſuſpicionem facinoris cum cætera vita ſatis arcebat, tum maxime, quod ſperare inde ipſe nil poterat, ſed potius, quod euenit, periculum, vexationemque timere. Interim Amatus Alexandriæ dum Patres expectat, auditis eorum vinculis, æger animi, morbo corripitur, vnde occumbit. Patres in teterrimo carcere, tametſi, nuda humo cubandum, grauiſſimus odor exhauriendus, rerum omnium inopia, & aliæ tolerandæ erant ærumnæ, tamen ſolatium habebant ex communi conuictu. Itaque confeſſione Generali præparati, in ſanctis colloquijs orationibuſque perſeuerabant, expectantes ſi forte digni haberentur, qui in ſanctæ obedientiæ religioniſque catholicæ cauſa vitam profunderent. Illa grauiter angebat eos ſollicitudo, ne Præſes Turca, quod ſemel, iterumque iactauerat, in omnem Cophtorum nationem crudelitatem, & auaritiam verteret. Inde Patres, quemadmodum viſum eſt Chriſtianiſſimi Regis Venetorumque conſulibus, qui cauſam ſtudioſiſſimè ſuſcepere, de redemptione, paſſi ſunt tranſigi: ij partim numerata pecunia, partim gemmis, ſummam nummum aureorum quater millium pro quinque Religioſorum totiuſque nationis Cophtæ libertate dederunt, quam pecuniam pro ſua benignitate Gregorius Pontifex rependit. Hanc nimirum aucupabatur prædam Barbarorum auaritia, qui quamuis ſatis intelligant nullum eſſe verum crimen, neque vllum tyrannidi ſuæ periculum, tamen per inſolentiſſimum dominatum, vbi quem nudare facultatibus, aut mactare venit in mentem, id genus ſuſpicionum commouent, ſeu delatas excipiunt, quo fit nihil vt in eorum Imperio miſeris Chriſtianis tuti ſecurique ſit. Quarto & vigeſimo die omnes noſtri Franciſcanique liberati cuſtodia: & mox quanquam non ſine mercede, ſcrinium quoque recuperatum cum literis. In quo præter illam Cophtorum Epiſtolam, quæ reddita non eſt, ita omnia recepere compoſita, vt appareret, ne loco quidem mota: quo clarius conſtitit haud abſque indicio in Cophtorum epiſtolam ſtatim manus iectas. Eodem tempore ab Cardinali Sanctæ Seuerinæ Pontificis nomine literas acceperunt, quibus vetabantur diſcedere, ne penitus incideretur negotium: ſemper enim ipſo congreſſu nonnihil profici: præſertim quod ſpes eſſet fore, vt nouus crearetur Patriarcha è Doctioribus quiſpiam, aut forte ex ijs qui ad Catholicam communionem reuocati iam erant. Ad hæc quidam Abaſſinus, Ioannes Maria nomine, Roma in Æthiopiam mittebatur, multa apud ſuos conaturum pollicitus. Hæc quò caderent, & ad regendum iuuandumque conatum, & fortè vltra in Æthiopiam deſtinandus Elianus videbatur opportunè Memphi manſurus. Quare his literis acceptis, ipſe quidem manſit: communi tamen conſilio tum ad minuendas ſuſpiciones Turcis, tum ad reddendam Romæ rationem curandumque,

Arctæ cuſtodiæ mancipantur.

Suſpiciones de accuſationis cauſa vel Autore.

51 Patres redimuntur.

52 A Pontifice iubentur ibi ſubſiſtere. Id quibus de cauſis.

Saxus tamen in Italiam redit.

que, vt qua redempti erant, pecunia mercatoribus redderetur, Franciſcus Saxus in Italiam nauigauit. Hæc ad orientem ſub ditione Turcica dum tentantur in finibus Italiæ ſeptentrionem verſus, cum veteres continuatæ expeditiones inter Salazzos, & finitimas valles, tum nouæ Rhætos inter ſuſceptæ. Præſul Sanctiſſimus Carolus Borromæus, vti priuata virtute, & caritate erga Deum, ita ſtudio animarum in dies mirabilior, cum iam Mediolanenſis Eccleſiæ res ad antiquæ pietatis ſpeciem ſatis reuocaſſet, adiecit animum ad iuuandas finitimas Rhætorum gentes, ab hæreticis partim corruptas, partim valde periclitantes; idque, eo impenſiùs, quod clauſtra illa Italiæ multum intererat Catholicarum partium eſſe: tum ne eo hominibus nequam caſtæ religionis pertæſis paratum effugium, tum ne corruptoribus Hæreticis inde in Italiam patens aditus eſſet. Igitur poteſtate Viſitatoris Apoſtolici à Gregorio Pontifice impetrata, ſuperioris anni autumno, egregios adiutores ducens, interque ceteros nobilem verbi diuini præconem Franciſcum Panicarolam è Sancti Franciſci obſeruantium ordine, poſtea Aſtenſem Epiſcopum, & è Societate Achillem Galliardum, in Vallem Meſoacinam contendit. Huc præter alia remedij egena Sanctum Præſulem latè manantia veneficarum maleficia accerſebant. Exceptus vbique, & ſumma cum voluntate, & honoribus maximis; gaudentibus populis, quæ de Antiſtitis optimi ſingulari pietate fama cognouerant, ea ſuis oculis vſurpare: & in fulgore purpuræ maieſtateque ampliſſimi honoris, modeſtia, benignitas, laborum ærumnarumque perpeſſio clarius, & iucundius ſplendeſcebant. Inde factum eſt, vt Panicarola, & Galliardo, alijſque egregiè iuuantibus, cum ipſemet labore continentique opera, & omnium virtutum luce præiret Antiſtes, meſſis vberrima lecta ſit. Difficultatum maxima Curionum penuria erat. Præerant Parochi nomine, Apoſtatæ quidam, noxij magis exemplo, quam vtiles miniſterio. Hiſce ſummotis, ne omnino ſacrorum adminiſtris Fideles carerent: ac paratum ſementi nouale deperiret, inſtitit à Claudio Generali Borromæus grauiſſimis literis, vt adiutores ſibi de Societate ſubmitteret. Multos poſtulanti, per occupationum copiam, & operarum inopiam, Sacerdotes duntaxat quatuor dati: continuoque Mediolano miſſi duo, Carolus Carlantinus, & Iacobus Moreſcus: quorum ille in prima Valle Roboreti, hic in extrema Meſuaci, vnde toti Valli nomen, locatus eſt. Acceſſere ſub anni exortum Ioannes Conſtantius Gamma, & Ioannes Baptiſta Ceccottus, optimi exempli, laborioſæque ambo induſtriæ Roma miſſi: totique expeditioni Gamma præfectus. Cuncta principio, longoque inde tempore dum Cardinalis Curiones conquirit idoneos, obita munia Parochorum: nec lentius inter hæc Societatis proprijs inſiſtebatur. Pueris non elementa ſolum Chriſtianæ Doctrinæ, ſed etiam quo minore cum ſtrepitu, pietatis inſtillarent ſemina, latinas tradebant literas. Diſcurrebant Roboreto, ac Meſuaco, tanquam ex duabus arcibus, in Vallis Pagos, docebant rudes, confirmabant nutantes, vitia extirpabant, expiabant conſcientias, omnes ad ſalutis viam conabantur adducere, populis vbique lætiſſimis. Nec tamen quamuis ſumma cura prouideretur, ne qua Griſonibus locorum Præfectis turbarum materia præberetur, potuere aſtutiſſimo Satanæ aditus omnes occludi. Ineunte Paſchali ieiunio Meſoaceni Magiſtratus Curiam (quæ vrbs eſt Griſonum princeps) accerſuntur ad certa crimina reſponſuri. Qui cum adfuiſſent magnopere ante omnia contenderunt, vt ab Societate Griſa, in quam nominatim Meſoacena Vallis contributa eſt, ſua cauſa cognoſceretur. Quippe Griſonum gens tribus Pagis, ſeu Societatibus continetur: quarum Cadea, & quæ ab octo Præfecturis nominatur, ab Caluinianis, Zuuinglianiſque maximam partem corruptæ ſunt. Tertia Griſa, vnde nomen deriuatum in totam gentem videtur, multos habet Catholicos. Meſoaceni hac ſibi iudice impetrata, trium inſimulantur criminum. Primum quod externum Principem receperint (Borromæum Gardinalem deſignabant.) Deinde quod Ieſuitas genus hominum neque Lutheranum, neque Catholicum, ſed plane perfidum, & cui tota Griſonum ditione interdictum ſit, non ſolum domum, ſed in

53 Viſitatio Apoſtolica, Rhætorum per S. Carolum Borromæum,

54 Quatuor Patres, vt curionum ibi loco eſſent à Generali impetrati.

55 Labores eorum fructuoſi.

Griſonibus Hæreticis ingrati.

56 Catholici ſe purgant à criminibus obiectis.

arcem admiserint (nam Roboreti diuersorium in arce habebant.) Postremo quod Kalendarium nouum introduxerint. Ad quæ Mesoaceni Magistratus, Cardinalem Borromæum honorifice ab se quidem exceptum: cæterum ea se existimare tanti viri merita, adeoque præstantem virtutem, vt ipsimet Domini, si ad eos diuertisset, amplioribus quam ab ipsis potuerint existere, susceputi honoribus fuerint: Neque illum quicquam attigisse, nisi inspexisse Ecclesias, Diuinum Verbum prædicasse, diuinis populum impertisse mysterijs. Porro ita non veniisse eum armis, vt familiaribus eius, ne cultri quidem escarij secando pani essent. Denique Sancto illi Antistiti tantam esse in populo venerationem, vt vel nomen eius priuatim, publiceue auditum multum habeat ad pietatem momenti. Quod Iesuitas excepisse dicuntur, haud plane compertum habere, homines, qui ad se venerint, Iesuitarum ex numero nec ne sint. Illud indubitate nosse: Sacerdotes esse eos, tum religionis omnino secum eiusdem cultores, præconesque; tum idoneos in literis, ac pietate iuuenturis Magistros: Nec denique in eorum actionibus quicquam se obseruare potuisse, nisi quod religiosum, ac recti exempli foret. Quod postremo Kalendarium nouum receperint, existimare à se, cum Catholici sint, quod cæteri omnes religionis eiusdem excepissent, repudiari non debuisse. Vbi hæc audita, ob receptum Cardinalem pecuniaria mulcta damnantur: Kalendarium repetere vetus iubentur: Iesuitas Curiam iubentur sistere: interim nec habere ludum eis, nec sacris operari, nec consuetorum munerum quippiam administrare fas esset. Reuersi Roboretum Magistratus publicum consilium conuocant, quo etiam Gammam accersunt. Is auditis, quæ contra Societatem de monstrosa secta dicebantur, cum paucis ostendisset, quam illa non modo religionem teneret orthodoxam, sed & doceret vbique terrarum, & sanguine propagaret. Ne quid, inquit, res vestra publica nostro nomine detrimenti capiat, parumper tota Valle secedemus: Domumque reuersus discentium gregem ab ludo dimittit. Hi mœsti, lacrymantesque fusi per oppidum tantum exciuere motum, vt parum abfuerit, quin tumultu ad retinendos Patres publico signo concurreretur. Itaque certi homines allegantur, qui vetent se loco mouere. Postridie magno coacto consilio, iussi, qui retinendos Patres censerent, manum de more sustollere, scontinuo frequentes non solum vnam, sed ambas manus magna alacritate tollunt: nec solum manere, sed etiam in cœptis perstare operibus iubent. Interim cum & Borromæum per literas, & Achillem Galliardum Ioannes Constantius consuluisset, de eorum sententia, vti citabantur, se Curiam cum Ioanne Baptista Ceccotto sistit magno animo, & ardore Crucis experiundæ, nusquam dissimulata Societate. Episcopus aberat. Ab Vicario hospitaliter acceptus: qui vbi Borromæi, ac Generalis Præpositi literas vidit, nulla obiecta mora ad stationes suas, atque exercitationes dimisit. Peropportunus autem reditus cecidit ad suprema multorum subsidia. Nam adulto iam vere haud præter temporis, locorumque ingenium montibus interiectorum, at solito dirius, repentinæ inter immodicos æstus interspirarunt auræ gelidissimæ, quæ multos mortales dolore laterum confecere. Solandis itaque decumbentibus, armandis morientibus, humandis demortuis, pia sedulitate labor impensus. Quæ vbi calamitas desijt, & ad Parochorum munia Presbyteros Cardinalis misit, Patres Roboretum omnes coacti, cum suis congruentiorem legibus, tum populis nihilo minus salubrem vitam instituerunt. Digressi enim per pagos Christianam circumtulere Doctrinam: inque id opus quo plus vacabat ab Curionum officijs, eo intentius insistentes, breui effecere, vt cœlestium vbertate segetum late valles abundarent; passimque legis diuinæ carminibus plana camporum, ardua saltuum, iuga Montium personarent. Adeo excitata suos erga Magistros accolarum beneuolentia, vt anno insequenti cum reuocati sunt, cum publico rei benè gestæ testimonio, publicoque dolore etiam Hæreticorum dimiserint. Hæc, de qua diximus, Vallis, supra Lacum Larium, ac Verbanum interiecta (huic tamen propior) iacet ad fines Italiæ in septentrionem vergentes.

57 Iniqua sententia Hæreticorum in Catholicos.

58 Contra eam PP. Societatis Roboreti tetenti.

59 Quatuor Patrum statio collocata Roboreti.

60 In Salassijs, & aliis eius Tractus locis res bene gesta.

tes. Ad partem Occiduam qua Gallia Italiam excipit Salassij sunt; vallesque in quibus multis iam annis egregie desudatur. Ipsa in Vrbe Salassiorum Sodalitas Misericordiæ instituta, & noua addita docentium rudimenta Christiana, Iulij Modesti inprimis opera. Is, & Cæsar Doria multum Draconerij cum profecissent, per magnum ieiunium digressi, ille Clusam, hic in Oppidum Sancti Petri; vtrobique insignem restitutionem morum fecere. In Pago, cui à Sancto Dalmatio nomen, Federicus Cauacius restaurata Sodalitate Sanctissimi Sacramenti, quodque maximum fuit, resarta inter Parochum, & populum gratia, omnes Sacramentis expiatos, mirificeque ad emendationem ordiendam vitam animatos reliquit, ac pueros ita eruditos, institutosque, vt suis quisque domesticis in Christiana Disciplina loco essent Magistri. In Vallem Lucernam, quæ quindecim passuum millia longitudine patet, iterum missus Ioannes Baptista Rosetus, præter consuetam industriam ad excitandam vulgo pietatem, illud opportune excogitauit. Multa sunt in ea Valle Oppida, sed maiora decem: quorum vnicum dumtaxat Mombrunum ea tempestate Catholicum erat. Angronia, quæ alteri Valli, seu Lucernensis Vallis brachio quatuor passuum millia porrecto nomen dedit, Robium, Villurum, Rura plane Hæretica. At Lucerna, Turris, Bibiana, Campilio, Fenile, permistos habebant Catholicis Hugonottos. Præter hæc Pagi ferme viginti, cui maiorum Oppidorum proximi erant, eius religionem sectabantur. Gens vniuersa ad viginti capitum millia, quorum vix quinta pars in antiquis durabant ritibus: in ijs tamen Dynastæ censebantur, totiusque Vallis moderator Carolus Manfredus restituendæ in integrum pietatis percupidus. Hoc igitur in rerum statu Rosetus, quo latius suam explicaret operam, & Catholicorum inter se animos arctius copularet, & publica pietatis specie decepta ab impijs simpliciorum corda compungeret, atque pelliceret, publicas supplicationes hunc in modum multas instituit. Eodem die certum in locum, quam poterant maximo, & religiosissimo apparatu Sodalitates variorum oppidorum, pagorumque additis puerorum in Angelorum speciem agminibus, comitante cætera multitudine contendebant, sacra inter carmina, & preces. Vbi agmina cuncta conuenerant, sacrum faciebat Rosetus, impertiebat Diuinam Eucharistiam, tum adhortationem pro tempore adhibebat, & interdum præ multitudine sub dio: tum demum plenos rectis monitis, & animi gaudijs, interque se gratulantes domum suam dimittebat. Hoc ritu ad B. Virginem cui à Colliculo nomen, ad Montem Sancti Bernardi, ad ædem Sanctæ Margaritæ, quini seniue pagi deducti semel atque iterum. Verum cum ad ædem Sanctæ Margaritæ pergeretur penitus inter Hæreticos sitam, cum plus decem pagi simul pergerent, commouit Hugonottos tanta multitudo. Itaque quamuis nulla eorum cernerentur arma, nisi Rosaria, Crucesque, nullæ audirentur voces, nisi cælites inuocantium, tamen veriti, ne per speciem pietatis vis contra ipsos pararetur, ingentem numerum coëgere Sclopetariorum, qui non procul ab æde, petendo signo, dissimulandæ suspicionis causa, certantes, in procinctu stetere. Cæterum ita res administrauit Rosetus in causa religionis magnanimus, constansque, & interritus, Hæreticorum Magistros lacessens, palamque redarguens; in cætera autem vita submissus, mitis, omnibus etiam Hæreticis, sicubi vsus incideret, benigne faciens, vt etiamsi principio non semel pericula adierit, tamen postea non modo securus vbique, verum etiam tutus esset, ac venerabilis. Idem in Vallem Padanam iussus excurrere; vbi ex octo Pagis tres habebant Hæretici, Catholicis, quos Diuini verbi sitientissimos reperit, plus consolationis, & animi, quam pro mora attulit. Gemina his dum apud alios populos Tractus eiusdem Socij alij conantur, Sanctus Cardinalis Borromæus, qui vberem bene de Christiano populo merendi, & Sacerdotibus reliquis, religiosisque hominibus, & Societati materiam suggerebat, ereptus mortalibus est: Apud Varallum Montem, Sanctorum Palæstinæ locorum pia quadam imagine, atque imitatione celebrem, dum ex Beati Ignatij instituto spiritum exercens,

61 Supplicationum vtilis religio.

62 Mors S. Caroli Borromæi.

vti identidem consueuerat, nouos ad omnem sanctitatem impetus capit, noxis generali confessione apud Franciscum Adornum, quem in hisce secessibus habere tantus Doctor Magistrum non dedignabatur, ab vltima generali expiatis, tertiana febri corripitur, ex qua demum cum Mediolanum redijsset, Nonis Nouembribus sanctissime, vti vixerat, expirauit, magnum sui desiderium, magnum ex merito nomen, perfectumque ac nullo obscurandum suo exemplum priscæ Antistitum sanctitatis relinquens. Extant decoræ aliorum literæ Præsulis optimi immortales complexæ res. Eidem Ecclesia Catholica honores rite cælestes maturat: eo mihi pro grati animi officio paucioribus opus fuit. Pro eo tanquam pro duarum Societatis familiarum parente Tyrocinij Aronensis, & Brerani in Vrbe Mediolano Collegij, ab cuncta Societate preces, ac sacrificia persoluta. Taurinensis Collegij Templo ita ad culmen perducto, vt pars vsui sacris foret, decimo Kalendas Ianuarias eo sacræ Thebæorum, Solutoris, Aduentoris, & Octauij Martyrum translatæ reliquiæ, Sanctæque Iulianæ, & Goslini Abbatis. Thebæorum vnam Archiepiscopus, qui & sacrum fecit, Cardinalesque hinc & hinc, Guido Ferrerius Vercellensis, & Vincentius Laureus Montis Regalis, instar gestantium tenuere. Duce Carolo Emmanuële Vmbellam cum Legato Veneto, Marchioneque Estensi, & Bernardino Sabaudo Raconisij Domino sustinentibus.

63 Translatio Sacrarum reliquiarum in Taurinense Societatis templum.

Superioris exitu anni Campanus in Polonia Prouincialis ad res Societatis Transyluanicas, vti optabat Stephanus Rex, & populorum causa exigebat, ordinandas intentus, indictis tota Prouincia pro rei successu mille quadringentis sacrificijs, bis mille Rosarijs, Varsauia cum egregio operarum manipulo iter cæpit. Numero quatuordecim ibant, suis, cuique ad conseruandum ordinem, vt domi fit, muneribus distributis, ac nominatim Exercitationibus Spiritualibus in commune proponendis præfecto Ferdinando Capecio. Is erat Neapolitanus genere nobili, quem Philosophiæ curriculum docendo vixdum permensum Claudius Generalis Claudiopolitano Collegio præfuturum miserat, commendatione ea prosequutus: mitti hominem, quem verè dicere posset non solum secundum cor suum, sed etiam omnium, qui illum nossent. Non dubitare quin idem de eius virtute, prudentia, doctrina, & dexteritate in agendo futurum esset in septentrione iudicium. Vna missus est haud dissimili, vt merebatur, cum laude morum atque doctrinæ Hieronymus Fanfonius. Igitur dum pergit plena animi lecta cohors, & tanquam acie instructa, Somlij Natalitia Domini celebraturi magno cum & Dynastæ, & populi fructu. Præerat Stephanus Bathoreus, Andreæ, qui hoc ipso anno creatus est Cardinalis, frater, qui post Hæreticam vxorem ductam nutare visus, plane confirmatus in Catholica fide est. De eius voluntate nouum Kalendarium promulgatum est. Institit idem ab discedente Prouinciali, vt Sacerdotem sibi de Societate relinqueret, quod ipsum turmatim accurrens Somlienſis populus flagitabat. Sed ante inspiciendum sibi Societatis, ac regionum statum Campanus ratus, spe relicta pro re, pridie Kalendas Ianuarij Claudiopolim intrat. Non domesticis modo, sed Catholicorum vbique reliquijs, tanquam ex densa nocte cæcisque tenebris, tam opportuno subsidio lux oborta. Continuo pro suo more Campanus in communi Socios alloquens, duo præcipue commendauit: vt Beati Ignatij Exercitia ad conseruandum, alendumque virtutum studium permagni facerent. Deinde eo conatus suos dirigerent, vt propriam viuendi Societatis rationem bene haberent perspectam, seque ad eam totos componerent. Ea cohortatione exercitiorum voluntate omnes incensi, eorumque sibi copiam fieri datis libellis postularunt; in primisque Rector Iacobus Vangrouitius, & designatus ei successor Capecius. Nec pepercit labori suo Campanus, tum vt ipsos iuuaret domesticos, tum vt hos in vsu tam salutaris teli ad proximorum vtilitatem erudiret: eoque accuratius Capecium, & aptissimos quosque percoluit. Qua in cura prope mense exacto Albam Iuliam ad Principem, & Regni Præsides abijt. Indolem Si-

64 Quatuordecim é nostris eunt in Trãsyluaniam.

65 Claudiopoli Exercitijs Spiritualibus mentem excolunt.

66 Principis Sigismundi spes egregia

gil-

gismundus Princeps præferebat, quam fingi votis posset, egregiam, ac religionis veræ studium supra ætatem. Lelesius ad eius institutionem videbatur factus diuinitus: adeo & amabatur, & colebatur à puero: adeo retinebat in Aula solidas, verasque religiosæ Disciplinæ virtutes, & cum singulari modestia constantiam, quæ personæ par esset. Audebat ille (quod necesse erat inter omnia hæretica) murum se opponere pro domo Dei: efficiebatque vt nec pueri imbecillitas, nec paucitas Catholicorum contemptui esset. Magna apud omnes eius autoritas. Itaque in Siculia cum dudum carerent Pastore Catholici, coacti sua sponte velut in Synodum, communi consilio se Lelesij potestati tradiderant: Nec secus inde (quanquam potestatem Pater abnuerat) quam si recepisset, nutum eius obseruabant, magno vtique suo bono. Insinuantes enim se errorum ministros monito eius exterminabant. Vehementer igitur cum aliorum Sociorum, tum præcipue viri huius fideli opera lætatus est Prouincialis. Cum Regni Præsidibus (hi erant tres, omnes Hæretici) multum fuit certamen. Contendebat Campanus, vt Petrus Neotytus, Societatis Catholicæque religionis desertor, ne exemplo, & conatu Christi pusillis noceret, Transyluania omni interdiceretur. Repugnare illi, contendere bonum esse virum (nam quæ noxa videretur Hæreticis ab Religiosa Disciplina, aut recta fide, quæ vtraque detestantur, defectio?) clamare haud fraudem commissam Regni legibus vindicandam. Dum contra perseuerat Campanus, & (quicquid de causa religionis sit) ius in hominem suæ potestati subiectum persequi se profitetur: nec iure se posse auxilio publico aduersus contumacem, rebellemque destitui. Ecce mirum dictu, singulis Præsidibus singuli liberi pene infantes moriuntur. Quique grauius impugnabat, alterum quoque subinde funus liberorum vidit: qua re conterritus Alba aufugit, forte ne tum quidem Diuinam manum agnoscens, cæterum quod per hominis impotentiam maxime stabat, nec sperandum, si Albæ mansisset, erat, eo summoto ab Senatu, & alijs præsidibus impetratum est. Campanus re Albæ ad voluntatem gesta, Claudiopolim reuersus, hic quoque Senatum habuit haud sine aperta Numinis prouidentia (omnes enim erant Hæretici) propitium, ac benignum. comprobarunt Apostatæ exilium. Ad Pontificium, Regiumque Seminarium cum Posseuinus anno superiore Regis autoritate connitens, ægre conductitium diuersorium expressisset, vt multæ optimo loco ædes emerentur, concessere. Additum est, & Cæmeterio instituendo spatium, quod Rex ipse, veritus ne impetrabile in vrbe non esset, extra mœnia condi mandarat. Ita Seminarium recte constitutum, & pauperum quoque adolescentium excitatum contubernium. Harum tractatio causarum, sæpe obtulit peropportunam materiam, tum de Societatis institutis, tum de Catholica fide disserendi: idque & Albæ, & Claudiopoli Campanus luculenter exequutus, & benigne auditus à Senatu est, & honorifice semper dimissus, vt sacrificiorumque Societatis, ac præsertim in sua Prouincia ad hanc rem edictorum aperte fructum perciperet. Sæpius, & Squarcialupum, & Blandratam Hæreticorum Antesignanos nobiles adortus, Squarcialupum ita commouit; vt verbo literisque polliceretur, se plane fore Catholicum, continuoque ab vsuris desiterit exercendis, quas à Beza didicerat. A Blandrata quoque Ariano teterrimo veras aliquando voces expressit, vt fateretur Christum esse verum Deum, ac sempiternum, quem Campanus etiam longa Epistola adhortatus est, vt omnino, ac propalam impietatem eijceret. Interim nouis in dies Ciuitatum, ac Prouinciarum fatigabatur precibus quempiam de Societate postulantium, quarum legati rheda etiam ad deducendos Patres adducta, vndique conueniebant. Primi fuere Somlienses, quibus vt ex itinere spes facta erat, Sacerdos concessus. Deinde Vassarelienses, quorum legatus preces multis lacrymis miscuit. Succesiere Varadinenses, quibus hæc ad verbum oratio fuit. Pater, rogant vniuersi Ciues Varadinenses, velis ipsorum misereri. Sumus enim tot Oues circumdatæ lupis, destitutæ Pastore. Concesserat nobis Dominus

vnum

Lelesij Magistri eius laudes.

67 Protectores hominis Apostatę diuinitus plectuntur.

68 Senatus Hæreticus religionifauet.

69 Seminarium Claudiopoli erectum.

70 Squarcialupus, & Blandrata Hęresiarchæ conuicti.

71 Multæ ciuitates operarios è Societate petunt.

vnum Pastorem; is erat P. Georgius, sed nostra peccata fecerunt, vt Dominus vlciscereturin capite, quod membra peccarunt. Alibi Pater, messis quidem multa, Operarij pauci: nos vero messem habemus multam, operarios vero non paucos, sed ne vnum quidem habemus. Georgius, de quo loquebatur, erat is, quem superiore anno Posseuinus ad eos cum Martino Valorra miserat, qui dum strenue Sacerdotis obit partes graui interceptus morbo ex omnium stupore neruorum, iacebat inutilis. Postea accessere Tordenses, tum Feneſenses, deinde Siculi: ex alio quoque eius Tractus loco venerunt quidam primarij Domini, Lazari dicti, cum triginta nobilium comitatu, qui per quaterue conuento Prouinciali haud precibus abstitere, quoad Sacerdotem impetrarunt. Traditus eis est Valentinus Ladus, sic adigente penuria, tyrocinio nullo perfunctus: sed tamen, vt Campanus loquitur, Sanctus plane vir, per quem Deus fecit miracula Albæ, & expulit dæmonia. Deinde Valachi duos misere nobiles, per quos nuntiabant: vnicum sibi Sacerdotem fuisse in finibus Moldauiæ, & eum deprehensum impostorem, nec initiatum: itaque vnus saltem de Societate in amplissimum illum, ac Turcis finitimum Tractum, vt mitteretur, orabant. Denique Temesuario, ex ipsa ditione Turcarum, octo dierum itinere adfuit Ragusæus nobilis, apud quem superiore anno P. Bartholomæus Sfondratus pie decesserat, singulari Dei beneficio vsu mentis, quem multis ante mensibus amiserat, sub extremum tempus recuperato. Is denuntiabat: posse Societatem liberrime illuc ire, & Christianos earum regionum excolere: Neque Baxam Turcarum præsidem impedimento, sed potius patrocinio fore; quippe qui & Sfondratum in suam tutelam receperat. Hæc studia populorum, totque animarum auditæ cognitæque calamitates commouebant viscera Prouincialis: & quia aliter non poterat, consolans singulos bonis spe, ingemiscebat corde, & clamabat ad Deum, vt mitteret operarios in messem suam: diuque post Campani quoque discessum ardor hic Transilvanos habuit. Certique Pagi fuere, qui à Claudiopolitano Senatu missis Legatis Hæreticis, interrogati vtrum priscæ, an nouæ religionis vellent Magistros, Catholicos se vnos velle dixerunt: & Hæreticos eiecerunt. Eoque magis excitati exemplo Pagi Siculorum ad sexcentos, rursus ab Societate Catholicos flagitare institerunt magistros, quibus quam potuit opem Capecius tulit. Verum Campanus rebus Claudiopoli, & Albæ constitutis, quoniam Varadini cœpta iam sedes à Georgio erat, & plurimum in ea quasi arce religionis agebatur, præmisso Stephano Aratore, cum Laurentio Laico, ipse ad res inspiciendas subsequutus est. Vbi peruenit, accurrere viri nobiles, & honestissimi ciuium quindecim, qui omnium nomine exceperunt, & gratulati sunt. Exceptus & à Præfecto nec dum Catholico est summis honoribus, summaque humanitate. Is primus habetur à Principe. Varadinenses instituere pro impetrando Collegio, de quo cum Stephano Rege, & cum Generali Præposito perstudiose egere per literas. Videbatur omnibus modis peropportuna sedes populis late iuuandis. Audiebatur Arator ab concione frequentissima, ob templi angustias, in Cœmeterio. Ab quindecim, ac viginti milliaribus confluebant Christiani ex Turcarum imperio causa Sacramentorum. Ciues bonam partem Catholici, vel à sanitate minime abhorrentes, pagi vero ne corruptæ pietatis quamplurimi erant. Iam Societati sacram ædem, ac reditus consulto Rege tradiderant: quanquam accepta hæc rite nondum erant, cum Stationibus vectigalia certa possidere ius non sit. Campanus rebus & hic ex voto compositis, repetito in Poloniam itinere, ad quinque millia italicorum passuum à Præfecto cum sexaginta nobilium comitatu deductus, Ecziedum biduo venit, Sedem Nicolai Bathorei Comitis. In Cæsaris iam potestate arx erat, media in palude sita. Solus Comes sacra retinebat Catholica, eiusque vicarius, quos Pater Sacramentis refecit, & pijs muneratus libellis, accepto itineris Duce Chisuardam venit: inde sexto die Dinonum in Russia Rubea, vbi Pater Benedictus Erbestus cum Collegij Iaroslauiensis Fundatore

72 Pagi etiam Hæretici Catholicos Magistros oblatis alijs præoptant.

73 Varadinenses Collegiũ expetunt.

74 Reditus Cãpani Prouincialis in Poloniam.

ce Vaporouia totus erat in Dei cultu curando, Ruthenisque conuertendis. Postridie Iaroslauiam attigit tempestiue, oppressum ægris Collegium consolaturus. Hic actis Paschæ solennibus bidui itinere Leopolim excurrit. Instabat Ioannes Demetrius Solscouius Leopolitanus Archiepiscopus, vt sibi quoque Societatis præsidia præberentur. Nam & ab Societate aiebat se formatum ad eam, quam instituerat, vitam Sacerdotalem, ac proinde ea carere non posse: & quod caput est innumeras dicebat animas curæ suæ commissas, & quidem inter varias gentes, ac sectas. Habitabant enim Leopoli Rutheni Schismatici, Armenique, cum suo vtraque gens Episcopo, Iudæi, Turcæ, Scythæ. Itaque Catholicam plebem versantem inter gentes, & discentem opera earum, regere atque ad emendationem vitæ reuocare operosum dicebat, eratque; præsertim Sacerdotum, qui causa animarum aliquid scirent, vellentque, penuria maxima. Prouinciali vehementer ea sedes probabatur ad late operam non solum in Leopolitanos, ac Ruthenos, sed in Scythas, Valachos, Moldauosque porrigendam, auxiliumque ferendum toti Pocutiæ, atque Podoliæ. Non ausus tamen certi quippiam Antistiti polliceri, rem vehementer Generali Præposito commendauit. Tum aliquot interuisens Collegia, ad Prouincialem conuentum, legendi Procuratoris causa recepit se se Calissium. Quippe Stanislaus Karnkouius Archiepiscopus Gnesnensis, de cuius in Societatem studio multa superiore annali dicta sunt, & nunquam satis dici posset; vbi cognouit conuentum habendum, institit vt ne alibi, quam apud se haberetur: idque consequutus, & in beneficio summo numerans, gaudio triumphabat. Solebat bonus senex dicere ad populum, idque tanto cum ardore, & maiestate faciebat, vt multum permoueret Hæreticos, quos postea etiam ad mensam vocatos, nitebatur officijs, apposita lectione, omni genere humanitatis deuincire, atque conuertere. Bis eo tempore, quo conuentus est habitus in frequentia maxima dixit, cum ijs Societatis laudibus, vt multum conandum sit nobis ne vanas faciamus. Quod Collegium Posnanienſe daretur perficere, Calissienſe excitare, pro dono Dei prædicabat singulari reseruato sibi, nec Gnesnensibus ante se Præsulibus concesso. Erumpebat interdum præ ardore animi, quasi gestiens in has voces, Ædificabo Domine, ædificabo tibi domum. Et, multi seculares (certos nominabat) etiam patrimonia sua ad ædificandas domos seruis Domini conferunt: Ego vero Archiepiscopus, Primas Regni id non faciam? Absoluta Congregatione inchoatum Collegium est, moderatore Gaspare Sauicio. Alfonsus Pisanus in bono Cleri, ac religiosorum auditorio tractare quæstiones officij cœpit: tradendæ Latinitati Magistri duo præpositi, quibus tertius subinde accessit. Præfecto etiam Collegij Antistes, de Canonicorum, & Parochorum, itemque Senatus sententia, Scholas parochiales duas subiecit, vt in ijs prima elementa pueri sub patrocinio Societatis, sine periculo prauæ educationis, edocti ad Collegij scholas grammaticæ causa transirent, inde postea, vt supra dictum est, altiorum disciplinarum causa Posnaniam transmittendi. Hoc iam plenius lætabatur Antistes, Deoque gratulabatur, qui se tanto (sic enim loquebatur) beneficio affecisset, vt videret bona Domini in terra sua. Inter hæc Hieronymus Rozdrazouius Vladislauiensis, seu Cuiauensis Episcopus, multa & ipse in Pomerania moliens, amice expostulabat: sibi assidue clamitanti ne Campani quidem aliquando congressum dari. Literas simul accuratas dederat Romam ad Claudium, quod in præsens de Collegio desperaret, saltem Stationem aliquam rogans. Nec abnuit Claudius, vt Gedani, quasi ad semen Collegij, in spem fructus vberrimam pro Emporij Ciuitatisque nobilitate, ac frequentia, figeretur. Multa præter hæc de sua iuuanda Diœcesi cum Campano Episcopus contulit, dicens, quoniam ea mora Prouinciali ad inspicienda Collegia properanti molesta erat, debere id tempus ab eo pro inspectione maximi Collegij numerari. De eius consilio ad instituendum primo quoque tempore Seminarium ex Concilij Tridentini decreto animum adiecit. Interim dum Gedani adeundi aperiretur occasio, duo Sacerdotes

75 Leopoli Societas expetitur.

76 Conuentus Prouincialis Societatis apud Archiepiscopum Gnesnensem habitus. Archiepiscopi zelus animarum, & amor in Societatem.

77 Initia Collegij Calissiensis.

78 Gedani statio concessa.

dotes Ioannes Conouianus, & Sembuuius in oppidum non multo ante ex Hæreticis receptum, Neuburgum nomine, seu Nouam, Bransberga missi, Catholicorum ad sexcentos reperere: quibus expiatis, confirmatisque, & duobus, ac triginta Hæreticis Ecclesiæ redditis, haud minorem Episcopo lætitiam, quam plebi vtilitatem peperere. Sed Prouinciali nulla dabatur requies. Christophorus Radiuillus, sæpe antea memoratus, ex Palæstina peregrinatione reuersus,

79 Nieſuiſij Collegium flagitatum.

de statuendo Niesuisij Collegio certabat adeo cupide, vt repulsam sine graui stomacho ferre non posset. Dicebatur in Italia è maleuolorum hausisse sermonibus: Iesuitas magnarum Vrbium ambire nobilitatem, ignobiliora oppida fastidire. Quam opinionem, vt detraheret Claudius, eo descendit, vt Magistri, Sacerdotesque Niesuisium mitterentur: non tamen Princeps impensam in

Metu offensionis conceſſum.

ædes, aut alia diuturna faceret, antequam experimento appareret, quid de re communi esset. Nam omne genus hominum, nobis carum esse, scientibus eodem Christi sanguine emptas vrbanorum, & agrestium animas, apparere ex officijs, quæ in vrbibus erga vilissimos quosque obeuntur, ex peregrinationibus per Pagos, & Castella susceptis. Tamen Ordinem nostrum, non item vt aliorum Religiosorum, vbique idoneas posse habere sedes. Operarios nos esse: vbi desit materia operis, desides fore, ac vacuos. Itaque paruis Oppidis, vbi agrestium fere solum turba degit, totam hebdomadam in suis occupata laboribus, multo melius per temporarias excursiones consuli, quam fixa apud eos sede. fraudari enim expectatione sua Collegiorum talium autores, perire sumptus, perire multorum industriam, quæ parem alibi nacta campum fructus ingentes afferret. Nihil horum apud Christophorum valuit. Sine vlla experimenti conditione, etiam atque etiam instat, vt æternum

80 Chriſtophorus Radiuillus Nieſuiſienſis Collegij fundator munificus.

Collegium fiat. Itaque eum iusso planius spectari loco, Claudius demum cognouisset, non pœnitendam eam fore coloniam, voti compotem bonum Principem fecit. Cum quo in assignandis reditibus, scribendisque Collegij conditionibus, non aliud certamen fuit, quam vt nimiam eius indulgentiam religiosa modestia temperaret. Vnica statim schola aperta est, & noui Collegij administratio Alberto Mroscouio, qui eam stationem inchoauerat, demandata. Placato Principe Radiuillo, difficilior cum Rege dimicatio restabat, quod recepto Nieſuiſienſi Collegio, æquum existimabur, & quæ ipse Brestnæ, Grodnæque moliebatur, non recusari. Iam Brestnæ præciam cum opimo vectigali in eam rem assignarat volente Pontifice. Grodnam vero, & similes Ecclesiarum euersarum reditus, & alios paratos habebat: vt non ad populi solum vsum, sed etiam ad suum, ac suorum aulicorum adiumentum aiebat se Societatem requirere. Multum enim Stephanus ea delectabatur vrbe: ibi arces, ib villas, ibi piscinas ad vsum, oblectationemque extruebat: ibi aptissima venationi patebat regio. Itaque eam sibi viuo, eandem mortuo destinabat sedem, in templo, quod Collegio extrueret, tumulo excitato. Hæc omnia consilia vbi plane, fuseque Campano exposuit, ille de Societatis instituto dicere aggressus, & quam ob causam multa refugeret noua Collegia, ostendit maxime ea

81 Cur multa ſimul Collegia inchoare non expediat.

causas valere in Polonia. Se enim experiri quantum inesset incommodi tot locis in ea Prouincia recens adiunctis, vbique inchoatis, nusquam perfectis. Olim inquit, sacrorum locorum Institutores præpotentem Deum imitabantur, qui primo domicilium orbis terrarum creauit, & omnem eius perfecit ornatum, postea hominem in illud introduxit. At nos hac tempestate in incertum vocamur, non domo parata, non re: ita multa conamur, pauca perficimus. En Iaroslauiæ, & ædificare, & pro ædificijs mendicare cogimur. Lublini Varseuitius antea mendici nomen acquirit, quam cultoris animarum, dum intentus ædificationi hos, atque hos Dynastas, & Regiam Vestram Maiestatem fatigat, cui gratias ago de collato in eam rem luculento, subsidio (quina in quinquennium florenorum millia attribuerat.) Pulocense, Rigense, Calisiense, Niesuisiense cœpta opera sunt, non perfecta. Item Derpati, Craconiæque, & in Transylvania Albæ, Varadini. Hinc fit, vt frustrentur expectatione sua populi, dum neces-

necesse est rebus domesticis prouidendis insumere labores, quos oportebat in-
culturam animorum impendi. Quod si iustas Operariorum liceret continuo
habere familias, minus esset incommodi. Sed explere statim Collegia nullo
modo, vt nunc quidem res sunt, licet: primum quod non sunt prompta sub-
sidia: deinde, quod est grauissimum, quod nec idoneæ nobis, neque plane-
vllæ suppetunt copiæ Sociorum. Nihil ita, Rex optime, (& ante oculos, sunt
nimio plura exempla) nihil ita pessundat, autoritatem Religiosorum, obterit
disciplinam, mores sensim corrumpit, vt minutos in cœtus dissipatæ fami-
liæ. Quod si omnibus est noxium Ordinibus, nostro certe, cui non intra-
septa latendum, sed prodeundum in solem, aciemque est, pestiferum plane-
est. Quis melius, quam Tua Maiestas intelligit, valido exercitui eneruando
nihil esse præsentius, quam si in exiguas discerptus cohortes in varias able-
getur Prouincias. Atenim hic locus periclitatur, & ille alter, itemque ter-
tius. atque hic bene gerendi rem, alibique offertur occasio. Num igitur pru-
dens belli Imperator spe partium, Summam in periculum dabit? Præterea-
nobis haud quidem priuata causa, sed ad effectum eorum quæ tractamus, ne-
cessaria est hominum beneuolentia, atque existimatio. At rerum imperiti
dum vident tam multa quanta opus sunt ad nouorum fundamenta Collegio-
rum addici, non solum Hæretici verum etiam Catholici, non in ea vocari
nos, sed irrumpere interpretantur. Quidam odere, quod sperata sibi interuer-
ti bona putant: denique vulgo fere omnes, non animarum magis nos, quam-
pecuniarum auidos iactant. Tum vero quid reliquum fit, nisi vt quorum-
vita (iure, seu iniuria perinde hic est) despicitur, eorum & Doctrina repudie-
tur? Itaque amplexantes toto animo, osculantesque hanc Tuæ Maiestatis er-
ga nos caritatem, & hoc singulare iuuandi populos studium venerantes, pre-
camur, & obtestamur, vt Ordinis huius tibi, si non aliud, addictissimi patro-
cinium, quod instituisti tueri pergas: pro certoque habeas, tunc recte nos con-
sulturos rationibus publicis, cum leges seruauerimus nostras: tum tuis, bo-
norumque Votis optime responsuros, cum ipsi fuerimus optimi. Hæc & alia-
in eandem sententiam cum audisset Stephanus, vario (vt apparebat ex vul-
tu) animi habitu, primum aliquantum hæsit, dein cum graui gemitu, Non-
debeo ego, inquit, esse iudex, & censor vestri Instituti, quod sancte ordina-
tum est: dixeram tamen, quod mihi videretur, & addidit pene plorans,
Nunc quando vobis non licet, & illi, qui deberent, vel nolunt, vel nesciunt,
computrescemus in sordibus nostris. De Bresta non amplius institerim, qui lo-
cus tamen erat operæ vestræ egentissimus. Grodnæ vero non mihi denegabi-
tur, quo minus Collegium fiat, vbi saltem viginti alantur, & humaniores tra-
dantur literæ. Nam vt excursionibus iuuentur loca ista (Campanus eas dilau-
dauerat) spes valde exigua est: est enim inuentum Spiritus Sancti, vt tute-
ipse dixisti, quod de Seminarijs Tridentinum Concilium ad instituendam-
iuuentutem decreuit. Quippe Senes, qui in excursionibus audiunt aliquid,
vel obdurantur magis, vel fides, si conuertantur, non agit tantas radices,
vt sine irrigatione perpetua durare possit. Adeo consuetudo in aduersum-
insedit. Qui ab teneris annis pietate vera solidaque imbuuntur, hi nobis
nouam formant rem publicam, planeque Catholicam: eo scholas requiri-
mus, eo Collegia vbi facultas datur, erigimus. Tum rursus ad Grodnense-
reuersus multam de eo fecit orationem: quod cum perseueraret, datis quo-
que ad Pontificem literis, petere, Claudius denegare non potuit: sed vnde-
factum sit, vt exitum non haberet, suo loco scribetur. Sane erat ea tempe-
state anceps valde deliberatio. Multa quæ numerata sunt ex tam multis or-
diendis Collegijs haud dubie consequebantur incommoda: nam re vera nec
ad regendum, nec ad docendum, nec ad alia munia suppetebant idonei: ne-
que ex alijs Prouincijs, quamuis multa mitterentur, poterant auxilia mit-
ti, quæ forent satis. Ex altera vero parte videbatur Deus ardentia illa-
Principum, ac Præsulum studia singulari benignitate excitare, quæ si præ-

82 Grodnense Collegium admissum instante Stephano Rege

terirentur, tanquam si annorum feracitas fineretur inanis effluere, verendum erat, ne postea frustra requirerentur. Ad hæc sacrarum possessionum multæ ex Hæreticis recipiebantur, quæ nisi diuino cultui statim addicerentur, in potestatem veniebant profanorum hominum, vt nec eæ postea facile liberari possent, nec aliæ, quæ ad sacra transferrentur, ad manum essent: tamen Claudius constanter tenebat decreta Societatis, quæ Collegia nec passim, nec nisi idoneus cum rerum, tum Sociorum apparatus præsto sit, recipi vetant. Et verebatur interdum ne flagitantium illa ad indignationem vsque efferuescens auiditas à malo spiritu inijceretur, tentante Satana Societatem, vel nimijs fauoribus obruere, vel si ea via minus procederet, retardare eius cursum offensione, & abalienatione Principum. Campanus benigne tandem ab Rege dimissus, ad reuisendas Liuoniæ Sedes tetendit. Optimo loco res offendit, Diuina clementia extraordinarijs quoque documentis pietatis fauente. Nam præter restitutam ægris lustrali aqua, rebusque sacris valetudinem, ac Dæmonum terricula depulsa, & alia id genus fere consueta, in Balthico mari admodum ante piscoso, posteaquam vicinam oram Hæresis occuparat, querebantur accolæ pisces pene euanuisse. Orant Rigenses Collegij Rectorem Leonardum Rubenum, ei vt benedicat, quod cum factum esset, redijt aquis fœcunditas, sua genti annona; adeo vt rursus, & mari, & flumini Dunæ benedici voluerint. In reuocatis ad orthodoxos vir è prima nobilitate Federicus Ducerus fuit, in quem protinus eam ob rem impiorum odia exarserunt. Itaque vnus item nobilium, posteaquam perpotarat, ad Ebrios Sodales ebrius, Quid agimus, inquit,? Quin ad Ducerum imus, & nouum Papistam confodimus? Iter bacchantes arripiunt: sed prauum consilium in caput recidit autoris: forte inter eundum à Sutore plumbea traiectus glande illico expirauit. Quæ res vigilare Numen ad suorum tutelam fidem faciens, innocentium animos vehementer erexit. Sæpe Rigâ ab alijs, atque alijs Sacerdotibus in finitimos Pagos, & arces salubriter excursum: sed peregrinationis, quam cum Cardinali Radiuillo per totam Liuoniam ad fines vsque Daniæ, Suetiæ, Moscouiæ Leonardus Rubenus obijt, præcipue fructus extitit. Sub annum extremum grauiter Collegium vexari cœptum: quod fusius insequenti libro dicetur. Lætissima Derpati circaque, Estonum fuit cultura. Hi sunt indigenæ simplex gens, ac ferme agrestis, mire ad pietatem, & Catholicos ritus propensi. Præter hos Germani, Polonique regionem habent, cum quibus lentius erat negotium. Est sua Estonibus lingua, qua P. Thomas Busæus iam recte concionabatur. Eosdem Catechismum docebat Ioannes Ambrosius Velcherus, qui egressus in forum, quà turba erat frequentissima in eam se mediam dabat, tum extemplo elata voce, datoque signo circumstantibus, vt sequerentur, Orationem Dominicam, Salutationem Angelicam, Apostolorum Symbolum præibat, dein totum agmen ex interuenientibus continenter auctum, continuans carmina, deducebat in templum. Hic adhortatio habebatur accommoda, & Velcherus iterum egressus in publicum ad Pontem, ad Portas, & frequentissima quæque loca eodem modo terna, quaternaque, ante, ac post meridiem feriatis diebus agebat, eruditebatque agmina. Porro circa per agrum amplius tricies excursum lætissimis ijs ad quos diuerteretur: qui & Derpatum profecti, vt secum quempiam reducerent Patrum certatim orabant. Mire delectabantur consecrationibus frugum, domorum, familiæ, panis, salis: & hinc se Romanos, ac regios Sacerdotes, quos summe colebant, ab Hæreticis, quos detestabantur, internoscere dictitabant. Gaudebant quoque suum quisque habere, ex veteri gentis more, patronum è Sanctis (ipsi Apostolos vocant) itaque præter Catechismum, & solennia munera, hic labor erat in rebus benedicendis, distribuendis Apostolis, & baptizandis infantibus: vtique cum alij Sacerdotes deessent Catholici. Hoc anno nongenti septuaginta lustrati, septingentis vero adhibitæ, quas hæretica impietas fastidierat Ecclesiæ Cæremoniæ. Rite quoque com-

83 In Liuonia res bene gesta.

Fœcunditas aquis Sacerdotis benedictione reddita.

84 Dei præsens tutela in hominem conuersum ad fidem.

85 Varia, & fructuosa populorum cultura.

86 Estonum gens bona, & ad pietatem propensa.

Fructus ex ea magnus.

complura iuncta, vel resarta matrimonia: & Confessione, cuius vel nomen ignorabatur, expiati quamplurimi. Ad hæc cœptæ tum Derpati tum Rigæ literariæ scholæ. Quanquam enim vtrobique pauci agebant Socij, tamen quod lecti erant omnes, ac strenui, siue labore, siue fructu multorum vicem implebant. Suas tamen, & ipsi laxare conabantur angustias bonorum iuuenum secularium auxilijs ad hanc rem conductis. Eam ob causam multum reponebat Campanus in Scholasticorum pauperum contubernijs instituendis: quorum cum vnum, vti supra narraui, Claudiopoli excitasset, alterum Polociæ inchoauit. Eadem iam multa per Germaniam contubernia florebant: & nouum Ingolstadij Guilielmus Dux condidit, Bonauenturæ Paradinæ Rectoris Collegij rogatu. Ibidem in nouo Gymnasio Guilielmi impensa magnifice extructo scholæ haberi cœptæ: addita, quæ ad hanc diem desiderabatur, schola Rhetorices. Kalendis Maij Augustæ, Tertio Kalendas Octobris Lanspergæ noua templa rite consecrata. Cæterum in Germaniæ Prouincijs post Kalendarij restitutionem, noua ex eo introducendo difficultas, noua in Societatem inuidia orta est, Hæreticis id Iesuiticum inuentum appellantibus, tesseramque Papisticæ, ac Iesuiticæ sectæ. In Boëmia, in Styria, in Argentinensi Diœcesi, alibique prope tumultuatum: Sed Augustæ maxime eam ob rem vexata Societas. Nam cum Octobri superioris anni, decreto ab Cæsare impetrato, Senatus id Kalendarium promulgasset, Prædicantium instinctu tumultuari populus cœpit. Tum glisscente seditione, & Ciues pro se quisque comparare arma, & Senatus, quem ad subita motuum in procinctu haberet, militem scribere. Feruere varius rumor in Iesuitas, feruere indignissimæ in Senatum minæ, nisi homines rerum nouarum, ac turbarum duces eijceret, Collegium dirueret, decretum de Kalendario reuocaret. Intemperantissimè Lutherani Dux Gregis, Rabula Georgius Myllerus agere, dictitareque inter suos, propediem in templo Iesuitarum se verba facturum. Tamen Senatûs vigilantia, singulari cura, consilioque, impendentibus malis occursum. Iamque deferbuerat populi furor, cum hoc anno, ineunte Ieiunio maximo, Lanij, qui supra ducentos, omnesque præter septem, hæretici dicuntur fuisse, incendium de integro excitarunt, scilicet Prædicantium inductu obstinati, quoniam ex nouis fastis ieiunium citius multo, quam ex veteribus, inchoabatur, initio Quadragesimæ Catholicæ plenum habere macellum, in Paschate vero vacuas, occlusasque tabernas, vt Paschalium opsoniorum inopia tumultuante plebe, Senatus cogeretur ab emendata temporum ratione discedere. Alij Ciuium Lutheranismi maxime pertinaces Spiram ad supremum Imperij Consilium causam deferunt. Operæpretium est notare Hominum peruersitatem, in æternitate dogmatum mutabilitatem amantium; in mutabilitate temporum æternitatem volentium: prona in deterius, ac deuia semper ingenia! Cæterum stultam contumaciam egregie Senatus elusit, & vltus est, non sine Laniorum detrimento, aliunde comparatis affatim Paschalibus escis. Ex quibus dum attingere Hæretici non audent, quippe quas Iesuiticas carnes appellabant, nec ab suis copia præsto est, minus vnctam quam cuperent Quadragesimam suam peregere. Interim & Spiræ pro Senatu, & instaurato Kalendario iudicatur. Itaque quinto Kalendas Iunias rursus pro Curiæ foribus edicto proposito, octauo post die publica præconis voce seruari id iubet. At Prædicantes vbi rem vident procedere, supremos conatus adhibent: eodem die, & insequenti adeo in Senatum vocantes ad arma populum, rabide concionati, vt Senatus hominum impudentiam stomachatus, præcipuam seditionis facem Myllerum iusserit vrbe quamprimum exire. Tum vero quiritari, vociferarique Hæretici: concursus fieri armatorum. Dumque impositus in Rhedam Myllerus asportatur, in egressu portæ lora equorum strictis ensibus præciduntur. Minister de curru raptus in proximas ædes trahitur, vnde postridie fertur in muliebri amiculo vrbe cessisse. Tumultus inde augetur, clauduntur portæ, milites cum Ducibus præsto sunt, compita armatis implentur, & vt in ejusmodi casibus

87 Contubernia Scholasticorum pauperum vtiliter instituta.

88 Collegium Ingolstadij auctum.

89 Ex Kalendarij emendatione in Societatem inuidia.

Et seditiosi tumultus.

90 Senatus Spirēsis damnat Kalendarij correcti oppugnatores.

mos est, ad prohibendas coitiones cratibus ferreis demissis, partes vrbis aliæ ab alijs secluduntur. Ita Collegium Societatis, quod in vrbe, vt vocant, veteri situm est, omni Senatus, Patronorumque auxilio intercluſum erat. Factiosi in eius area conglomerati, quid potissimum cladis inferant furibundi consultant. Fit concursatio, & fremitus, minæ, conuicia, varia mortis genera intentantur, irrumpere domum decreuerant, cum erroris propugnatores merito error occæcauit. Hæretici duo, vetula & textor, procedunt in medium, grauiterque confirmant; ab Duce Bauaro quingentos in præsidium eò milites introductos: & vetula addebat, se ipsis suis oculis eos vidisse. Hæc inanis opinio totam peruagata Augustam famulos Dei seruauit, qui interim foribus occlusis, nullo alio quam diuino fulti præsidio, necem, si ita Numini cordi esset, in momenta singula expectabant. Postridie ad vesperam cum remotæ essent crates, Duumviri, & Fuggeri, alijque Collegij Patroni misere consolatores ad Patres, spectatumque num quid detrimenti passi essent. Et sane insigne fuit tutelæ cælestis documentum, cum toto anno Hæretici iactassent in circulis, ad vnum se Iesuitas trucidaturos, eo die in tanto tumultus ardore, tamque impunita licentia, nihil grauius ausos. Per octiduum insequens, eadem discrimina, eadem animi suspensio tenuit: sed nunquam vltra probra, scommata, famosos libellos, quæ fuere innumera, processum. Consedit sensim tempestas: sua Patres semper in melius studia promouere. Iactator Myllerus non modo Templum Iesuitarum inuadere, sed nullum è suis potuit obtinere. Inter tumultum Augustæ Theodorus Peltanus, vir libris, vel scriptis, vel è Græco conuersis notus, deque Christiana re optime meritus, è vita concessit quinto Nonas Iunij. Patrici fuit Pelta Diœceseos Leodiensis Oppidum, vnde cognomen inhæsit. Coloniæ in Societatem anno 1549. receptus, annoque insequenti Romam missus, inde Romano, tum Neapolitano, postea Ingolstadiensi inchoandis Collegijs interfuit. Latinæ, Græcæ, Hebraicæque linguæ interpres, postea altiora docuit, sed ea animi ad obedientiam præparatione, vt pari voluntate in pueris erudiendis confecturus ætatem esset. At Brunense domicilium pestilentiæ genus ignotum prudentibus, quod & vrbem depastum est, enstauit. Vndecim rapti. In his Leonardus Corcelius domus Minister mira vir obedientiæ, legum custos accuratissimus, in Deum, ac proximos ardentissimæ caritatis. Triduo ante diem supremum ad Rectorem Ricchardum Zantenum accedens, instare sibi mortem significat, Zantenoque rem comiter in iocum vertente, serio se ab duobus iam mensibus vicinæ migrationis habuisse argumenta adiecit. Itaque confessione præparatus eo die, posteroque sacrum facit, tertio, qui erat Dominicus, iam languidior cum fratribus in templo communicauit; feria secunda vnica ante mortem hora decubuit, iterumque eo spatio communitus Sacramentis, extrema quoque vnctione adhibita, intentissimis in Cœlum oculis perseuerans, assidueque orans, sub hæc verba, Iam per gratiam Dei absolui cursum meum, purissimum spiritum Deo reddidit. Dicebatur duos monuisse Fratres, Matthæum Scultetum, & Ernestum Krekouoik, specie vitaque Cœlestibus similes, breui sequuturos: neque aliter euenit. Enituit eo tempore Rectoris erga sibi commissos Fratres caritas, sedulitas, constantia singularis, quæ valentibus incitamento, decumbentibus multiplex auxilium attulit: nec vnam ipsimet peperit apud Deum coronam. Spiræ Petrus Peraxilus, in ætatis, rerumque agendarum primo maturitate, sed Cœlo iam plane maturus, paulo ante Collegij creatus Rector, sublatus est. Ab adolescentia iugo Christi ceruice summissa, generis nobilitatem omni virtutum genere exornarat: præcipua quadam animi propensione in tenera ætate iuuanda, paruulisque ad Christum ducendis intentus. Inchoatum est Fuldæ Seminarium Pontificium, Gregorij consuetæ in Germanos benignitate. Petrus Lopperſius Romam ob causam Gaſparis Abbatis Fuldensis profectus, subiecit Pontifici: multum Germaniæ Religioni a nobi-

91 Collegium Augustanum à seditiosis periclitans, vano illorũ metu seruatur.

92 Theodori Peltani mors.

93 Brunæ vndecim è nostris pestilentia sublati.

94 Leonardi Corcelij Sãctus obitus.

95 Petri Peraxili piæ vitæ summus mors.

96 Seminarium Fuldæ à Pontifice fundatum.

nobilitate pendere : magnum fore momentum si ipsa in Germania Nobilium instituueretur contubernium , quò parentes hoc libentius , quo propius suos liberos amandarent . Cum respondissset Gregorius id esse , quod iam dudum ipse animo agitasset , quamprimum effectum voluit . Existimabant plerique munificentiam Romani Pontificis fore vulgo Hæreticis suspectam , ac minus gratam , sed aliter cecidit . Certatim accurri cœptum est : & de aditu impetrando interposita Principum autoritate contendi . Itaque breui plus quadraginta nobiles recepti mire dociles , mire , quanquam ex Parentibus orti nouæ sectæ , antiquæ cupidi religionis . Periclitatus est nouus cætus semel , atque iterum pestiferis malis , sed singulare Dei patrocinium , & pietas adolescentium , adhibitis sedulo precibus , voluntarijs pœnis , sacris mysterijs , & id genus placamentis , haud sine admiratione ciuium , ex quibus multi periere , periculum omne discussit . Actum drama Moguntiæ ab Scholastica iuuentute in arcis area frequentissimo in theatro , Archiepiscopis Moguntino , ac Treuirensi , Augusto Saxoniæ Duce , itemque Duce Casimiro spectantibus , mira gratia : vt Augustus Collegio haud exiguam pecuniæ summam dono dederit , & Moguntinus antistes actores , numero centum ac decem erant , inuitaret . Hasce per illecebras , vt nihil intentatum relinquit caritas , Catholicæ Academiæ splendor , & autoritas quærebatur , & parta est . In Belgio pariter cum Catholica re Societas caput attollens , in ius quoque recepta est , bona , quæ solo continentur , possidendi , vtendique priuilegijs authoritate Apostolica sibi concessis . Anno 1556. vt ibi memoratum est , enixe Ribadeneira Beati Ignatij missu hac in causa contendit : lex enim Prouincialis viginti annis ante lata obstabat , neque tum potuit aditus , nisi admodum angustus , interseptusque grauibus conditionibus aperiri . Quod fecit vt consequenti tempore Collegia Societatis , vel certo fundo caruerint , vel maxima in eo assignando certamina fundatores subierint . Cæterum , quod tum summa contentio non nisi perparce potuit quodammodo extorquere , id non multo negotio , tanquam interiecti temporis æstu maturuisset , satis liberaliter in præsentia tantum non sponte obuenit . Nullus erat hac tempestate paulo frequentior populus , quin ad se Societatem accerseret . Montenses , Insulenses , Valencenenses , Atrebates , Cortracenses Gandauenses , Luxemburgenses , Lirani , Bredani , Aldenardenses , alijque , necdum etiam ad Philippum Regem regressi , flagitabant . Alexandro autem Farnesio Parmensi Principi , & priuati eius consilij viris , ea stabat sententia , vt quæque recipiebatur ex Hæreticis Ciuitas , continuo fere in eam immitti Societatem debere ; valere id tum ad pietatem priuatam Ciuium , tum ad pacem tranquillitatemque publicam intelligebant , quod subiecta Deo Ciuitas , & suo volens Principi subdita est . Et causam , necdum finitarum calamitatum respicientibus , ex facili apparebat : nullam , nisi religionis dissidium , vel esse , vel obtendi . Quippe turbulenti homines , iustique impatientes imperij , ad tumultus ciendos , copiasque , & opes sibi conflandas , religionis nomine abutuntur ; de qua tamen hactenus curant , quatenus eorum libidini commodum est . Igitur cum vnica ratio sit humanæ parandæ felicitatis , eadem nimirum quæ , & æternæ , vnica , ac vera religio , homines Societatis , qui in eam se curam totos deuouere , latè expetebantur . Quem ad afflatum vela aptans Balduinus Prouincialis , anno superiore libellum supplicem dedit , per quem breui exequutus , quæ Societas plus triginta annorum cursu documenta sui in Belgij Prouincijs edidisset , postulabat ei potestatem fieri possessiones , domosque ad Collegiorum institutionem habendi , quæ ex iure ciuili exempta in Ecclesiasticum ius , & immunitates transcriberentur : itemque vtendi priuilegijs , quæ Sedes Apostolicæ ad salutem animarum vberius curandam , eidem concesserat , quemadmodum in alijs terris cum aliorum Christianorum Principum , tum ipsius Catholici Regis licebat . Hoc dato libello adfuit Visitator Oliuerius , eoque pariter adnitente , ferme omnia ad voluntatem Maio mense transacta sunt . Fauit inter cæteros

Etiam Hæreticis gratum.

97 In Belgio meliori conditione Societas esse incipit.

98 Multa ibi Collegia offeruntur.

99 Ius possidendi bona immobilia , & vtendi priuilegijs Pontificijs impetratum.

Præ-

Præses Consilij priuati Guilielmus Pammelius. Negotij plurimum cum Academicis Louanienſibus fuit, quibus tradidere conſiliarij priuilegia Societatis ſpectanda: contra quæ cum acre ſcriptum confeciſſent, idque Pammelius Oliuerio tradidiſſet, modeſtia reſponſionis, & conſiliarios mire delectauit, & Doctores in præſens ſedauit; vtique cum Principem, & priuatum eius conſilium, ab Societate ſtare non eſſet obſcurum. Decretum autem priuati conſilij de Societate, & Concilium magnum, quod Namurci, & Brabantinum, & quod Finantiarum, hoc eſt fiſci rationum & Ærarij appellant, expenderunt ſedulò, & commendarunt, vt ea tanto admitteretur honeſtius, quanto cauſa diligentius, & à pluribus cognita probaretur. Statim, vt Brugæ Regi ſe reddidere, Remigij Driutij Antiſtitis flagitatu, quinque de Societate eo remiſi, in quibus Arnoldus Hauentius, & Robertus Clayſſonius, mox alij additi, ſcholæque redditæ. Ipris quoque Collegium inchoatum. Præſul optimus Martinus Richouius id dudum optarat, egeratque vehementer de certis in eam rem Cœnobiorum vacuorum addicendis reditibus. Sedis priore anno dum Diœceſim ſuam luſtrat, contagioſoſque ſanctiſſimè viſit, ac conſolatur, contagione ſublatus, quod inchoarat in terris perfecit è Cœlo. Simul ac Ipra rediere ad Regem, duo Sacerdotes eò profecti, ſedulis officijs Ciuitati ſummis adhuc calamitatibus, præſertim fame preſſæ, ſpeciem oſtendere, & vehementer cupidinem incitauere Collegij, quod ſubinde conflatum eſt. In Caſtris perſeuerabat Michaël Hernandus, magno cum ærumnarum pretio. Condidit inter mulieres Sodalitatem in Beatæ Virginis clientela, quæ inter belli ſtudia diu coaleſcere ad diuturnitatem haud potuit. Totus erat Hernandus in tollendis diſſidijs, prohibendis flagitijs, coërcenda militum licentia, verborum intemperantia. Præſto erat in conflictu, vt moribundos expiaret: leuabat inopum miſerias: ſacro coram copijs quotidie faciendo, frequenti dictione, alijſque officijs bonum Chriſti militem ſe inter Mundi milites exhibebat. Miſſus ei ab vrbe adiutor, Sacerdos integerrimæ animæ, Matthias Fouatius, eoſdem ſedulo labores vrgebat: ſed morbo paulo poſt vrgente, Terramundæ extinctus ad præmia triumphantium euolauit.

100 Collegium Brugis reſtitutum.

Ipris captum.

101 Michaëlis Hernandi benefacta in Miſſione Caſtrenſi.

Lutetiæ Pariſiorum peſtifera lues cum apparere inciperet, Iacobum Latrei Prouinciarum Gallicarum Procuratorem, in ſuburbana Collegij Villa forte corripuit. Quæ res in Collegio cognita nobile certamen inter multos excitat; dubiam ægro miniſtrandi prouinciam ambientes. Præcipue duo rei domeſticæ adiutores contendere, quorum Claudius Cuiſſottus, innocentiæ ſingularis, ac diligentiæ, voti compos effectus. Iacobus paucis diebus, quibus decubuit, vti de S. Martino legitur, inuictum ab oratione ſpiritum nunquam relaxauit. Itaque orans, manibus ante pectus coniunctis deceſſit, ea ſeuritate ſimul, & caritate, vt miſſum ab Odone Prouinciali Confeſſarium, retuerit ſua cauſa in periculum dari: Nam ſe paulo ante confeſſum, & ſecris operatum, nihil per Dei benignitatem, vnde grauius vrgeretur, habere: leuiora Patrum, ac Fratrum precibus expiatum iri. Claudius vero cum alacritate, curaque ſumma Iacobo miniſtraſſet, ipſemet poſt Patris exceſſum eodem malo ictus, alteri etiam Fratri materiam præbuit ſua vota complendi. Qui quidem haud minore ſtudio rependit Claudio, quæ ille exhibuerat Iacobo miniſteria, ſed exitu diſpari, Dei miſericordia pari. Namque huic dilata ad incrementum, Claudio ad celerem fructum repræſentata Cœli eſt merces. Sæuius Niuerni peſtilens flamma debacchata eſt. Quæ vt primum exarſit, cum Biturigas Collegij corpus amoueretur, paucis, qui affectæ Ciuitati ſubſidio eſſent, manentibus, inſtitit Petrus à Rue, vt liceret ſibi in periculi parte ſubſiſtere; & poteſtate facta, abeuntium ſe precibus Sociorum commendans, breui, inquit, de mea ad vos morte perferetur. Nec mora longa. Poſtridie anthrace diro feritur: quinto poſt die ſalutari munitus viatico vitam relinquit: Gaſpari Buchetto, qui ipſi aderat, gaudere ſe multum teſtatus, quod demum à diuina clementia id, quod ſummis

102 Iacobi Latrei mors pia.

103 Claudius Cuiſſotus Peſte affectis miniſtrans moritur.

mis precibus contenderat, vt in Societatis disciplina extremum spiritum funderet, impetrasset. Quæ vox timidiorem, vt in tanto periculo, Petrum Fayr Laicum ita confirmauit, vt quintodecimo post die, & ipse idem vlcus tanquam diuinum donum exceperit, biduoque traducto in precibus, animoque purgando, iucundè migrarit. At Renatus Burgius, qui post hos cecidit, vt erat egregie pius Sacerdos, vbi se contactum persensit, Gaspare, vt se ad grates agendas adiuuaret, accito, Te Deum laudamus, lætitia gestiens recitauit. Quem cum spiritus intercluſa anima defecisset, vbi Gasparis cura recreatus est, ad eum conuersus, Dominus, inquit, tibi Pater ignoscat: quid me tam suauiter in Cœlum properantem reuocasti? Cumque Gaspar, quod differtur, nequaquam auferri subiecisset, & adhuc indigere opera eius Societatem, & hæc dicens lacrymaretur, Renatus quid, inquit, te feliciores luges? Alios sequamur oportet, qui Collegium cæleste incolunt: meæ resolutionis iam tempus instat. Ita plenus gaudio ad beatam Societatem abijt feria sexta, in eum diem, quo potissimum ad mortis Christi memoriam à Deo mori optauerat, vita prope miraculo propagata. Omnibus his Gaspar Buchettus Sacerdos, omnibus humanarum & diuinarum rerum præsidijs, noctes diesque præsto fuit inuicta constantia, & valetudine. Nec vero inter funera, & pestis ardorem intermissa curandarum studia animarum. Haud dictu magnum, sed nouum, ac periucundum quod addam est. Per sacra Principum Apostolorum natalitia cum Dux, & Cardinalis, Guisij Mussiponti adessent, tum literarum specimen adolescentes, tum Christianæ Catecheseos pueri edidere. Illi præter alia ingenij opera, carminum partim Græce, partim latine ad sex, & quadraginta millia proposuere. Hi venere in certamen Christianæ eruditionis cum rusticis è Diœcesi Metensi. Nam cum P. Carolus Roscerius per eam Diœcesim diu, ac feliciter desudasset, ex vndecim Pagis supplicantium habitu Matres, Patresque, Mussipontum pueros suos, ac puellas egere. Hic ipso spectante Duce Oppidani cum Paganis separatim inter se pueri, puellæque in statutis ad eam rem pulpitis disputarunt. Sua victores ferebant præmiola. Varios in vultu Parentum vidisses habitus, vt prospere, aut secus cessisset paruulis cuiusque certamen. Sed maxime videbatur gestire Dux lætitia, præsertim quod circa Metas, in regione admodum ad eam diem contaminata zizanijs, adeo lætam videret sanctarum frugum segetem adolescere. Itaque nullum faciebat sibi ipsi gratulandi finem, quod in suas terras adeo nauos colonos inuexisset. Multæ per omnes Galliæ Prouincias obitæ euangelizando oræ. Collegia multa postulabantur. Sed Aginnenses summis opibus contendebant. Et Ciuitas publice, & Ianus Fregosus Antistes, & Margarita Nauarræ Regina, quæ Aginni degebat, prompta, ac parata omnia affirmantes, alijs super alias literis Generalem Claudium fatigabant. Missus est velut in Stationem cum altero Sacerdote Seuerinus Guysianus: quo Sacramentorum administro Regina, & præcipui quique vti cœpere. Hæretici inter hæc tanto excruciari acerbius, & immitius efferari, quo latius fundi, expetique videbant, qui ipsorum conatibus obsisterent. Edidere volumen anonymon Rupellæ, in quo præter consueta maledicta, & impudentia mendacia de origine, & moribus Societatis, repetita fere ex Kemnitio, & Boquino Germaniæ Lutheranis, Catholica de Indulgentijs, de Purgatorio, de Veneratione imaginum, & similia impugnabant dogmata; & tamen libro titulum fecerant, contra præcipua capita Doctrinæ Iesuitarum: quo scilicet facilius lectori imponerent, quasi capita illa non orthodoxæ Ecclesiæ, sed præcipua Iesuitarum essent. Sed dum volebant dogmatum eleuare autoritatem, Societatis plusquam vellent, fidem laudabant, cui quod Catholicorum commune est, tanquam proprium adscribebant. Ad hæc in conuentu ad Montem Albanum mense Septembri statuerunt machinas admouendas omnes, vt è Gallia Rex Iesuitas expelleret, ac Regni deinde finibus diligenter arceret. Ad id autem extorquendum à Rege, non Caluinia-

104 Felices mortes quorundam ex peste.

105 Doctrinæ Christianæ, & humanæ specimina Mussiponti.

106 Aginni Collegium postulatur.

107 Liber famosus in Societatem editus Rupellæ.

108 Caluinistæ eiectionem Societatis è Gallia procurandam decernunt.

nianorum modo, sed Catholicorum etiam quorumdam opibus enitendum, causam, vti putabant, expulsionis ineluctabilem excogitarant. Aiebant Regi in animo esse clauum Regni Gallicani Nauarræo Regi committere: esse autem euidens non modo administrationem, sed ne vitam quidem Nauarræo fore diuturnam, si Iesuitarum natio versaretur in Gallia: Quod confirmabant Guilielmi Nassouij Principis Auriaci recenti casu. Hunc Burgundus quidam nomine Balthasar, per occasionem literarum de Alenconij Ducis morte ferendarum admissus in Aulam, captato tempore sclopi ictu occidit: idemque statim comprehensus post acerbissima tormenta, necem dirissimam constantia supra humanam pertulit. Hæretici, vt quibus, neque quid faciant, neque quid dicant, quicquam curæ est, neque opportuniores in quos incurrant homines vllos, quam Iesuitas, putant, dissipare conati sunt rumorem, Iesuitarum consilio interemptum esse Guilielmum: & interfectorem (cum sacræ ceræ agno forte repererant) ab ijsdem præmunitum amuleto, & ad immanem illam peruicaciam veneficijs obduratum: cum tamen reuera, quod ipsemet persancte testabatur, nullo de Societate vllo modo consilij eius conscio, Gaspar facinus perpetrasset. Igitur hoc rumore animum Regis implendum dicebant, assiduisque irritandum obtrectationibus, vt Galliam omnem Iesuitis liberare animum induceret. Coniurabant egregie cum Hæreticis Dæmones. Nam per id tempus Augi Energumenore acriter minitari cœpere se non quieturos, quoad ex Gallia Iesuitas exterminarent. Quod vt multis post annis, & quidem (Deo cuncta in melius vertente) quanto suo cum damno consecuti sint, opportune redetur.

109 Calumnijs ad eam rem Hæretici grassantur.

Conspirante cum ijs Cacodæmone.

In Sardinia Insula res à Fabio Visitatore compositæ, belle cum vbique procederent, Busaquiense Collegium sublatum est ex proximi Generalis conuentus sententia, eo maximè, vt exiguorum Collegiorum tricis Societas expediretur. Res vulgo benigne accepta, præsertim quod nouum, plenumque Collegium Alguerij reddebatur. Nam Alguerensis Decanus Carrobira aliquot ante annis fratrem scripserat hæredem moriens, cum eo, vt ijs non relicta stirpe decederet, hæreditas ad Collegium Alguerij statuendum transferretur, tandiu illibata, reuolutisque in sortem amplificata fructibus, dum ipsæ familiæ in alimenta sufficeret. Ad hæc Helena Antiochi Bellid aliquantum item pecuniæ dudum in eam rem legarat, facta Generali Præposito potestate, si aliunde necessaria subsidia non supplerentur, eam pecuniam alio pro suo arbitratu intra Sardiniam addicendi. Attributa Busaquiensi Collegio fuerat. His ad Regem Catholicum à Cupidis Alguerienſis Collegij relatis, scripsit Rex ad Claudium Generalem impense commendans vti hereditatem Carrobiræ cernere, & Helenæ stipem, quando Busaquium deiecebatur, transferre Alguerium vellet. Itaque cum Pontifex quoque administrationem hæreditatis Carrobiræ Societati, quamuis nondum iustam summam expleret, tradi mandasset, inita hoc anno possessio est: & Alguerium profecti Leonardus Oliues, qui primus præfuit, Melchior à Sancto Ioanne, Lucaque Canalis Sacerdotes cum fratre Thoma Mallone, vix dum respirantem à lue vastitate vrbem opportunis rerum diuinarum auxilijs recrearunt. Quod proprias ædes nacti sunt, apud Antonium Surreddu tum Canonicum, & Episcopi Vicarium, postea Episcopum Ales, domicilium habuere. Obijt Calari cum summa animi tranquillitate Franciscus Bernus, rari vir exempli; adeo a omni vita cupidus Crucis, vt supremo tempore inuisentes rogaret, vt male se iniurijs acciperent. Nempe nolebat vltimam sibi perire horam: morbique vitam carpentis dolores non satis existimabat ad famem suam, illo præsertim, quod restabat, breui spatio saturandam. Eo mortuo apparuit quanto plus homines vera pietas, quam humana quædam comitas afficiat. Nam Bernus quamuis non multus esset in consuetudine cum Ciuibus, tum studio religionis secessus, tum occupatione regendi Collegij; & instituendorum Domi Tyronum

110 Busaquiense Collegium in Sardinia dimissum.

Alguerienſe fundatum.

111 Francisci Berni mors pretiosa.

Et funus celebre.

num; tamen affirmat Melchior Valpedrosa Proprouincialis Sardiniæ, sua quidem sententia nullam fuisse Calari domum, quæ non boni Patris excessum grauiter deplorarit: quam caritatem etiam optimè patefecit ingens ad iusta eius Ciuium concursus, ingens copia lacrymarum. Bilbilitanum in Aragonia Collegium cœptum communi Ciuium studio, nullo certo fundatore, nulla conditione posita. Præcipuus autor eius Rodericus Zapata fuit, non solum re collata de suo, quam potuit, sed etiam multorum annorum perseuerantia corrogatis è multis locupletum adiumentis. Nec mediocriter iuuit Ioannes Petrius Ciuis item Bilbilitanus è primis, eo præcipua dignus grati animi memoria, quod primus ex ea Ciuitate Societatis fautor, & hospes fuit. Prægressi veris extremo Antonius Ramirius, qui fuerat Rector Valentiæ, & Ioannes Palomerius ambo Sacerdotes, dum & Catechesi, & concionibus, & cætera id genus sedulitate ciues excolunt, simul domicilio noui Collegij, sacelloque componendo institere. Quæ vbi satis parata sunt, die Sanctorum Simonis & Iudæ Apostolorum, Ioanne Zapata Roderici Auunculo sacrum festo apparatu faciente, nouæ domus natalitia cum magna ciuitatis approbatione celebrata. Quaterni Sacerdotes, ac Laici Antonio Ramirio Præfecto, Coloni primi fuere. Ingens in Bœtica præcipuas vrbes, quæ nondum impetrarant Societatem, eius habebat ardor, Astigin, Vbedam, Caciorlam, Lerenam, alias: in quibus omnibus hoc anno per ieiunij quadragintadialis conciones res pietatis præclare gesta. Astigitanis singulari pietate instantibus, dum perpetuæ sedi dotem conficiunt, statio concessa. Lerenæ concionatus Ioannes Frias antiquæ vir, saluberrimæque facundiæ, afflatu sub initia non admodum secundo vsus. Nam residebat adhuc in multis opinio, damnatos olim pro Illuminatis in ea Vrbe presbyteros, homines de Societate fuisse. Itaque etiam puerorum petulantia toleranda principio fuit. Sed breui reliquias erroris omnes eximia concionatoris oratio, & virtus absterfit, tanto Societatis nobiliore excitata fama, quanto perfectæ laudis imago ipse erat illustrior. Dedit Hispalis Cœlo dignum sancta illa Ciuitate par Rodericum Florium quotidianæ operæ administrum, & Georgium Aluarium Sacerdotem: in suo vtrumque ordine exactum, & artificio gratiæ Christi subtiliter expolitum. Rodericus quo nihil pauperius, nihil humilius, nihil tota vita seuerius, assidui operis molestias perenni ieiuniorum, ciliciorum, & flagellorum vexatione condiebat. Voluisset alicubi inter Indiæ ignota loca Dei causa, necessarijs tuendæ vitæ destitutus subsidijs agere. Fingit enim sibi caritas ærumnarum varias formas, & ad ea se simulacra exercet. Tanto est ordinariâ materiâ superior. Alebat Florius duritia vitæ mortalis immortalis cupiditatem; quoque se altius supra humana tulerat generoso fastidio, hoc Deo arctius, & iucundius inhærebat. Quouis in opere, loco, ac tempore nihil habebat suauius, quam de Deo cogitare, cum Deo versari. Vbi sua manuum opera diligenter explerat, ad diuina Colloquia, tanquam Ceruus ad fontes aquarum sitiens, festinabat: quibus quo diutius frueretur, spatia somni contraxerat. Quin adeo sæpe nulla per noctem erat afflicto eius corpusculo quies, nisi quæ vigili in preces perstillabat ex animo. Nec raro supera vi terrena ipsa corporis moles raptum in ecstasim animum sequebatur, & sublimis pendebat in aëre, adeo stupente sensu, vt confixis acicula pedibus, nihil sentiret, nec posset loco moueri, aut membra aliter, quam sita erant, inflecti; vt aliquando à prima vespera Feriæ Quintæ Maioris hebdomadæ, ad insequentis diei lucem, brachijs in Crucis modum protensis, rigidus, & immobilis pependerit. Inuentus etiam interdum suo in cubiculo foribus obstructis abiectus in genua orans, totum os splendore cælesti aspersus, toto pariter collucente cubiculo. Quibus Cœli suauitatibus vtens ille magis, quam fruens, quanto dulciora experiebatur cælestia, tanto amarorem casuum humanorum auidius appetebat. Precatus fertur vehementer ab Deo, vt graui, diuturnoque aliquo morbo, tanquam fornace vellet scoriam omnem

112 Bilbilitani Collegij initia.

113 Astigitanis statio in spē Collegij concessa.

114 Ioannis Frias ij conciones vtiles Lerenæ.

115 Roderici Florij excellens virtus.

nem sui cordis excoquere, seque limare, ac perpolire, quo dignius in-
Et pia mors eius conspectum veniret. Audijt preces Pater Cælestis, semestrique elabo-
ratum tabe, corpore sensim detracto sincerum spiritum ad se se recepit. Sub
extrema Rodericij rogauit eum Georgius, impetraret sibi solennia Christi
natalitia, quæ instabant, vt liceret in Cœlo peragere. Quod cum recepisset
116 Frater, cumulate etiam præstitit. Quarto Idus Decembris decubuit Geor-
Georgij Aluarij obitus, & virtutes. gius, pridieque Natalis Domini primis tenebris ad lucem beatam diuinis
præparatus mysterijs lætus excessit. Vir fuit omni virtutum genere, sed an-
te omnia studio salutis animarum memorandus. Ortus Vbedæ, à puero
valde ad diuina propensus, & orationi deditus. Decurso Philosophiæ, Theo-
logiæque studio, ad hæc biennio in docenda grammatica versatus, Granatæ
maioris diuini obsequij studio, magnis Cœli suauitatibus, motibusque inte-
randum pellectus, in Societatem venit anno quinquagesimo octauo seculi,
de quo scribimus, septimo & vigesimo suæ ætatis. Vt cæteris in rebus, ita
in disciplina virtutis solent initia progressus ostendere. Continuo Georgij in-
ter Socios, obedientia, compressio cupiditatum, contemptio sui, & cætera
religiosæ professionis insignia spectabilia cœpere esse. Sed iam tum ardor il-
le eminebat errantes homines ad salutis callem reuocandi. Ad opus hoc fa-
ctus, ad hoc totus incitabatur diuinitus. Nihil habebat iucundius, quam
improbi hominis reditum ad virtutem, aut boni in virtute progressum. Ni-
hil ita eundem angebat intimeque excruciabat, vt Dei offensa, & æterna
hominum Christi sanguine redemptorum pernicies. Nihil adeo arduum,
ac formidandum potest cogitatione fingi, quod Dei fretus ope summo cum
gaudio susceperurus non esset, si adiumentum animarum inde speraret. Il-
que vehementer à Præsidibus rogabat, se se vt mitterent ea in loca, qua-
117 cumque tandem forent, vbi vel quiduis pateretur, quo proximi salutem con-
Studium, eius, & industria efficax salutis hominum procurandæ. sequerentur, quæ est in Christo IESV. Cœpit in publicis foris, & compi-
tis docere Christiana rudimenta, assiduus esse in Confessionaria sella, ne-
quam quietem capere. Si laboris materia adesset in templo, nunquam in-
de pedem efferre. Vbi vltro conuenientibus satisfecerat, exire in plateas,
in vias, in agros, ac sepes, inuitare, pellicere, compellere omnes ad Ma-
gni Regis cœnam. Et vt sincera plane mente pro Deo laborabat, atque
cum Deo, difficile dictu est, quam mirabiles morum commutationes effece-
rit, quam grauia sedarit odia, quam multas refarserit amicitias, quam mul-
torum effrænatas cupiditates infregerit: quot inopum aliorumque calamito-
sorum succurrerit angustijs, quot ægris animi salutem, corporisque reddide-
rit. Primos annos Granatæ, reliquos ferme Hispali exegit. Assumebat sibi
libertatem, ac fiduciam Magni Dei ministro dignam. Obuios, & ignotos
compellabat, & interdum tanquam pro potestate iubebat sequi se, & pro-
nus confiteri, incendens interim verbis, iuuans industria, vt nunquam me-
lius parati absoluerentur. Prout ferebat vsus locupletes conueniens, Tu,
inquiebat, illum vesti nudum: illi tu obærato, carcereque clauso succu-
re: tu ægro illi subsidia cura, & medicamenta, & alia id genus. In lude-
tium circulos incidens, inferebat se medium, aleas, talosue postulabat, &
118 tradebantur. Iubebat ipsis in compitis si quem execrantem, deierantemue
Sancta eiusdem libertas, & assiduitas in opere. audisset, flectere in eodem vestigio genua, & solum exosculari: & habebat
fere omnes mirabiliter obsequentes. Et sane magna Christiani operarij vir-
tus est, nullum putare tempus non aptum sementi. Mane, inquit, Eccle-
stes semina semen tuum, & vespere ne cesset manus tua: quia nescis, quid
magis oriatur hoc aut illud, & si vtrumque simul, melius erit. Seminator
Euangelicus non modo in terram bonam, sed & in viam, & in spinas, &
in saxa semen proiecit. Et solebat dicere Georgius, descripta ab Apoſto-
lo venisse iam tempora, cum homines sanam Doctrinam non sustinerent:
quare instandum opportune, importune: non quidem quod proijciendæ sint
margaritæ ante porcos, sed quia cauendum est, ne cauta nimis, potiusque
car-

carnis, quam spiritus ex offendendi metu prudentia præclaras occasiones corrumpat. Qui enim obseruat ventum non seminat, & qui considerat nubes nunquam metet. Non est illa modestia, sed mollitia: non considerata maturitas, sed stulta lentitudo. Verum enim verbum est, Qui corripit hominem gratiam postea inueniet apud eum magis, quam ille, qui per linguæ blandimenta decipit. Sed quanto plus libertatis, ac potestatis vsurpas, tanto necesse est clarius emineat in te persona, quam sustines Dei. Tum cedunt monitis mentes humanæ cum extat in monitore diuinum quiddam, vt appareat non homini obtemperari, sed Numini. Neque ad eam colligendam autoritatem necessaria habemus miracula, & prodigia, sed constans virtus, & æquabilis in re omni loco ac tempore tenor sanctitatis abunde est: & ante omnia si constet, te non quæ tua sunt quærere, sed quæ Christi IESV, quæque animarum salutis. Hæc extabant in Georgio, his scelera expugnabat, hæc successum præclaris dabant incœptis. Fertur in Sacerdotis domum pellicem pessimo exemplo palam habentis, iugressus, cum ambos accumbentes mensæ deprehendisset, primum obiurgasse, tum seuera, ac libera voce iussisse feminam extemplò facessere: turbatoque presbytero, ac cæteris, & principio etiam vim parantibus, cum ille perseueraret interritus, ita omnes fractos, vt inciperent precari tantillam moram, confestim quam minimo strepitu amandaturos polliciti: nec tamen abstitisse Georgium, quoad omnibus attonitis præ se feminam agens confusam, ac trementem eduxit; quantoque fieri maximo silentio potuit, collocauit in tuto. Per agrum Hispalensem iter faciens in Veterinarios quosdam incidit, à quibus equum iussus conscendere, cum simul pergerent, audiuit post tumulum, cui appropinquabant, periculum ab latronibus esse. Bono eos animo iussit esse, ac Deo fidere. Vbi ventum ad tumulum, latrones apparent, ac Georgius comitibus iussis subsistere, ex equo delapsus, pergensque ad homines prædæ auidos, quem primum obuium habuit, vultu, ac voce terribili ita affatur, Fare age bone vir, est ne tibi potestas à Deo viatores expoliandi? Quæ vox ita illum, ita cæteros, qui proxime sequebantur consternauit, vt tanquam Agni mitissimi Patrem circumstantes, cœperint suam inopiam excusare, ac deplorare calamitatem, quod militiam olim professi, manuum insueti laboribus, cogerentur iam vitam alienis iniurijs tolerare. Miseratus Pater homines, à Veterinarijs, quod habebaut commeatuum sumpsit, ijsque dedit. Demum post refecta corpora, egregie monitos, ac sua dolentes facinora dimisit. Alio tempore hominem insontem insimulatum nefandi criminis, addictumque ob eam rem flammis, cum cognouisset, exorata à Iudicibus quatuor ac viginti horarum dilatione, ad conquirendum calumniatorem discurrit: reperto in agro, accidit supplex ad pedes, humiliter per IESVM Christum obtestans, ne innocenti vitam, & famam per summam iniuriam ereptam vellet: qui cum negaret à se quicquam commissum, repente Georgius exurgens sua illa vi, maiestateque oris, ac vocis, intonat, Non paues improbe, non paues supplicium tibi instans à Deo? I mecum, nec tibi quicquam à Magistratu timueris: sed tu periculo, in quod coniecisti, exime innocentem. Sequitur homo confusus tanquam occulta vi tractus, domum Professorum adducitur: publico excipiente scriba coram testibus idoneis accusationem retractat: innocenti salus conseruatur: libertas, ac fama integra redditur. Sed calumniator, quanquam secreto eum Pater in tutum dimiserat, tamen Deo iustas expetente pœnas, paucis post diebus datus in carcerem, quam alteri molitus erat iniuste, pœnam incendij sustinuit. Melius cum quodam periuro actum est, quem Pater ad periurium suum publicis actis rite reuocandum adductum, pœnaque legum liberatum, ipsummet contra se vehementer accendit. Itaque maximo cum dolore sua vniuersa crimina ad Sacramentum Pœnitentiæ detulit, ac multis cum lacrymis expiauit, adeo in tempore, vt tertio post die repentina morte conciderit. In his quam potens verbo esset apud homines Geor-

119 Insolita eiusdem ausa miro euentu.

120 Orationis ad Deum præsenti experimento comperta vis.

gius apparuit : in eo quod sequitur, quam simul apud Deum valeret. Ira hominem male gestis negotijs totum desperabundum, ac furentem cum incidisset, ex turbato vultu rem suspicatus, comiter accedens, insinuauit se leniter in sermonem, sensimque elicuit quicquid animo miser coquebat: non tamen vllæ, seu blandæ, seu graues voces durum pectus emolliuere. Tum Georgius ad comitem versus, hic opus est, inquit, præsenti mane Dei: flexisque vterque genibus pro obstinato homine dant se se in preces. Precum ea vis fuit; vt quamdiu illi perstitere orantes, gressum homo non mouerit, ac deinde totum se Patris in sinum coniecerit. Cuius consilio in primis generali expiatione conscientiam, deinde etiam negotia recte vtiliterque composuit. Minus negotij, haud minus Diuinæ clementiæ fuit in illo. Egressurus domo Pater ad suas de more venationes animarum, cum paululum moræ, quam postularat, comiti concessisset, mutata repente voluntate, sequi iubet. Haud multum progressis occurrit homo nunquam ante, quod scirent, conspectus. Appellat eum vltro Georgius, conuersoque domum itinere in templum deducit. Instat alloqui, quoad miser laqueum protulit, quem ad se se perdendum gestabat. Expiatus, & ipse confessione est, & ablato laqueo liber onere conscientiæ, plenus consolatione dimissus. Hæc & alia id genus non sine multis laboribus, & ærumnis, & interdum contumelijs, iniurijsque gerebantur. Nam connexa fere sunt, multa præclare facere, ac dura perpeti. Neque præda tam multa de Satanæ extrahi faucibus poterat absque graui certamine. Sed hæc magnis animis sunt incitamenta virtutis. Anno 1580. cum dira illa terrarum vexatrix grauedo tantum mortalium strauit, confecitque, annisque deinceps consequutis duobus, cum Hispali pestis desæuijt, habuit latum se se fundendi campum Georgij operosa caritas. Obibat vicatim vrbem: vt quisque maxime destitutus iacebat, ita curabat studiosissime. Pestilentiæ tempore cum plurimi Nosocomio non reciperentur, siue Ministrorum culpa, vnde nil sperarent negligentium, siue ægrorum multitudine abundante, horum sibi præcipue curam assumpsit: distribuit per curias: Medicos, pharmaca, alimenta conquisiuit: multaque vno tempore virtutis exercebat opera, emendicans vndo mendicos pasceret, dans in periculum se, vt pereuntibus subueniret: his animi: his corporis, illis vtramque salutem reddens. In his, & talibus ministerijs, vt qui soli Deo laborabat, plausum apud homines, gratiam, & emolumenta, quàm mercenarij quærunt, tam ipse refugiebat. Dum Hispalensem per agrum aliquando euangelizat, nocte interceptus propè villam viri nobilissimi, sibi addictissimi, occultato suo nomine, per internuntium id modo rogauit, vt in paleario sibi receptum præberet. Plus aurorum nummum triginta millia eo autore Hispali distributa in pauperes sunt. Ex quibus non modo nihil ad suas intercepit vtilitates, sed ne ad suas quidem venire manus volebat res, verum per fidei perspectæ personas conteuari, ac diuidi; data insuper opera, vt autor ipse beneficij ignoraretur. Hos inter bonos labores ad glorioſum eorum fructum, quo supra dictum est, die peruenit. Ad persoluendum amantissimo Patri supremum officium ingens multitudo affluxit. Dum vero ad contingendum venerandum corpus Rosarijs, & pedes exosculandos accurritur; homo qui forte interuenerat, paulo certam ob causam viro Dei offensior, diu stimulis interioribus incitatus, vt & ipse pium exequeretur officium; denique potius circumstantium oculis, quam suæ pietati seruiens, accessit; Patrisque manus, ac pedes exosculatus, retulit postea miram se odoris suauitatem è sacro manantem corpore hausisse, & alia eo die admiranda ad viri testandam vitæ probitatem euenisse narrantur. Dum vero corpus tumulo inferendum aufertur è medio, sublato repente circumstante turba ploratu, eiulatuque, tanquam suum quisque parentem auferri sibi videret ex oculis, concursus ad rapienda certatim, quæ pro reliquijs asseruarent, est factus. Etiamnum effusus honorauit Oceania Fernandi Mar-

121 Georgius peste; afflictorum curam gerit.

122 Mors ejus, & funus frequens.

123 Ferdinandi Marchesij pius obitus.

Marchesij suprema. Vbi migratio eius audita est (in quintum nonas Iulias incidit) vltro Curiones vrbis omnes funebre campana signum dedere. Tum ad visendum, exosculandum, rapienda monumenta populus ardentissimis studijs conuolauit. Fuit is Sacerdos ex Hormilla Calaguritani Episcopatus oppido, lenitatis, & mansuetudinis in nullam partem mutabilis, quæ cæterarum quasi chorum virtutum ducens, hominem supra modum amabilem toti Ocaniæ venerandumque faciebat; ita vt sæpe ipse postularit veniam alio commigrandi, vbi obscurus, ac vilis esset. Vt fidelis ille animus exijt è corpore, supra cubiculum clara conspecta lux pro argumento est habita eius lucis æternæ, ad quam ferebatur in Cœlum. E tumulo post aliquot annos ad alium condendum Sacerdotem patefacto, magna cum omnium admiratione suauissimus odor afflatus est. Septimo Kalendas Nouembris in Toletana Domo Franciscus Strada consentaneum laudatissimæ vitæ finem imposuit, inter prima Societatis Columina merito numerandus. Excelluit in eo donum Sacræ prædicationis. Adolescens per Italiam, iuuenis in Belgio, dein per omnem Hispaniam matura ætate, & facultate, cum singulari grauitate, vi motuque concionis vbique frequentissimæ auditus est. Interrogatus aliquando à Ribadeneira vnde eo dicente, tantus existeret vbiuis locorum in auditore motus? ingenue respondit, sibi inter dicendum radium quendam, & impulsum illabi cælitus, quo totus præcordijs intimis commoueretur: inde fieri, vt audientes motu eodem afficeret, inde postea morum sequi commutationes. Sane ad recipiendam diuinam vim se ille impigre comparabat. multis annis ter in die flagella repetijt, semel pro animabus, quæ post hanc vitam purgantur: iterum pro conuersione in lethali noxâ iacentium: postremò pro Ecclesia vniuersa. Alia præterea cruciamenta corporis: ad hæc singulare orandi studium, secessum, rerum omnium humanarum contemptum adhibebat. Creditur illibatam ad extremum spiritum pudicitiam custodisse. Mirum quam magnificè, &, vt aiebat, diuinitus sæpe edoctus de Societate sentiebat. Ad eam perpaucos, ne se quidem, putabat idoneos. Quid sanctitatis in eius requiratur alumnis, ægrè verbis exprimi dicebat posse: tamen neque verba necessaria multa esse, cum ex ipso nomine constet si recte intelligatur, quid sit, haud vtique nomine tenus, sed re vera esse dignum Socium Christi IESV. Fuit ipse multæ patientiæ, facilis ad alienas commoueri calamitates, ad opem ferendam egenis acer, ac promptus: prudens in rerum publice administrandarum consilijs. Verum hæc, & salutarem illam facundiam postremis annis voluntaria quadam solitudine inter Sanctorum Patrum monumenta, sibi vni, Deoque viuens abscondit: maiore fortassis cum animi sui quiete, minore certe cum Ecclesiæ fructu. Dum hi ad beatas emeritorum sedes euocantur, superstites in militia Socij strenue virtutis bella bellabant, satana contra, clam, palam omni ope pugnante. Præter Peredi procellam alibi narrandam, vt diximus, aliæ tumebant, quæ in consequentes erupere annos: in præsens, quod superiore motum, hoc anno transactum in Vrbe Victoria est, iuuat describere, vt appareat, quam contra hominum spes, cogitationesque sæpe incœpta cadant. Gens quam Hispani vocant linguæ Vascongadæ, modicis tribus continetur Prouincijs inter se finitimis, Guipuzcoa, Biscaia, Alaba, Hi olim Cantabri fermè erant. Gens vniuersa, vt fere per saltus, montesque dispersa, & ingenio ferox, cultura supra modum indigebat. Et Societas, quæ maxime destitutos, vel in ipso nouo conquirit orbe terrarum, hoc propensius hisce populis sua dedicare cupiebat obsequia, quod & nobilitas merebatur gentis, & ipsa inde Ignatium Parentem suum acceperat. Videbatur enim patria illa suo iure partem repetere fructuum, quos terris omnibus peperisset. Hæc faciebant, vt dum vbique locorum in repudiandis, quæ offerebantur Collegijs laboratur, si aperiretur in Cantabriam aditus, eundum absque mora Patres censerent. Maxime opportuna sedes indicabatur Victoria: vt inde

124 Itemque Francisci Stradæ.

Vnde concionum eius efficacia.

125 Terna quotidiè flagellatio.

Cæteræ Stradæ virtutes.

126 Oppugnationes Societatis variæ.

127 Societas officio grati animi erga S. Ignatium, eius populares iuuare studet.

de commodius excurri per circumiectas posset oras, & iuuentus virtute, literisque institui eo fructuosius, quo plus auditorum loci celebritas suppediaret è suis, è peregrinis acciret. Itaque cum Iacobus Morus de Alaba Canonicus Victoriæ in eam rem domum donasset, & alij quidam summis precibus & promissis Collegium postularent, fecit potestatem Claudius Generalis Antonio Marcenio Prouinciali Castellæ rem in nomine Domini aggrediendi, translatis eodem Ognatensis Collegij principijs, vti per vltimum Generalem conuentum licebat: cum Ognate haud tanta in commune vtilitas, quanta Victoriæ sperabatur, extaret. Marcenius, quò res maiori cum auctoritate gereretur ab Ioanne Ochoa Salazario Episcopo, ab Philippo Rege, ab sorore eius imperatrice Maria commendatitijs literis acceptis, Ioannem Osorium cum aliquot Socijs Victoriam mittit. Hi paratas à Canonico ædes ingressi, & adornato sacello, omnia legitimæ possessionis vsurpant iura: dant signum æreo Campano, sacrum faciunt, dumque alterum maiore apparatu cum cantu sacrum peragitur, ad Magistratum cum Regis, & Antistitis accedunt literis, suam in Ciuitatis, totiusque nationis adiumentum operam dedicantes, responsum re magis, quam verbis datum est. Mittunt Sacerdotem, qui diuinissimum Sacramentum in nouo Sacello iam collocatum in Paræciam proximam transferat: tum altare dissoluunt: sacellum ad communes vsus restituunt, & donatam insuper Societati domum occludunt, summo cum dolore Canonici Alabæ, & aliorum, qui Societatem haudquaquam talem in spem accuerant; sed à plerisque obuijs vlnis exceptum iri prædicauerant. Res continuo ad regium defertur Consilium, & incipit disceptari. Victoriani anno 1577 (vt quidam aiunt Societati aditum intercluſuri) cum regium Consilium edocuissent bina sibi virorum, ac feminarum Cœnobia esse, Sacerdotes præterea supra centum viginti, & Ciuitatem inopem, decretum abstulerant, ne qua noua Religiosorum familia iure Victoriam introducta censeretur, nisi Ciuitas decem ante dies admonita esset. Quod cum Patres non obseruassent, immo se clanculum obtrusissent, Victoriani aiebant, se ijs excludendis summius defendisse. Pro Societate præter cætera apertè faciebant summorum inter Pontificum, quæ in domiciliorum eius institutione, neutiquam secularis potestatis assensum requirunt. Itaque pro hac parte responsurum Consilium regium haud dubia erat coniectura, præsertim quod Rex satis perspectas habebat locorum necessitates, & Maria Imperatrix enixè certabat. Verum vbi Generalis Præpositus rem cognouit, vehementer quidem doluit, adeo præter spem malè grata accidisse eo loco studia suorum ex mente profecta optima. Cæterum minime pro Collegijs multiplicandis suscipiendas lites intelligens, tum quia tanto amplior Societati locorum suppetebat, quam hominum copia, tum quod violenti ingressus proposito nobis fini iuuandarum animarum consentanei minime sunt, protinus incœpto desistendum existimauit. Itaque absque mora ad Ægidium Consaluium, & Antonium Marcenium eiusdem sententiæ literas dedit, vt etiam si forte iudicatum pro Societate iam foret, cum eæ perferrentur literæ, nullo tamen pacto, nisi Rex diserte mandaret, Victoriam ingrederentur. Longè enim abesse à seruis Dei, vt vi luti per vim velint irrumpere. Societati proprium esse ad publicam vtilitatem fortiter quidem eniti: at vbi tanta perturbatio, atque offensio obstat, modestè recipere se, deque suo iure concedere. Neque pertimescendam inde ignominiæ notam: nam præter testimonium conscientiæ, satis manifestum esse, quam multa eodem tempore in loca accerseretur opimis cum vectigalibus, cum triennij spatio ipsemet ad quinquaginta repudiasset. In eandem sententiam scripsit ad Regem: fusiusque cum eo agere Franciscum Porrem iussit. His datis literis ab ipsa Ciuitate Victoriæ literas mense proximo accipit, rogante, vt iuberet à causa desisti, quibus ille in hæc verba respondit, Quarto ab hinc die literas vestras quinto Kalendas Nouembris datas accepi. Nouit Dominus, quæ istic cum Societatis nostræ hominibus gesta sunt, quan-

128 Collegium Ognate in Vrbem Victoriam translatum à Victoriensibus reiectum.

129 Claudius Generalis absisti negotio iubet.

quanto me dolore affecerint. Id adeo vel ex eo licet intelligi, quod ſtatim vt rem cognoui, fieri mandaui. ſine mora enim deſiderijs veſtris obſequendum cenſui, & id dandum, quod in præſentia poſtulatis literis veſtris. Caſtellæ, ac Toleti Prouinciales continuo, etiamſi forte cauſam apud Regium conſilium obtinuiſſent, abſiſtere iuſſi, vti iam credo eos feciſſe: atque ita Deo bene iuuante ſemper ero paratus, quod vobis gratum fore intelligam, in alia re quauis agere, vt in hac egi: in qua ſane pro certo habeo haud recte vobis expoſitum conſilium noſtrum, totiuſque Societatis fuiſſe: cum nihil niſi inſeruire vobis, ſatisfacere officio noſtro vellemus. Etenim noſtra hæc Societas inde vſque ab eo tempore, quo Deus illam per ſanctæ memoriæ Parentem noſtrum Ignatium genuit, quemadmodum cæteris nationibus ſuam operam cum Dei ope fideliter præſtat, ita eiuſdem ſui Parentis cauſa ad iſtam eius patriam, nationemque Vaſcongadam, tum Eccleſiaſticis miniſterijs, tum inſtitutione, atque educatione iuuentutis in virtute, ac literis iuuandam, præcipua ſemper cum pietate, ac propenſione tetendit. Hæc mens adeo eſt efficax, & ſincera, vt cum iſtam vrbem exiſtimaremus maxime idoneam ſedem ad earum rerum effectum, ac propoſitum finem, impulerit nos ad id cum ea agendum, quod cum alia nulla in Europa eſt actum. Id erat, vt non ſolum operarios idoneos, verum etiam quingentos aureos nummos annui vectigalis ad eorum alimenta iſtuc tranſmitteremus: alijs priuatim multo plus pollicentibus: adeo vt nihil Ciuitati Victoriæ decederet, nihil ex ea expectaretur. Verum adeo res aliter cecidit, vt contraria, quemadmodum reor, ſuſpicio fecerit, vt adeo male Societas iſtic exciperetur: nihil equidem tale merens, aut timens: quin potius ſperans fore, vt benigne, cumque actione gratiarum exciperetur. Hæc pollicebantur non ea ſolum, quæ agebat, & amor, ac ſincera mens, quibus agebat, cum re vera nihil, niſi quod dictum eſt, ſpectaretur; ſed etiam quia ea agebat tempeſtate, qua cum accerſeretur, & flagitaretur multas in oras admodum opimis oblatis reditibus (vt poteritis ex quouis cognoſcere) eas inuitationes, flagitationeſque ob penuriam operariorum prætermittebat, ac tempore eodem iſtam deligebat vrbem, in quam cum operarijs, & vectigalibus ad obſequia Dei, Regis, totiuſque Ciuitatis ſe ſe conferret. Quæ cum ita ſint, ſpero in Domino vobis ipſis iam cognitum, quam pio, rectoque ſtudio iſtic Societas, quam item iuſte, legitimeque veniret: Quemadmodum habeo perſuaſum, quod aduerſus eam actum eſt, eo ſolum factum, quod cauſa non bene cognita eſſet. Verum vtcumque fuerit, certum habetote, nos de voluntate, deque amore, quo ſtudemus in Domino inclytæ veſtræ nationi deſeruire, nihil immutaturos, neque ceſſaturos, tum ei communiter, tum propriè iſti Ciuitati Diuinam Maieſtatem bonam, ac propitiam comprecari. Hæ literæ dum perferuntur, iam ſuas Rex acceperat. Quibus perlectis, & à Porre fuſius de tota re edoctus, reſpondit. ſibi admodum probari Præpoſiti Generalis adminiſtrationem, & fructum, quem vbique locorum Societas afferret. De cauſa Victoriæ cum Præſide Conſilij agendum: quæ cum ſingulari beneuolentiæ ſignificatione Rex dicere viſus eſt. Voluere Conſiliarij etiam literas Generalis Præpoſiti ad Prouinciales ſcriptas inſpicere: quas cum quinto Idus Februarij vna cum datis ad Regem publice recitari iuſſiſſent, omnes conſenſu vehementer probauere modeſtiam, prudentiam, & ſanctas voces (ſic enim loquebantur) quibus P. Generalis ſuis in epiſtolis vtebatur: adijcientes ſatis apparere, caput eſſe, ac ducem adeo ſanctæ familiæ. De ſumma rei haud ſecus ſtatuendum, quam ille cenſuiſſet. Ita Marcenius cum & ipſe per literas ſeparatim Ciuitati Victoriæ, Canonicis, Cleroque ſatisfeciſſet cum pace Socios reuocauit, haud ingrato pleriſque modeſtiæ exemplo. Quanquam per idem tempus Victoriæ apparuit, ac tota dein celebratus Hiſpania eſt, libellus famoſus, autore incerto, quo Theatinorum (ita nos vulgo appellant) præcepta decem diuinis aduerſa per ſcurrilem contumeliam ficta deſcri-

130 Eius ad Victorienſes literæ.

131 Liber famoſus Victoriæ vulgatus titulo Decalogi Theatinorum.

scribebantur. Eodem tempore sedatis iam prorsus turbis, quibus iactata sunt Pompeiopolitani quoque Collegij initia, in eo literarius ludus, summo omnibus lætis, apertus est.

Pompeioli Collegium apertum.

Angræ in Insula Tertia Lusitanæ Prouinciæ restitutum est Collegium. Ad duos, qui superiore anno redierant, Ludouicus Vasconcellus Rector cum Socijs tribus accessit: qui certatim ab omnibus summo honore, & gratulatione excepti. Res admodum præteriti belli afflictas calamitatibus reperere. Vbi dum quemadmodum discipulos Christi decet, iuuare omnes impensè studeant, eosque nihilò secius, à quibus maiorem patientiæ materiam in obsidione nuper habuerant, vt sunt hominum demum pectora ad humanitatem facta, cæpere ij Religiosorum caritatem mirari, ac prædicare. Præsidiariæ militum cohortes nominatim, cum publicâ vtilitate, ad Christianum officium, ad venerationem B. Virginis, ad quotidianum spectandum sacrificium, ad frequentem vsum salutarium mysteriorum fœliciter institutæ. Eboræ sodalitium conditum, quod præcipuè in animis mortuorum iuuandis exerceretur. Olysippone condita domus habendis instituendisque Cathecumenis, è sectâ Saracenorum. Id sæpè ante tentatum hac occasione perfectum est. Seriphij, eius Africæ Regis, pro quo restituendo Sebastianus Rex Lusitaniæ periit, filius propè Olysipponem degebat, è cuius comitatu nobiles aliquot, Christianorum Sacrorum cupidi, cum professos Patres adijssent, Petrus Fonseca Præpositus primum ijs ab Alberto Austriaco, Regni pro Philippo Moderatore, diuersorium, & impensas ad Baptismi celebritatem impetrauit. Tum per eundem à Rege tenuit, vt perpetuum domicilium in eam rem conderetur. Eidem Fonsecæ leges domicilij scribendi negotium datum; & Societati, quoniam rei curam domesticæ recusauit, quæ ad pietatem pertinerent commisit. In Angolæ Regnum quatuor missi. decem in Indiam. Redditi aliquot Colo in quibus Duardus Menesius. Cui cum sex annis ante etiamnum puer ni euenisset Patrimonium amplius denis millibus nummûm annui census; rogantibus vtrum vellet hæreditatem adire, respondit se non eo animo sæculo renunciasse, vt deinde Cœlestia terrenis permutaret. Cæterum gaudere se, eas opes obuenisse sibi, & amplius gauisurum si ampliores forent, quo plus Christi causâ posthaberet.

132 Sodalitium iuuandis animabus defunctorum conditum.

133 Domus Cathecumenorum Olysippone.

134 Eduardi Menesij in Tyrocinio constantia.

Legati Iaponiorum Regum hoc anno Cocino versus Lusitaniam soluerunt x. Kal. Martias, biennio euoluto, ex quo Iaponiâ exierant. Prorex tum Indiarum Franciscus Mascaregnas tria ipsis aureorum millia in viaticum Olysipponem vsque numerauit; iussitque, vt quæ optima instructissimaque nauis habebatur, inter quinque destinatas in Europam, eisdem tribueretur. Ei nauis à S. Iacobo nomen erat: in quam P. Iacobus Meschita, cui Valignanus ex Indiâ, vt diximus, præter spem detentus, suas ducendorum Romam legatorum partes commiserat, vnà cum ijs conscendit. Nunnius item Rodericius totius ipsorum comitatus præfectus. Nauigatio ijs contigit in paucis fœlix: quod ne placidiori tum mari, & tempestati forte commodiori possit imputari, obstat quod aliæ quatuor, quæ eodem tempore cursum eundem incæperunt naues, varia, grauiaque Cœli, ac sali passæ incommoda sunt, quibus vna S. Iacobi nauis caruit, Deo illam peculiari fauore prosequente. Quo magis, quam vento, aut arte Gubernatoris freta, cum scopulos ad Insulam Madagascarem S. Laurentij multorum naufragijs infames prosperè vitasset, sexto Idus Maij Promontorium bonæ spei mirâ facilitate flexit, nullam passa earum procellarum, quæ sæuire illic horribiles solent. Ad insulam inde, cui à S. Helenâ nomen est, in medio iacentem Oceano, pari propè interuallo inter Promontorium bonæ spei, & æquatorem, cum appulisset, eò ad aliquot dierum opportunam quietem exscendere visum est. Modico hæc ambitu, quippe haud plus nouem milliaribus patens, adeò tamen arborum fructibus, adeò carnibus, piscibusque, ac reliquis humano victui vtilibus, ac præsertim frigidorum aquæ dulcis in primis salubrium scatebris fontium abundabat, vt

135 Legati Iaponij Cocino versus Europam soluunt

136 Nauis eorũ Diuino fauore casuũm, maris expers.

137 Insulæ S. Helenæ situs, & commoditas.

vt possit intelligi stationem ibi, ac diuersorium vasta illa sulcantibus Maria indulgentiâ quadam Prouidentiæ Diuinæ præparatum. Fama est anno huius sæculi duodecimo, Lusitanum militem redeuntem ex Indiâ, solitariæ vitæ in Dei exactiori obsequio apud eum secessum degendæ studio incensum, ibi consedisse, ac delatis è naui secum aliquot paribus altilium auium, quadrupedumque mansuetorum, qualibus plerumque ad cibum Europa nostra vti solet, succrescente mox in Solo ac Cœlo felici mirificè sobole, vniuersam Insulam istarum animantium gregibus implesse. Terræ quoque cum mandasset mitium frugum, atque arborum, illata item è nostrati solo semina, prouentum eorum benignissimum tulisse. Quo Lusitani Reges cognito, vetuerunt ne vlla illic colonia statueretur; nec quisquam in eâ Insulâ præter vnum, alterumue Anachoretam degeret, quo cuncta illius copia reficiendis ex longo cursu classibus abundaret. Ibi loci, Iaponici Adolescentes iucundam amœnamque stationem habuerunt diebus vndecim, venatu piscatuque facili, prædâ passim obuiâ, longæ nauigationis tædio leuato. Inde Rectoribus cursum incœptum repetentibus, solicitudo incessit, ne Piratis circa Insulam Tertiam insidiari solitis nauis vna prædæ foret: nam alias quatuor, quas ibi se reperturos sperauerant, earumque comitatu, ac mutuo præsidio tutius ituros, biduo ante, quam illuc appellerent vela fecisse cognorant. Id quoque periculum Diuina potius benignitas, quam humanum consilium, & ipsum eodem adhibitum, discussit. Ea cautione clauum gubernator moderatus est, vt quam longissimè à suspectis prædonum receptaculis recederet, ad tertium vsque, ac quadragesimum versus septentriones gradum. Verùm præterquam hæc decerratio, propter inde secutam intemperiem frigidi Cœli, valetudini vectorum nocuit, morbis ex eo vulgatis, quibus triginta tres è comitatu perierunt, parum etiam, quod timebatur cauit. Etenim in conspectum nihilominus venerunt piraticæ classis. Verùm, nescitur qua causâ, cohibiti Piratæ ab impetu faciendo temperarunt. Tandem eluctatis omnibus aduersis, quarto Idus Augusti, Legatis incolumibus, nauis S. Iacobi portum Vlysipponensem fœliciter tenuit. Ibi nuncio ab antegressis quatuor, quas dixi, nauibus de aduentu Iaponum perlato, parabatur ad eos excipiendos publicus honor. Cæterùm literæ quoque Valignani ad nostros præcesserant, quæ modum eiusmodi exceptionibus honorificis adhiberi quam maximum, multis ac grauibus de causis; præcipuè ne inuidorum liuor in Societatem nimio isto splendore inflammaretur, magnoperè suadebant. Quod iudicium, quamquam Gregorius deinde Pontifex communicatis sibi à Claudio Generali simili argumenti literis, non probauit; deditque mandata, vt quàm honoratissimè, vbique publicis occursibus exciperentur: tamen nondum Vlysipponem perlata huiusmodi Pontificis voluntate, nostrorum tum modestia præualuit; eo etiam plausibili prætextu adiuta, quod cum trienni iam fermè nauigatione fessis, nihil expetibilius quiete foret, iure timebatur ne amplissimæ, ac Regiæ Ciuitatis consalutatio frequens, grauis adolescentulis tanto cursu vexatis, strepitu ipso, concursu, ac reddendi cuique debiti honoris solicitudine, accideret. Occursus igitur solum domesticus fuit nostrorum in lintribus obuiam euntium. In eos accepti Legati per Tagum flumen, in Vrbem, ac Domum professorum silentio noctis sunt deducti. Multa, & beneuolentissima fuit vltrò citroque complexatio grarulatioque. Postridie salutato Cardinali Alberto Archiduce Austriæ, Lusitaniam Philippi Regis vice gubernante, ab eoque percomiter, perque honorificè accepti Principes Iapones, paucos inde dies recreandis viribus, interimque opulentissimæ illius vrbis cognoscendæ magnificentiæ dedere. Illud autem vbique curabatur, vt in spectandâ Europæarum rerum Maiestate primitiæ illæ Iaponicæ Sanctitatis, Sanctorum in primis operum amplitudinem, ornatum, ac religionem mirarentur; quo sic intelligerent, maximam Christianis Gentibus gloriam sitam esse in Religione verâ cultuque Sacrorum. Nonis Septembribus iter Vlysippone Romanum ingressi, Eboram proficiscuntur, quo

138 Periculum à Piratis.

139 Legati Vlysipponem appellunt.

140 Priuato dum taxat occursu nostrorum excipiuntur.

per vnum è primoribus ad eam rem missum à Theutonio Archiepiscopo humanissimè inuitabantur. Deducebat eos Iacobus Mesquita, & Sebastianus Morales Prouincialis. Nunnio Roterigio, cui etiam prosequendi eos munus impositum vidimus, nunciando eorum aduentui, & negotijs alijs vrgentibus, naue celeri recto itinere Romam præmisso. Archiepiscopi officia erga hospites singularia expressere, vt dies Eboræ septem morarentur. Tum ad Brigantinum Ducem beneuolentissimè item acciti, eiusque Matrem Catherinam, Villauezzosam Archiepiscopi rhedâ deuecti, non modo, vt nobilissimi Legati, sed etiam velut Filij amanter indulgenterque sunt habiti. Inde varia ex itinere cum alibi, tum præcipuè Toletanâ in Vrbe experti documenta singularis humanitatis, Madritum, Regem ibi Philippum adituri, sub extremum Octobrem ingrediuntur. Morbus ibi Martinum è Legatis vnum lecto affixit, qui dum curatur, longo tempore expectandum alijs fuit antequam ad Regem admitterentur, coram quo non nisi cuncti simul apparere cupiebant. Interim incidit festiua sanè, ac speciosa visu celebritas. Cuncti Dynastæ, ac Ciuitates Regni Castellæ per se, aut splendidis legationibus missis, Madriti conuenerant, vt Philippo Principi, qui deinde Rex tertius eius nominis fuit, fidem velut Paternæ ditionis legitimo hæredi, rite iurarent. Rem magnâ cæremoniâ peractam ad III. Idus Nouembris Iapones ex obductâ velis fenestrâ ipsi inconspicui spectarunt. Postridie regijs essedis per confertas omnium ordinum frequentiâ vias in Regiam vecti, ad Philippum Regem Catholicum introducuntur. Rex more suo stans, vti agere cum Legatis Summorum Principum Dynastisque maioribus solebat, hærede filio, Elisabethâque, & Catherinâ filiabus circumstantibus, adeuntes humaniter hilariterque admisit: nec passus eos sibi manum exosculari, benignissimè amplexatus est: quod & regij liberi præstitere. Tum literis Iaponiorum Regum ad Philippum Iaponicâ, & Hispanicâ linguâ recitatis; & quæ coram legati de eorumdem erga Romanum Pontificem, ac regiam eius Maiestatem obseruantiâ breuiter dixere, auditis: vultu placidissimo respondit: Se Iaponios Reges, ac Principes eiusdem Religionis orthodoxæ necessitudine sibi deuinctos, nouoque germanitatis nexu coniunctos ferre inscriptos in pectore; lætarique summoperè, quod tales mutuæ ipsorum erga se beneuolentiæ testes, atque interpretes ad se misissent: Sperare quoque in posterum huius consuetudinis iucundissimæ vsum magis ac magis in dies augendum. Sub hæc familiariùs agendi multa de Iaponicis rebus interrogare: Vestes (nam patrio in cultu comparuerant) diligenter spectare; pendentes ab latere enses in manus sumere, ac vaginis nudare; calceos ipsos, eorumque formam cum curâ inspicere. Ad vltimum oblata munera multâ gratiæ significatione accepit; elegantiam, & ornatum eorum verbis pluribus commendans. Inde inuitauit ad vespertinas preces in Regio Sacello audiendas. Rarò alias Rex ille sapientissimus ad tantam descendere hilaritatem est visus. Postridie Mariam Imperatricem salutarunt; tum alios, atque alios, vel Ecclesiasticâ, vel Politicâ dignitate insignes Aulæ Proceres. Iussit præterea Rex quidquid in opibus, operibusque regijs maximè spectabile esset, ijs ostendi; & in primis magnificentissimum S. Laurentij Cœnobium & Templum Scoriacense. Tum per literas diligentissimè commendatos Comiti Oliuarezio suo ad Pontificem Romæ Oratori, datoque negotio regiæ Classis ad nouam Carthaginem, & Alonam procuratoribus, ac Murciano Prætori, vt eis opportunum ad transciendum in Italiam nauigium, commeatumque præberent, summè lætos dimisit. Madrito digressi Complutum adiere, vbi Ciuitatis, & Academiæ nobilissimæ eximijs cohonestati officijs; dein per consimilia publicæ, priuatæque humanitatis experimenta Villaregio ac Belmonte transitis, Murciam cum honestissimo Prætoris nobiliumque virorum occursu intrarunt. Hic solemnia Domini Natalitia egere, & literas in Iaponiam dederunt: quos quoque ad res huius annalis Iaponienses conquirendas instituti ratio vocat:

141 Eboræ ab Archiepiscopo humanissimè tractantur.

Item Villauezzosæ à Brigantinis Ducibus.

142 Madriti beneuolentissimè audiuntur à Rege Philippo.

143 Ab Imperatrice Maria alijsque proceribus honorantur.

144 Diligentissimè commendantur à Rege.

145 Murciæ nauigationem Romanam expectant.

tat: vbi tamen prius, si quæ memorabilia per Indias occurrent, obiter sublegerimus. Goæ in Collegio Societatis, Kalendæ Ianuariæ Sanctissimo IESV nomini sacratæ, vt augustiori hoc anno cæremoniâ celebrarentur, Archiepiscopi Goani præstans religio, & beneuolentissimus in nostrum ordinem animus fecit. Is cum esset, è sacrâ Prædicatorum familia, magnis suis meritis recens in eam Cathedram euectus, quam primam ad populos pastorali suæ curæ subiectos, habiturus erat è sacro pulpito orationem nostro in templo tali die pronunciare voluit, in eaque tam multa de instituto Societatis, deque successu ministeriorum eius in hominum salute procurandâ, cum laude, ac commendatione magnificâ dixit, vt & verecundiam audientibus nostris, & curam non mediocrem incusserit, omni contentione conandi, ne tanti Præsulis iudicio, atque expectationi parum deinceps respondere viderentur. Sacris peractis, cum idem ad benignitatis cumulum, cibum etiam in Cœnaculo communi apud nos sumere non esset dedignatus, à Iuuenibus nostris sedecim linguis Orientalium illarum gentium super mensam consalutatus est, eâ voluptate animi fui, quam exquisitis gratiæ, atque approbationis suæ significationibus declarandam Antistes optimus putauit. Baptismi deinde celebres solemni apparatu habiti sunt, semel nongentorum, in quibus Brachmanes nobiles complures, iterum triginta supra trecentos. Archiepiscopus, & Prorex vtramque pompam suâ præsentiâ cohonestare, ac Christiano ritu renascentes è sacro lauacro suscipere in fidem, atque adoptare grauati non sunt. Priuatim præterea plures in vitam meliorem sacro fonte regenerati, quidam ita opportunè, vt cum mox à salutari mysterio, nequaquam apparentibus antea causis, essent mortui, detenti ad id momentum in vitâ beneuolo Decreto Diuinæ Prædestinationis putarentur. Catechumenis colligendis continendisque simul, quoad cuncta satis Christianæ Religionis dogmata percepissent, ædes pij cuiusdam viri benignitate concessæ sunt, cum ad cætera commodæ, tum viciniâ nostri Collegij, Patrum frequentibus ad eos docendos accessionibus opportunæ. Interim Collegium haud adhuc idoneis instructum censibus, non facile centum viginti capitum (tot enim in eo nostræ Societatis homines numerabantur) alimentis sufficiebat. Prorex forte discessurus in Lusitaniam, valedicendi officio cum illud inuiseret, & nescio, quid de eius inopiâ sensisset, non modicam ei pecuniam partim liberalitate propriâ, partim ex antea neglectis solutionibus assignatarum à Rege pensionum, benignissimè curauit. Iam pridem nostri cogitauerant de Domo Goæ Professorum excitandâ, in qua explicati è Scholarum, & iuuentutis tumultu maturiores Societatis operarij, ministerijs confessionum, ac concionum ad Ciues vacare quietius addictiusque possent. Ad eam rem ne Templum aliud ab eo, quod iam peramplum, perque bene instructum, Collegio contiguum Societas habebat, quæreretur, multa dissuadebant: illud in primis, quod multi, ijdemque ex florentissimis, Goani Ciues, ex quo illud templum erat conditum, ædes sibi peramplas in proximo construxerant, istam ipsam eius viciniam secuti, quos iam deseri, aliò translatâ præcipuâ sacrarum ad Populum functionum sede, durum ingratumque videbatur. Res igitur sic temperata tota est, vt paratis ædibus à Collegialium quidem habitatione disiunctis, cæterùm, quæ Templum idem, amplitudine suâ vtriusque Domus vsibus abundè suffecturum, aliâ ex parte contingerent, aditumque ad id facilem haberent, in eas è Collegio Patres Socijque ad quadraginta segregarentur, ibique sub curâ Præpositi alterius, fortuitis eleemosynis piorum, sine vllo certo censu, viuerent, & impensè administrationi Sacramentorum, & Verbi Dei ad plebem, expositioni operam darent. Ad diem XII. Kalendas Octobres nouæ Domus Encænia celebrata sunt. Concurrit frequentissima panegyris in Templum, cunctis ordinibus Magistratuum in veste festiuâ præsidentibus. Archiepiscopus de vniuerso Instituto Societatis, deque graduum in eâ differentijs, diuersâque conditione Domuum à Collegijs, eruditè ornateque ad Concionem egit,

146 Prima Concio Archiepiscopi Goani in templo Societatis.

147 Honores ei à nostris habiti.

148 Baptismi solemnes Goæ capitum mille ducentorum.

149 Alij multi priuatim baptizati.

150 Ædes excipiendis Catechumenis addicta.

151 Res Collegij familiaris liberalitate Proregis adiuta.

152 Domus Professa Goæ à Collegio separata communi cum eo templo vtes.

153 Archiepiscopi, & Ciuitatis in eam rē fauor.

magnâ plerorumque admiratione incomperta sibi hactenus audientium. Cæterùm concordi admurmuratione cunctorum . attentior inde constantiorque in Templo Sacrorum officiorum assiduitas, communi vrbis applausu, obseruata est. Placuit maximè, quod profestis etiam diebus, pomeridianisque horis, certum Sacerdotum numerum in Pœnitentiæ Tribunalibus continuè sedere deprehenderunt; oratione, aut lectione piâ totum illud tempus explentes, quod à pœnitentium accessu vacuum haberent. Qua opportunitate illecti non pauci, quibus aut otium, aut animus accersendi absentem confessarium non suppeteret, Conscientiæ onera in longum alias trahenda, fructu suo maximo ponebant. Constitutio S. P. Ignatij de tertio Probationis anno, nostris, qui studia in Societate peregissent, assignando, hactenus propter multitudinem occupationum, & operariorum paucitatem in his locis, non satis certâ fide, ac tempore obiri solita, hoc primum anno iuxta statam, & communem cæteræ Societati formulam redacta in vsum est. Salsetanus ager irrigatus anno superiore quinque Patrum sanguine, Quingentorum supra mille ad Christum ex superstitione prophanâ transeuntium, opimam supra priorum experientiam temporum segetem tulit. In ijs Brachmanes fuit nobilitate, ac sapientiæ famâ, in canâ ac venerabili senectute commendatus, nefario Dæmonum cultui tam perditè antea addictus, vt quocumque pergeret multa secum idolorum simulacra circumferret. Alius præterea veneficus, & magus, quem sæpe cum apparente coram sensibili specie sermones miscuisse Diabolo constabat. Hic diù reluctatus, in vltimo morbo denique, Deo illuminante, veritatem ab vno è Patribus propositam agnouit, & animo magno professus est, iusso afferri ad se, coram amicis magno numero circumstantibus, peculiari suo quodam Idolo, quod in omnium oculis conspuit: ac biduò post cum optimâ spe salutis æternæ cessit è vitâ. Bazaini, & in quatuor subiectis ei Collegio sedibus bene res gesta, Ethnicis ferè quingentis Ecclesiæ adiunctis. Cocini P. Ludouicus Goueanus probatæ virtutis operarius obijt non sine suspicione veneni ab Idololatris in odium prædicatæ ab ipso fidei propinati. Et præter alias coniecturas, fauebat ei opinioni immanis in nostros infidelium rabies, atroci vnius laniatione monstrata. Cum enim ad Regem, Christianis alioqui parum æquum, causam horum acturus, in exortâ cum Ethnicis controuersiâ, quidam è nostris mitteretur, oppressus insidijs in itinere, pro mortuo relictus est, capite in tres quatuorue partes fœdè dissecto, confracto dextro brachio, trunco ipso corporis à pectore ad dorsum mucronibus transuerberato; ex quibus tamen vulneribus, sedulò curatus, Diuinâ misericordiâ conualuit. Coulani, & in Orâ Trauancoris: in Orâ quoque Comorinensi, & Malacensi Collegio, magnis laboribus & periculis, præter patientiæ fructum, non pœnitenda quoque responderunt animarum lucra. Multis locis erectæ Cruces, Templa Christiana excitata, Mahometana euersa, minæ, & iniquæ vexationes infidelium Principum, constantia Patrum, & opportunè intentato metu alienandi Lusitanici Commercij, repressæ.

154 Tertij anni probatio sta tum in vsum redacta.

155 In Salsettis mille quin genti bapti zati.

156 Ludouici Go ueani mors.

157 Bazaini, Co cini, Coula ni, Malacæ res bene ge sta.

Ecclesia Iaponica pace aurea florebat, fauente impensè Faxibâ, cuius opes ad summam in dies potentiam proficiebant. Arx erat in primis ferè totius Iaponiæ munita, in quam se tertius Nobunangæ filius, cum Patruo Micabæ Rege receperant, aderant vnâ copiæ non contemnendæ veterum Nobunangæ amicorum, ac clientum; quibus se adiungebant, quos noui hominis in nimiam fortunam excrescentis inuidia pungebat. Eò Faxiba celeritate summâ, cum septuaginta millibus armatorum mouit; & obseruato situ arcis, in edito vmbone agri Montibus septi, præterquam ex parte vnâ, quâ fauces quædam, iugis inter se vicinis, planum aditum dabant, istud ipsum ostium, lato altoque solidè obstrui aggere curauit, irridentibus primùm inanem molitionem, qui arcem tenebant. Quod Opere perfecto, deriuatus in clausum vndique campum supernè fluens amnis, subiectum latè agrum inundauit. Iamque aliquot dierum continuo affluxù tantum aqua excreuerat, vt naues ad id paratas cum militibus, & Machimis

158 Fauor noui Imperatoris in Ecclesiam Iaponicam.

159 Eius victoria de filio Nobunangæ

chinis, propugnaculis arcis admoueret. Hoc nouo genere belli perculsus Micabadonus se suosque dedidit Faxibæ, qui omnes terris, quas possederant mulctatos, assignatis pensionibus ad victum, apparere deinceps assiduos in Comitatu suo iussit. Ozaca interim noua Ciuitas, continuo innumerabilium labore operarum, in incredibilem magnificentiam exornabatur. Eam Imperij sui Metropolim, & regij comitatus domicilium Faxiba destinabat. Quam ideò, vt non minus securam haberet possessione finitimarum regionum, vnde aditus ad eam quoquo modo posset esse, quàm ædificijs visendam, & omni genere ornamentorum admirabilem effecerat, egit cum Iusto, & Simone Christianis Dynastis sibi caris, vt ille Tacacuquiensem, hic Tanganam arces præclaras, cum subiectis ipsis ditionibus peramplis, cum alijs non minus opulentis, sed ab Ozaca remotioribus commutarent. Hoc quoque ad bonum Religionis Deo fortunante profecit. Isti Principes, omnes iam ferè subditos suos ad Christi Religionem adduxerant, quibus eâ in parte nullam à se molestiam futuram sanctè promittebat Imperator; & ab eo, vt tum erat à Bonzijs, & Iaponicis superstitionibus alieniſſimo, nihil tale timeri prudenter poterat. In eas autem vterque translati regiones sunt, in quibus pauci, & à potentioribus oppressi, Christiani numerabantur. ac Simon quidem in opimam Regni Mino Ciuitatem translatus, magno ibi solatio, & patrocinio egentibus vtroque Christianis fuit. Iustus antequam Tacacuquiensem Præfecturam permutasset, edixerat cunctis suæ potestati subiectis (ij non pauciores triginta millibus erant) nolle se ferre inter eos quemquam, qui Deum Cœli Creatorem, & Christum eius Filium non veneraretur; quare si qui patrijs adhuc superstitionibus inhærere vellent, ij vasis collectis aliò migrarent. Vnde plerorumque ad Christi Religionem accessio secuta fuerat. Fama igitur noui Domini ad Bonzios perlata, qui multi, ac præpotentes in terris degebant cum Tacacuquiensi Tetrarchiâ permutatis, ingens eos consternatio incessit, paria, non sine ratione, metuentes. In eâ trepidatione consilio raptim habito, decernunt conferre se Ozacam, allatis secum Fotoquium suorum Idolis plurimis, & inter illa ijs maximè, quæ in primis venerabilia putabant. Cum his ad Reginam Faxibæ coniugem aditum nacti, (nam Regem ipsum rectà conuenire non sunt ausi) miserabiliter supplicem exorsi orationem, haud sine lacrymis obsecrarunt, vt sibi, suisque Dijs aduersus nouum Dynastam cautum à Rege vellet. Recepit causam Regina, sed cum eâ de re Faxibam interpellasset, tale ab ipso responsum tulit, quo Bonzij facilè intelligerent maturasse ipsos sibi perniciem sedulitate istâ, & nouum Principem incerta Imperatoris voluntate sortasse cunctaturum, eâ perspectâ ad quiduis in se audendum authorasse. Facessant hinc, respondit, cum suis simulacris, quæ si, vt aiunt, non habeant vbi collocent, in mare per me licet, vel ignem iaciant. Ego bonâ fide cum Iusto transegi, & plenum ius ei esse volo in eâ Prouinciâ, quam in suæ mihi traditæ compensationem à me accepit. Ex his apparet, quam vtiliter ad Dei gloriam conferret Iustus vim omnem authoritatis in subditos suæ. Cæterùm eiusdem aduersus æquales comitas, & familiaris consuetudo sermonis, nihilò minori Ecclesiam fructu ditabat. Erat Iustus Vcondonus in flore fortunæ, atque ætatis, eâ nobilitate, eâ gloriâ rerum gestarum, ijs præclaris omnis generis artibus præditus, quæ accedente summâ Imperatoris gratiâ, mirabilem illum, ac venerabilem etiam ijs facerent, qui humanis tantum, & aspectabilibus intenti dotibus, maximam, optimamque partem laudum eius, Religionem, & virtutes Christianas vniuersas, vel ignorarent, vel parui penderent. Ergo Domus eius celebrari, amicitia expeti. Certatim nobiliſſimi quique, quos Ozacam ex cunctis Iaponiæ Regnis spes, aut metus ex nouo Principe trahebant, eum colere, ac sequi, vni se quam familiariſſimos esse studere. Ex his hoc anno supra quinquaginta præstantis indolis, & primæ nobilitatis iuuenes, studio Christianæ Religionis à se incensos, Laurentio nostro erudiendos ad fidem dedit. In quibus eminebat is, quem Faxiba Præ-

160 Ozacam Ciuitatem ædificat.

161 Christianos Principes in alias Prouincias trãsfert magno Ecclesiæ bono.

162 Tacacuquienses opera Iusti Vcondoni conuersi.

163 Bonzij ad Faxibam confugiunt metu Vcondoni.

164 A Faxiba repelluntur

165 Iusti Vcondoni flos omnis, & gratia ad Dei obsequium conuersa.

166 Nobiles Iustiopera ad fidem allecti

Præfectum maris creauerat, Augustinus in baptismo nuncupatus, qui breui Patrem, Matremque ad imitationem sui pertraxit. Ille Ruyzius in sacro fonte, hæc Magdalena nominata est. Ambo apud imperantes gratiosi. Nam Magdalena in Reginæ comitatu, cui à secretis erat, principem autoritatis habebat locum. Insignis quoque inter illos fuit Condera prius dictus, cui Simonis dum regeneraretur, inditum nomen est. Erat autem in exercitu Faxibæ Magister Equitum, siue equestrium omnium copiarum Dux, ac Tribunus summus. Horum, ex quo Christo nomen dederant, mutatio morum spectaculo erat. Passimque mirantium, & impensè laudantium sermonibus ferebatur, ex quam arrogantibus, & tumidis, quam comes affabilesque cernerentur. Vnde popularis fauor in religionem, quæ tantum posset, & præstans existimatio increbescebat.

167 Eorum post baptismum sancta vita.

Hoc anno stabilem in Regno Sinarum sedem Magistratuum permissu Societas habere cæpit; tum primum eius voti compos, in cuius appetitione, ac conatu, & S. Franciscus Xauerius ante hos annos duos supra quadraginta vitam exhauserat; & ex eo tempore nunquam relaxata solicitudine, Socij, filijque eius, labores & molitiones innumerabiles, vt pertinaci instantia, ita successu semper casso adhibuerant; forti videlicet armato, vt est in Euangelicâ parabolâ, nempe Diabolo, tam acri vigiliâ custodiente istud atrium suum, vt quoad illo fortior Christus, Numen suum ostendere, statuto per suam æternam prouidentiam momento, dignatus est, irritæ omnes eò penetrandi contentiones euaserint. Hic quamquam angustijs vrgemur, quas rerum infinitarum in vnius huius scriptionis argumentum necessaria complexio facit, euagationibus frijs nec spatium, nec animum indulgens liberum: tamen lege ipsâ cogor historiæ, informare hoc loco notitiam vniuersalem quandam gentis istius, atque imperij, cuius deinceps rerum mentionem, & quasi pensionem hice nostri Comentarij Lectori annuam debebunt. Sinarum, aut quod verius puto, Cinarum, etsi vsus contra præualuit, quæ increbuit apud nos appellatio, peregrina Indigenis, & ferè ignota est. Ipsi suum Regnum Chungoa, vel Chungque vocant; priori vocabulo medium regnum, posteriori medium horum, aut florem indicante. Sitos se se videlicet in meditullio terrarum orbis opinantur, & terræ suæ tantum ipsis amœnitas, feracitasque placet, vt horti eum ac Paradisi dignandam appellatione putent. Exteri, cum quibus rarum, & non nisi suspicios cautionibus solicitum, ac propterea superficiarium fere vsum habuerunt, eos à Regiâ familiâ Cin dictâ, quæ quod Imperij habenas iamdiu tenuit, in ore, vt fit, ac prædicatione frequens erat, Cinas indigitarunt istâ per nostrum orbem nomenclatione celebrarunt. Per nostrum inquam orbem. Nam Tartarorum fusa per immensum Asiæ spatium gens, à Ponto Euxino ad confinia Sinarum, horum Regnum ipsis olim cognitum, & sæpe non infeliciter bello tentatum, superstite hodieque in ipsorum vsu vocabulo, Cathai dixerunt: Vnde Marcus Paulus Venetus diu apud Tartaros peregrinatus Regni Sinensis nomine Cathai meminit. Patet vastum hoc Imperium paullo plus viginti gradibus latitudinis à termino eius australi, Insulâ Hainan, quæ septentrionem ad nouendecim gradus sublatum videt, continuo tractu, vltra quadragesimum aquilonaris altitudinis gradum excurrens. Huic par longitudo diuersis lunarium maximè defectionum obseruationibus deprehensa est. Quindecim istius Regni Prouinciæ numerantur, totidem singulæ Regnorum instar: quarum hæc sunt nomina. Pachin, Nanquin, Sciantum, Sciansi, Scensi, Chiansi, Honam, Cechian, Huquam, Siciuon, Fuchien, Quantum, Quamsi, Iuonnam, Queiceu. Oppidorum in his quatuor generâ sunt: Præcipuas Ciuitates, & quasi Metropoles Fu vocant: secundas ab his Ceu. Tertij generis, & ipsæ cinctæ muris vrbes, Nien dicuntur. Alij pagi, aut vici plerumque vrbibus frequentia non impares, sed munitionibus nudi, duplicis sunt appellationis, & ordinis. Partim enim Guei, partim Su vocantur. Fu hoc est maximæ Ciuitates, quinque, & quinquaginta supra centum

168 Ingressus in Sinas diù frustra à Societate tentatus.

169 Sinarum nomen Europæis vsitatũ ipsis ignotum.

170 Vnde ductum.

171 Fines Imperij Sinici.

172 Prouinciarũ numerus, & nomina.

173 Vrbium Varietas, & numerus.

tum sunt, Ceù, hoc est vrbes fecundæ dignitatis, ducentæ quindecim. Hien videlicet oppida murata tertij generis, centum viginti octo supra mille. Inter Pagos, Guei, & Su, dictos celeberrimi quadringenti quadraginta numerantur. Sed aliorum eiusdem Ordinis ignobiliorum innumerabilis multitudo est. Præter quam Villæ ac Rusticanæ domus plenæ populo, passim quoquo versum euntibus occurrunt. Vt nulla in tam amplo tractu quamuis exigua terræ portio deserta, incultaue relinquatur. Iam in amnibus maximis, ac lacubus, sinibusque maris vndique affluentibus tanta nauigiorum diuersæ formæ, piscatoribus, mercatoribus, militibus, nautis, omnisque generis vectoribus plenissimorum innumerabilitas continuè cernitur, vt quorumdam id oculis vsurpantium opinio fuerit, mihi quidem incredibilis, non pauciores in aquis Sinas, quam in terrâ degere, quæ qui omnia prudens reputauerit, haud planè opinor fidem abrogabit ei, quod in libris censualibus publico Regni Tabulario seruatis nostri legerunt: vno (nam in exemplum vnum sufficit) vno inquam totius imperij condito lustro, censa fuisse quingenties, & octies centena hominum millia; prætereaque quinquaginta quinque millia centum octoginta. Cum tamen nec Mulieres, nec Pueri, nec Eunuchi, nec Literati, nec Milites, hoc est quinque diuersa immensarum ibi multitudinum genera, in eum censum relati fuissent. Terræ fertilitas, etsi satis inde intelligitur, quod tantæ multitudini, non ad victum, & cultum solum, verum etiam ad delicias, & luxum abundè omnia ex se se suppeditat, tamen hoc videtur ad captum forte nostratium accomodatius commemorari de illâ posse: fere nihil eorum non illic nascitur, quæ apud nos vitæ vtilia proueniunt, plurima verò ignorata, & desiderabilia nobis in hoc genere ingenti copia succrescunt. Nec verò Sinensi solo fœcundissimo parenti metallorum, succorum, herbarum, arborum, reptilium, pecoris, ferinæ, notarum, ignotarumque Europæ specierum, aut Cœlum varietate simili, copiaque auium, aut piscosissimo prouentu natatilium infinitorum, Mare, ac flumina concedunt. Adeò cuncta ibi opima, & pinguia dixeris præter ingenium gentis, tenue, perspicax, acre, curiosum, experrectum; artibus vbi desunt excogitandis solers; percipiendis vbi monstrantur velox. Constat è certæ autoritatis monumentis, calcographicas formas, & præla, nitrati pulueris, magnetis item & acus nauticæ artificia, longè prius apud eos in vsu frequenti fuisse, quam in Europâ, & cum circiter annum millesimum trecentesimum sciamus Europæos aliquot, vt Odericum, Marcum Paulum Venetum, & alios, per Tartariam ad Sinas penetrasse, non vana coniectura est, Typographiæ, tormentorum bellicorum, bombycum vermium alendorum, & metaxæ ex ijs educendæ, nauigationumque per acum magneticam regendarum præclaras artes, post illud tempus diuersis locis & temporibus in Orbe nostro primum vsurpatas, non tam inuentas à nostratibus, quam exemplis inde clam sumptis imitatione propagatas. Argumentum etiam magnum est ingenij Sinensium cum ad inueniendum acris, tum ad doctrinas si ostendantur rapiendas facilis, & celeris, Mathematicarum disciplinarum, & præsertim astronomicæ subtilitatis, tentata ipsis antiquitùs, vt ex libris, & vsu veteri eorum cernitur; & cupidissimè hodieque appetita cognitio. Sanè non alia ipsos attraxit illecebra pellacior ad vsum, congressumque patiendum Exterorum, à quo semper superbo fastidio abhorruerant, quam ostentata spes cuiusdam ex ijs istarum rerum vberioris percipiendæ notitiæ. Philosophiam quoque, tum quæ in naturæ consideratione versatur; tum quæ morum rationem exequitur, à Sinis nec seriùs, nec remissius, quam à Græcis cultam, fateri cogunt superstites ibi antiquitatis vltimæ commentarij eius generis præclari, plurimique. Politicen quidem exquisitam in primis, & subtilem, non otiosis speculationibus magis, quam vsu praxique celebrarunt. Monarchica Imperij forma est; sed consilijs Aristocraticæ non carens. Regiæ curiæ duæ sunt, Pacchinum Boreale, Nanquinum Australis, hoc est Prouinciæ, in quarum alterâ Rex Regiusq-

174 Multitudo populi innumerabilis.

175 Fertilitas terræ Sinensis.

176 Ingenij Sinensium specimen in artibus.

177 Et in Mathematicis disciplinis.

178 Philosophia Sinensibus cuita.

179 Ijdem in Politica excellunt.

giusque comitatus ferè semper degunt : Vtrobique amplissima, & lectissima concilia Senatorum sunt, ingenio doctrinâ, rerumque vsu præstantium, ad quos grauissimæ toto ex imperio causæ deferuntur. Hi eligunt Præfectos, & Magistratus grauissimis Reipublicæ muneribus præponendos. Rex, quos illi sapientissimos, aptissimosque iudicauerint, Prouincijs præficit. Porrò in honoribus mandandis nulla nobilitatis ratio habetur : sola virtutis, ac Doctrinæ commendatio valet. Quisquis ibi quacumque ortus domo excellit in literis, ad opes, & dignitates promouetur maximas. nec filios reliquit potentiæ hæredes, nisi fuerint imitatores industriæ. Ita nusquam gentium honoratior, celebriorque professio litterarum est : & cum ingenio sibi quisque fortunam fingat, opumque, ac dignitatum maximarum vnum, ac certum iter in exercitatione lucubrandi, ac scribendi elegantiâ, lege, vsuque perpetuo signatum sit ; facile cuiuis æstimatu est, quam acri contentione studiorum in eas illic artes incumbatur. His tantis affluenti copijs Gens, ne beata dici posset vna res deerat ad felicitatem necessaria maximè, vera Religio : Quatuor vigebant ibi superstitionum sectæ : Prima litteratorum Confucium quemdam sequentium scriptorem perantiquum, cuius multa multumque ipsis laudata volumina feruntur. Hi supremum quoddam numen se nosse profitentur ; sed vltra mentionem honorificam non colunt : parum ea curantes, quæ sub sensus non cadunt. Morum eatenus disciplinam tractant, quoad tuendæ in speciem honestati, prosperæque famæ, quieti quoque priuatæ ac publicæ muniendæ, quæ vna spectant bona, conducere arbitrantur.

180 Nobilitatem è virtute, ac Doctrina nó ex genere censent.

181 Quatuor sectæ superstitionum apud Sinas. Prima Confucianorum

Altera obscurior infrequentiorque Schola est, cuius Princeps Tausus dicitur & Sectatores Tausi. Communiter in Cœnobijs viuunt, nuptijsque abstinent. Duos agnoscunt Deos, vnum alio maiorem ; vtrumque corporeum, & alia quidam incondita nugantur de Paradiso, quem suis meditationibus, & ritibus arcanis repræsentaturos volenti, etiam ante mortem, iactant. Sed frustrà experti ludibrium debent. Quin non rarò à delusis iracundè mulctantur, vt Pechimi anno 1622. cum de frugibus siccitate arescentibus sollicitæ Ciuitati sibi polliceri certa die pluuiam, adeo sibi male cum Cœlo conuenire demonstrarunt, vt tempore condicto pro imbre optato, lapidatio atrox horrendæ grandinis latè agros crudeli strage fructuum, animantium, hominumque, miserè occisorum vastaret, funestaretque.

182 Secunda Tausorum.

Duabus hisce sectis in Sinensi terrâ natis totidem aliæ respondent aliundè importatæ, Xachæ, & Mahometis superstitiones. Xaca, vel Xechia (nam ita variè scribitur id nomen) vnus fuit ex ijs pseudoprophetis, quos per orbem terrarum plurimos, sub initium prædicationis Euangelij, Sathan Christi operum Aduersarius ei frustrandæ impediendæque suscitauit. Natus apud Indos in eâ parte, quæ Indostan dicitur, parata inter suos ingenij, doctrinæ, ac Sanctitatis famâ ingenti, Discipulos per Orientem quoquo versum suorum dogmatum præcones innumeros misit. Horum tricies centena millia (si credere fas est : tamen sic Annales memorant) per Imperium Sinarum sparsi, regnante ibi Rege Hanmim, cuius fauorem, somnij ipsi per Diabolum oblati commendatione, nacti erant, magnam celebritatem habuerunt. Contigit hoc, prout ab ijs, qui Sinensium fastos cum nostrâ Historiâ comparârunt, deprehensum est, circiter annum æræ Christanæ sexagesimum tertium : ex quo tempore licet multum de primo illo splendore, vitijs eorum vsu perspectis, perdiderint Bonzij : tamen, & apud Sinas, vsque ad tempus, de quo scribimus, suum existimationis non vulgaris locum tuebantur : & in Iaponiâ, quo propagatis Sinarum Colonijs olim transierant, regnum superstitionis obtinebant. Eorum ex præscripto Doctoris sui Xachæ, pari videlicet spiritu instincti cum æquali eius Apollonio Tyaneo, alijsque impostoribus Antichristis, princeps destinatum erat, confirmare credulas gentes in cultu Idolorum : præoccupareque falsis Doctrinis animos hominum, ne proponendæ per Apostolos Euangelicæ Doctrinæ faciles, docilesque se præberent. Nec dubium videtur quin id

183 Tertia Xacham venerantium.

Huius sectæ origines.

id magno impedimento fuerit Ecclesiæ per Apostoli Thomæ prædicationem apud Sinas quoque fundatæ (quod indubitatæ autoritatis testimonijs scitur) ne propagari, ac statum suum ibi tueri diù posset. Mahometana prauitas è Tartariâ irruptionibus earum Gentium in Sinas penetrauit: nec repulsis inde Tartaris, & muro immanis operis, leucarum trecentarum, ingressu prohibitis; ita defecit, vt non ad hæc vsque tempora, tenues quidem & contemptibiles, tamen aliquæ Mahumetismi reliquiæ, traditione domestica per manus à Patribus ad filios transmissæ supersesient. Hoc loco res erant Sinensis Regni, quando S. Franciscus Xauerius, promulgationem Euangelij apud Iaponas aggressus; & excitatâ ibi magnis laboribus Ecclesiâ, nodum, moramque conuersionis integræ illarum gentium non aliud magis esse comperit, quam Autoritatem exemplumque Sinensium. Ab ijs enim se Iapones oriundos prædicabant: vitæque, ac reipublicæ leges, Religionisque Doctrinam, non aliundè ferè hausisse meminerant. Porrò eos pax, & copia, flosque, ac splendor Principis terrarum, vt ibi quidem credebatur, Imperij, tam venerabiles Iaponibus fecerat, vt postquam nihil supererat, quod hiscerent contra manifestam Christianæ Doctrinæ veritatem: tamen sustinendum assensum putarent: illudque passim exciperent: Se ista quoque recepturos vbi probata Sinensibus audissent, quorum de sapientiâ, deque sanctitudine institutorum eam animis præiudicatam & originis conscientiâ, & famæ commendatione, opinionem ferrent, vt nefas arbitrarentur, ijs inconsultis, & aliud exemplo monstrantibus, peregrè allatæ religioni nomen dare. His Xauerius cognitis, nihil præuertendum statuit tentandæ conuersioni Sinensis Regni. Ab eoque Consilio perruptis inuictâ fortitudine animi immensis molibus se se vndique obiectantium difficultatum, ad Sancianum denique peruenit; Insulam modicam, & incultam Ditionis Sinicæ, quò Lusitani ad condictum certo tempore cum Sinensibus mercatum naues appellere consueuerant. ibi quod omnes sciunt, Sanctus Pater beatum laborum finem inuenit. Sed vt plerumque cum in oppugnatione munitissimæ cuiuspiam arcis Generosus quispiam Dux cecidit, tamen manipulares eius, & contubernales viri fortissimi cæptum opus vrgent, & monstratâ Consilij viâ grassantes destinatum Imperatoris mortui viuentes ipsi vigentesque totis persequuntur viribus; ita non desponderunt animos Societatis Patres, res animarum, & Cœlorum Regni per Orientem curantes, quo minus obfirmatissimâ constantiâ in idem illud propositum conniterentur inferendæ Sinarum finibus prædicationis Euangelicæ, cuius conatui Apostolum Indiarum immortuum viderant. Ergo Lusitanis Mercatoribus quando annua cum Sinis negotiatione paciscebantur, cupidi se addebant comites, explorabundi, acrique vigiliâ intenti, si quam forte rimari viam possent, quâ Sinensium fines inexorabili semper insuperabilique custodiâ exteris clausos, ad Christi nomen eò importandum penetrarent. Et commodè accidit ad istam spem mutari sedem, conditionemque Nundinarum. In Sanciano quippè Insulâ primum à Sinarum vrbibus remotiori; deinde, in quâ nullum fixum habere domicilium à suspicioſissimis Sinis Lusitani sinebantur, satis erat difficile in eo genere quidquam proficì: quòd, & pauci, & exiguo tempore, & negotiationis abstracti curis eò Sinæ statis conuentibus nundinabantur. Et nostri, qui eius, quam dixi captandæ occasionis causâ, eò venerant, non alibi, quam in excitato ad paucorum dierum vsum, moxque disturbando Tabernaculo, sacra nostra, quæ ad sui venerationem superbissimis Sinarum ingenijs incutiendam, splendidiorem apparatum poscerent, tractare cogebantur. Erat vltra Sancianum sexaginta ferè miliaribus Cantonem versus, primam ab illâ parte occurrentem Regni Sinici Prouinciam, alia Insula Gauzan à Sinis vocata, tam intimè admota continenti Sinicæ, vt eius appendix à plerisque, ac peninsula dicatur. Eam portu naturali commodam, & rupibus abruptis tutam, Piratæ magnâ manu occupauerant; & ex eo latrociniorum receptacu-

184 Quarta secta Mahometanorum.

185 Autoritas Sinensiũ apud Iaponios.

Dat occasionem S. Francisco Xauerio cogitandi de conuersione eorum.

In cuius procurandæ conatũ S. Pater moritur.

186 Societas destinatũ S. Xauerij persequitur.

187 Sancianum Insula parũ commoda conuersioni Sinarum.

188 Insula Gauzan prope Cantonem à Piratis occupatur.

lo quotidianis grassationibus erumpentes, oram illam vniuersam infesti agebant, ferebantque: opimisque, ac facilibus de opulentâ, & imbelli gente discescentes prædis; fundamenta in dies maioris, & formidolosioris potentiæ struebant. Facile apparebat Proregi Prouinciæ Cantonis, cæterisque loci Magistratibus politicæ doctrinæ consultissimis, molem istam publico periculo creicere; nec dubitabatur inter eos, quin opprimenda quam primum augescens factio, eludendaque tenera semina mali nascentis forent. Sed cum robur, numerumque duratorum bello, & successibus audacium latronum reputabant: homines, & ipsi longâ pace desides, & satis conscij, quam inexercitatam militiam haberent, in expediendo rei aggrediendæ conatu, consilioque cunctabantur. Tandem omnia circumspectantibus venit in mentem, sæpius expetijsse Lusitanos, vt sibi figendi apud Sancianum Domicilij potestas fieret, apothecarumque mercibus ibi seruandis struendarum; ne tanto incommodo è remotissimis Indiæ Portubus ad Mercatûs diem, alieno plerumque tempore, & infesto ventis mari, eas periculosè importare cogerentur. Esse illam Gentem, & quietæ indolis, & quantum ex commercijs perspiceretur, fidei probatæ; vt nihil à tellium hominum vicinià magnopere metuendum videretur. Porrò Lusitanorum eorundem latè celebrari fortitudinem, & Naualium præsertim industriam pugnarum. Quid multa: cum Mercatoribus ad imminentem tum forte Sancianensem mercatum Naues Cantone soluentibus, certum hominem mittunt, qui Proregis Cantonensis nomine Lusitanis Nauarchis offerret Prouinciam bello Piratici suis ipsorum viribus, & auspicijs gerendi: propositâ in præmium si latrones è Gauzano insulâ exterminassent, potestate insulam eandem ædificij quæ vellent, & coloniâ frequentandi. Nullam moram promittendæ operæ Lusitani fecerunt; dictoque citius armatâ classe, expositisque in insulam, quam Piratæ insederant copijs, eos ita concluserunt, vt sine vllo suorum damno multos ipsorum interfecerint, omnes eiecerint. Post hæc considerată loci naturâ, cum animaduertissent fanum quoddam Idoli *Ama*, quod vnum in insulâ vetus ædificium erat, opportune imminere in stationem optimam tuti portus, eum situm legerunt Vrbi fundandæ, quam Amacao nominarunt, adiuncto ad nomen proprium modo memorati Fani, vocabulo, *Gao*, quo stationem nauium, qualis ibi est optima, Sinæ significant. Hæ sunt Origines Amacaensis Ciuitatis, quæ deinceps Christianæ Religionis quasi Metropolis in vltimo illo Oriente fuit. Inter primos huc aduolarunt Patres Societatis; & vt ex propinquo, attentius, ardentiusque in antiquam, & quasi hæreditariam curam incubuerunt, aperiendi Christianæ Religioni aditûs ad Sinas. Prima via tentata est exemplo Xauerij per legationem Regis Sebastiani nomine ad Sinarum Imperatorem decretam. Sed cum res semel, & iterum è magnis cæptis in irritum abisset, prout nostri [a] Annales in loco memorant, Ioannes Baptista Ribera noster, aliud extremum à S. Xauerio tentatum iter, furtiui nimirum attentandi aditus, ingrediendum ratus, Nauiculario Sinensi, partim numeratâ, partim promissâ pecuniâ, persuasit, vt se clam in Vrbem Quamcheù primariam Cantoniæ, indeque in aliam, vbi prædicationis Euangelicæ facere initium constituerat, Ciuitatem maximam nomine Languim, importaret: Verum ab Amacaensibus, concitandam in se se Sinarum iram Riberæ facto metuentibus, cum iam vltra Quamcheù processisset, redire coactus est. Multi sic anni fluxerunt inter laboriosos apparatus, conatus audaces, successus semper irritos: vt Alexander Valignanus Præfectus nostrorum summus in illis partibus, & inferendæ religionis in Sinas vnus omnium cupidissimus, postquam omnia expertus nihil profici cernebat, aliquando auditus sit cum è fenestris Amacaensis Collegij scopulosos Montes, qui clausira Regni Sinensis eâ parte sunt, intuens, exclamaret perfusus lacrymis: semperne semper Christi gloriæ obstabitis æternæ rupes; neque vmquam eius nominis Præconibus accessum laxabitis? Hic tamen idem Pater, alijs iam ferè desperantibus inui-

189 Lusitanis ea Insula offertur si piratas expulerint.

190 Origines Amacaensis Coloniæ.

[a] Pars 2. Hist. Soc lib. VII. n 128. & seq.

191 Riberæ in Sinas profectio irrita. Part. 3 lib. IV num. 281. & seq.

192 Valignanus operarios in Sinas destinat.

inuicto animo in proposito perstitit, ac cum anno 1578. in Iaponiam proficiscens Amacao transiret, omninò imperauit designari quosdam è nostris, qui linguæ Sinicæ addiscendæ diligentem operam darent. Verùm istius Consilij effectum, præter alias angustias, etiam operariorum penuria morabatur. Quare cum nemo Amacai satis ad eam curam meditandæ perdifficilis linguæ expeditus reperiretur, scripsit Valignanus ad Prouincialem Indiæ, vt aliquem ad id mitteret. Elegit is Michaëlem Rogerium Italum, qui Amacaum peruenit mense Iulio anni 1579. statimque in opus incumbens, adhibitis quos reperire Amacai potuit Sinicæ literaturæ, linguæque peritis, sensim aliquantum proficiebat; quæ ipsa initia, vt firmaret, promoueretque, comitari Lusitanos dum ad Vrbem Quamcheù Cantoniæ præcipuam ad statos Mercatus tenderent, statuit. Solebant Lusitani bis quotannis eò se conferre, mensibus nimirum Octobri, & Martio, ibique vtroque tempore per trimestre circiter spatium commutationibus mercium attendere. Sicque congregare quæ soluturis mense Ianuario in Indiam nauibus imponerent; quibusque rursus Classem in Iaponiam ituram onerarent, cui statum nauigandi tempus mense Iunio redibat. Sic porrò in ijs Nundinis per suspicioſissimas Cautiones Sinarum arctè circumscribebantur, vt pernoctare extra nauem, aut hospitium in terrâ capere ipsorum nemini liceret. Cæpit anno 1581. in eum comitatum se immiscere Rogerius, cum iam biennium cum rudimentis linguæ Sinicæ, labore improbo luctatus, aliquid efferre quod intelligeretur posset, quod ipsum vsu, exercitioque elimabat. Itaque sensim successu glisceute plus confidens, progressus ad salutandos magistratus, Gubernatores Vrbis, vnum ex ijs obseruauit plus fortasse quam cæteros officio isto delectatum, aut alioqui humaniorem, qui magnâ ipsi fauoris significatione responderet. Erat is Maris Præfectus, Hai-tao Sinis dictus, cuius potestatis est dare facultatem domicilij figendi. Hunc, experientiâ benignitatis inuitante, cum aliquoties adisset, semper eo honore excipiebatur, cuius similis ne ipsis quidem Regni Magistratibus ab illo habebatur. Iubebat enim eum surgere, & sibi ad latus stantem confabulari: cum nemini etiam Mandarino aliter eum alloqui, quam positis humi genibus liceret. Hæc in omnes occasiones intentus Rogerius cum etiam atque etiam secum reputasset, tandem multum, atque instanter re Deo commendatâ, libellum supplicem idiomate Sinico concinnat: eumque ipse Haitao offert. In eo exponebat: colere se se Deum Cœli & terræ Creatorem, ac Dominum; eique quotidie, vbi facultas esset, sacrificare consueuisse, ritibus ab ipso Deo præscriptis: Id se non posse in Naui præstare, quòd inter alias suæ Religionis sanctiones vna illa sit, vt Deo sacrificium in terrâ fiat. Præterea se se à puero cupidissimum sciendi, hausisse patrijs disciplinis non pauca Mathematicas artes, & astronomicas rationes attinentia. Sibi esse compertum Doctrinas easdem magnopere à Sinis coli. Cupere igitur tum cognoscere ipsum, quæ de his Sinæ doceant, tum communicare vicissim, quæ domo afferat. Ad ea poscere, vt si graue non sit, copia sibi commorationis innoxiæ sub hospitali tecto iustâ mercede fiat. Æqua, & Ciuilis postulatio Haitao visa est. Itaque, & Domum ei assignari iussit in quâ diuersaretur; & edicto per præcones vulgato, propositâ capitis pœnâ, vetuit; ne quid iniuriæ hospiti fieret. Rei nouitas, & Europæi Doctoris, quem Præfectus maris magni faceret, gliscens repente per Vrbem fama, magnam ad eum desidis, & curiosæ gentis frequentiam conciuit. Omnes auidè spectare cultum, & vultum nouum, multi percontari varia. Omnibus Michaël humanitate, modestiâ, Doctrina quoque, atque ingenio satisfacere. Nec deerant odiosi, ac proterui, quos vix ab externo homine violando Præfecti minæ deterrerent. Clanculum insidijs grassabantur, palam irridebant. Fuit, qui non obseruatus murum noctu perfoderet. Perque illum mox hiatum alius nequam intrò penetrans, testâ quam manu gestabat, triplici ipse sibi inflicto ictu, elicuit san-

193 Rogerij primus aditus ad Sinas.

194 Hospitium primum Societatis in Vrbe Quamcheù.

195 Calumniæ in Rogerium vanitas deprehensa.

guinem, erumpensque foras vociferabatur se à Falanco Bonzio male multatum. Re ad Præfectum tumultuosè delata, is Rogerium accersens, ex eo quærit; an istum hominem pulsarit: negauit Pater eo vultu, qui vim prolixæ defensionis, apud æquum præsertim, & fauentem, haberet. Itaque statim persuasus Iudex: credo, equidem ita esse, ait, vt dicis. Nam hunc iam ante noram Nebulonem esse. Inde aucta existimatio Rogerio; vt iam Mandarini quoque, ac literati ipsum adirent: Munuscula offerrent, quæsita de Doctrinis, quas in Europâ tractari audiuerant, proponerent. Quibus ita Pater respondebat omni officij diligentiâ, ac sermonis comitate, vt benevoli, placidique, ac ferè cum reuertendi proposito discederent. Sic Trimestre Nundinarum Cantonienſium eo anno Rogerius transegit, sacrum quotidie Missæ Sacrificium Deo palam offerens, frequentibus circa Lusitanis; quibus etiam cætera Ecclesiæ Sacramenta loco eodem ministrabat. Ad extremum gratijs Haitao actis, Lusitanos Amacaum redeuntes soluto mercatu secutus est. Anno eodem, recurrente mercatûs Autumnalis tempore, redit in Vrbem Quamcheù Rogerius cum nauibus mercatorum. Erat tum ibi Prorex, aut Supremus Gubernator, Tutanum Sinæ vocant, quem non sine curâ Rogerius adiens, vt quam per mercatum superiorem ab Haitao inferiore Magistratu obtinuerat, iterum impetraret facultatem habitandi extra nauem, mirè illum facilem prolixeque beneuolum inuenit: Respondit enim vultu, gestuque humanitatem spirante, rectè, atque ordine feciſſe Haitaum, quod ei copiam hospitij feciſſet; in vno minus fuisse liberalem, quod parum laute diuersari cum passus esset: Domunculam illam superioris anni angustiorem esse, quàm Maiestati Sacrorum, quæ ibi tractaret, propriæque ipsius dignitati conueniret. Quare in istud quidem domicilium redire ipsum nolle: prouisum à se aliud amplius, commodiusque, ad quod deducendum patrem Ministris continuò commendauit. Erat id palatium, quo Regis Sian legati cum honorarium vectigal Regi Sinarum deferentes in Cantoniam veniunt, excipi consueuerant. Accidit hoc cunctis eò admirabilius, quod memnerant paucis ante annis in Tutani Cantonienſis Consilio fuisse decretum, vt nullo vmquam prætextu quisquam Falancorum Bonziorum (sic nostros appellabant) ad congressum, multò minus ad hospitium admitteretur: quod quidam è nostris Patribus, Lusitanos in Mercatum comitatus, filium cuiusdam Sacerdotis Sinæ Christianæ Religioni nomen dare cupientem, Amacaum insalutato Patre, Lusitanis nauibus reuertentibus, duxisset. Hoc secundo Trimestri, ijsdem quibus prius artibus, & moribus Rogerius plurimos Mandarinorum intimâ sibi familiaritate deuinxit. In his exercitûs Prouincialis Supremum Ducem, Zumpium ibi vocatum, cui rotatam horologij machinam donauit. Quo munere, & cæterâ significatione beneuolentiæ ita se is deunctum ferebat, vt magnoperè optare præ se ferret, admitti Patrem vlterius in interiora Regni; eiusque conficiendæ rei se rationes indagaturum, captaturumque occasionem, si qua offerretur, vltrò reciperet. Sequente anno Trimestri per Nundinas hospitium in Domo eâdem Rogerius habuit, patienter cæptum promouens, & vt apud suspiciosissimam, & iniquam exteris gentem, cautè, ac circumspectè fundamenta iaciens Commorationis ibi securioris, liberiorisque. Verùm eo tertiùm reuerso Domum, conturbata, ac pœne disturbata res tota est. Venit priori reuocato nouus è Regia curiâ Tutanus, cui priuatum nomen Cinsui erat, cum mandatis (nam querelæ de Amacaënsibus in aulam perlatæ fuerant.) Cum mandatis inquam, seriò consultandi: Ecquid expediret Sinensi Regno istam Externæ potentiæ arcem in finibus ipsis, atque adeò intra sinum Imperij tolerari. Tum si periculum in eo aliquod prouideretur, daret operam omni ratione, atque adeò exercitibus si opus esset immissis, vt Falancos inde deijceret. Sic Lusitanos Sinæ vocant. Cuius appellationis semel explicanda origo est. Cum primum nauigare per illa maria Lusitani cæperunt, quærentibus inter se

196 Secunda commoratio Rogerij in Vrbe Quamcheù.

197 Lusitani Falanci Sinis dicti, quam ob causam.

se Sinis quodnam id genus hominum esset, à Mahometanis, quos diximus ex irruptionibus Tartarorum paucos ibi permansisse, audierunt esse illos Francos, hoc est Europæos Occidentales Francorum vno fere nomine Asiaticis notos, ex memoriâ sacrarum expeditionum, Ducibus plerumque Francis, ad Terram Sanctam à Saracenis vindicandam susceptarum. Id nomen cum Sinæ linguâ suâ, quæ Caninam literam in suo alphabeto non habet, efferre nequirent, R. in L. commutato extensâque syllabâ Falancorum, ex Francis formarunt nomen, quo deinceps Lusitanos, Castellanos, Anglos, Batauos, & quoscumque alios ex Occidente profectos eò ferri contigerit, designare sunt soliti. Sed è diuerticulo in viam redeamus. Missus Amacaum est, qui hæc indicaret à nouo Tutano quidam eius familiaris: qui minaciter increpans præfectum Vrbis, & Episcopum, quod iniussu Regis, vt aiebat, in Sinensi Regione Ciuitatem condere, eandemque augere quotidie numero, atque operibus munire non dubitarent, eosdem ambos ad Tutani Tribunal citabat; venireque continuò secum Sciauquinum iubebat, vt ibi Actorum, & consiliorum rationes redderent. Amacaënses hoc nuncio trepidi non parùm anxiè deliberabant, quid tali rerum articulo factu optimum foret. Erat tunc ibi Alexander Valignanus recens è Iaponiâ, vnde, vt diximus, legatos Christianorum Regum Romam ad Pontificem ducebat. Is, vt habebatur exquisitæ vir prudentiæ, & rebus Societatis per Orientem vniuersum summa potestate præerat, cupidè ad id Consilium adhibitus, primùm negauit committendum, vt Episcopus, & Præfectus, Principes Ciuitatis, superbæ genti ad ludibrium obijcerentur. Eandem omnes sententiam domo attulerant: sed irritandum, nisi ad nutum obediretur, noui Tutani animum, & fortasse in aliquod extremum consilium erupturum, magnoperè verebantur; rebus nouæ coloniæ teneris adhuc, atque infirmis, vixque per se se constantibus; ne dum, vt Imperij potentissimi armatis contra opibus pares sustinendis forent. Hæc memorantes Valignanus stare animis, & Deo confidere iubebat; addens habere se ad manum Patrem Rogerium hominem suæ potestatis, cui nonnullus vsus tractandi ingenia Sinarum, & aliqua isthic gratia non desit. Illum offerre se se, & autorem esse, vt ad Proregem cum aliquo alio rerum perito Lusitano, Episcopi, & Præfecti vice mittatur. In hanc sententiam cunctis euntibus, responsum Nuncio Tutani est: Episcopum, & Præfectum cum alijs distineri rebus ne proficisci Sciauquinum possent, tum ob ignorantiam linguæ Sinicæ minus esse idoneos ad reddendam isthic, quam reposcebantur rationem. Eâ causâ duos alios esse lectos, qui id commodius præstarent. Assentiens ille sine morâ reuertitur cum Rogerio, & assignato illi comite ministro quodam Reipublicæ Amacaënsis, ex illo genere, quos Auditores vocant, cui Matthias Penella nomen erat. Hi coram Tutano apparentes, graues primum minas audierunt. Verba is fecit: mirari vehementer, & offendi Regem, nouam non iuris sui in suo Regno ab exterâ gente fundari munirique Ciuitatem: quare si saperent maturè desisterent, antequam malo suo experirentur, quæ vis, quæque sit potentia maximi Sinarum Imperatoris. Hæc simul adducto supercilio graui voce pronuncians nictu oculorum signum dedit Prætorianis trecentis, qui circum tribunal stabant, terribili hinc inde dispositi specie, euaginandorum ensium, quod illi statim non sine minaci fremitu fecerunt. Tum dicere iussis Lusitanis, sedate modesteque Rogerius ingressus, docuit: Nihil Lusitanos iniussu ausos. Inuitatu, quin etiam hortatuque Magistratuum Sedem Amacaensem, perduellibus Regis periculo suo purgatam, tenuisse. Cæterum ita ibi hactenus fuisse, ita porrò victuros, vt veneratione erga Regem magnum, fide erga Rempublicam Sinarum, ne indigenis quidem, ac Ciuibus cederent. Citare se se conscientiam Sinarum omnium, qui aut Amacai fuissent, aut in vrbe Quamcheù, vel alibi quidquam rationis, aut negotij cum Lusitanis transegissent, an vmquam in quoquam illorum, non dico iustitiam, sed beneuolentiam, sed cari-

198 Amacaenses Magistratus ad Sinarum tribunal citantur.

199 Rogerius ab Amacaensibus ad Tutanum Sinam mittitur.

200 Tutani minę in Amacaenses.

201 Modesta, & prudens Rogerij oratio.

caritatem verè fraternam requisissent. Hæc, & alia in eam sententiam plura Lusitani cum dixissent, recedere sunt iussi. Tutanus cum Consilio loquutus audiuit à multis, quos Rogerij comitas maximè, simplexque ac fuci expers consuetudo ceperat. Vera Falancos memorasse: modestam, & tranquillam, vsu probari gentem, viderique viciniam, & Societatem eius, non modo fidam, tutamque, sed quæstuosam quoque Cantonienſi Prouinciæ, atque ad multa vtilem. Ea mirum in modum Tutani animum mutarunt. Reuocatos Rogerium cum Socio verbis lenibus affatus est, eo vultu prolatis, qui facile absterſam omnem offensionem testaretur. Dimissos officiosè, ac perhumaniter, muneribus mox missis honorauit, epulis excepit, per dies quindecim, quibus Sciauquini substiterunt, omni genere honoris prosecutus est; quotiesque occasio fuit pollicitus prolixe est fauorem ad quiduis suum paratum ipsis fore. Denique quo die discedere ipsi constituerant, portari ad eos palam iussit per Ministros, muneris nomine, magnum argenti pondus, comeatum præterea varium. Tum imperauit Magistratibus, militibusque vrbis, vt eos honorificè per celeberrimas vrbis plateas ad tibiarum concentum deductos, vsque ad nauem comitarentur. Hic inexpectatissimus Tutani fauor Amacai, Rogerij, ac Penellæ reditu vulgatus summâ omnes lætitiâ perfudit: maturarique baptismum multorum Sinarum, qui dudum Amacai commorantes, & cognitâ Religionis Christianæ veritate eius profitendæ cupidi, timidius hactenus admittebantur ad Mysteria nostra: Magistratibus semper timentibus, ne aliquid fieret; quo ira Regis, & Mandarinorum concitaretur. Quare tunc absterſâ omni formidine, cum palam sacris aquis abluti non pauci Sinæ fuissent, qui ad id satis instituti sunt reperti, cumque alij plures id ipsum ambirent; ego Valignanus cum Proceribus, vt Domus excipiendis Cathecumenis assignaretur. Electus ad id locus Collegio vicinus, ad ædiculam S. Martino sacram, vnde nomen nouo seminario factum, cui statim frequentato idoneo numero, Rogerium præfidem imposuit, eo animo, vt ista cum Sinis domesticâ consuetudine, magis, magisque in linguæ Sinicæ parandâ facultate iuuaretur. Non multò post hæc idem ille Auditor, qui Rogerij Comes fuerat, publice missus ab Amacaënsibus, munus Ciuitatis nomine Tutano detulit. Accepit exporrectissimâ fronte etsi id, vti & cætera, quæ deinde sunt oblata, non donata gratuitò, sed iusto à se pretio empta credi voluit. Adiunxit tamen non sine blando arriſu, gratiora illa futura, si tuus quoque, inquit, Socius (Rogerium indicans) tecum venisset. Respondit Penella venturum fuisse illum, nisi ex graui morbo Amacai decumberet. Cæterùm ne sic quidem occasionem omisisse testandi studij, atque obsequij erga Tutanum sui; munuscula enim, sibi commissse, quæ suo nomine eius Excellentiæ offerret. Statimque specularia quædam, & similis generis reculas protulit, ipsique dedit. Ad ea officiosissime Tutanus, dolet sanè, inquit, mihi talis viri morbus; ex quo illum recreri quamprimum opto, voueoque. Munera eius magni facio; sed fac ei à me significes, præsentiam ipsius omni munere iucundiorem fore. Adiunxit opportunè Auditor (nam ita Rogerius mandauerat si Tutanum sui memorem fore obseruasset) adiunxit inquam, testatum sibi discedenti Rogerium, se destitisse, simul Dei ope conualuisset, Sciauquinum proficisci, ad gratum suum animum tam benefico Patrono declarandum oblatione Machinæ ex Metallo Automatæ, quæ perpetuo vigens motu, diei, ac noctis horas sono enunciaret. Abi Tutanus ait, dic à me illi, ne moram veniendi faciat. Hinc cum aliquantò tardiùs, vti ex acutâ, & malignâ febri, reualesceret Pater, Tutanus desiderio ferendo impar officiosissimis ad eum literis manu propriâ scriptis, vt venire maturaret, quoad sine periculo incommodoque posset, inuitauit. adiunxit in ijs disertè: se se potestatem ipsi facere, Templi Deo quem coleret ædificandi. Hærebat adhuc Amacai, nauigationis opportunitatem opperiens Valignanus cum istæ sunt literæ perlatæ: quibus visis, Deum oculis, & manibus in Cœlum sublatis, laudans, fortunâ, inquit, Domine augurium spei meæ con-

202 Mutatio Tutani, lenitasque eius, ac beneuolentia in Rogerium.

203 Domus excipiendis Sinarum Cathecumenis Amacai fundata.

204 Reuocatur Rogerius à Tutano.

Etiam literis officiosissimis

confido veniſſe horam tot annis expectatam tuæ magnæ gloriæ Sinicæ genti manifeſtandæ. Tum ad iam ſatis conſiſtentem viribus Rogerium: I Pater, inquit, quo Chriſtus vocat, melioribus ni fallor auſpicijs, quam vmquam, & oſtium tot antehac ſeris firmatum, nunc bono caſu dehiſcere incipiens, quâ prudentiâ induſtriâque valueris totum Euangelio pande. Diſceſſit ſine morâ Rogerius, ſocio auctus Franciſco Paſio Societatis Sacerdote Italo & ipſo, qui deſtinatus in Iaponiam, quòd eò tranſmittendi præſens opportunitas non erat, in iſtam interim expeditionem commodare operam iuſſus eſt. His quid euenerit antequam reddimus, vltima Valignani cogitantis Indiam, & Romam, Amacai in rem Sinenſem acta memorare opus eſt. Iamtum ab anno Superiori cum moraretur in Iaponiâ, ſcriptis inde in Indiam litteris curauerat Matthæum Riccium, qui ſtudijs Theologicis manum vltimam Goæ imponebat, Amacaum mitti, Sinenſi linguæ operam illic parandæ daturum. Peruenit eò ille menſe Auguſto anni 1582. Cum iam, vt dictum eſt, ibi eſſet Valignanus, qui viri indole perſpectâ, conſultoque, vt ſolebat Deo, magnam in eo ſpem Sinicæ Miſſionis collocauit, iuſſitque cunctis alijs omiſſis in vnam eius rei meditationem, ac curam totis viribus incumbere. Paucis inde poſt menſibus, perlato, vt dictum eſt, Proregis Cantoniæ diplomate, quo Rogerio, & Societati Domicilium Sciauchini, cum facultate extruendi templi offerebatur; diſcedentèque ad eam ſpem Rogerio, Valignanus in Matthæum Riccium Præfecturam Cathecumenorum tranſtulit, Rogerioque mandauit, vt ſi poſſet impetrare à Prorege adiunctionem tertij ſocij, confeſtim Riccium accerſeret. Sub idem tempus animaduertens Valignanus aliquem iam numerum Sinenſium Baptizatorum Amacai verſari, præcipui momenti eſſe ratus ad reliquam eius gentis Conuerſionis ſpem, iſtas primitias ad omnem virtutem ſedulò excoli, Sodalitium inſtituit eorum, in quod vetabat Europæum quemquam admitti, præſcriptoque ipſis certo numero conuentuum, exercitationumque ad eorum captum, vſumque intenti finis accomodatarum, enixè rem totam loci præſidibus diſcedens commendauit. Sciauquinum Sinenſis Regni in Cantoniâ vrbs eſt centum quinquaginta miliaribus Amacao diſtans, non illa quidem prouinciæ primaria, hæc enim Quamcheu vocatur, ſed inter Ciuitates ſecundæ dignitatis eminens, & quinquaginta millibus familiarum frequens. In eâ Prorex, vel, vt Sinæ appellant, Tutanus Cantoniæ commorari ſolet, quòd Prouinciæ Quamſi contermina ſit, ex quâ, licet Proregi proprio ſubiectâ, ius habet Prorex Cantoniæ, ſi qua eius rei neceſſitas incidat, militis legendi. In hanc vrbem accitu Proregis, vt dictum eſt, Rogerius, & Paſius peruenerunt die S. Ioanni Euangeliſtæ ſacro anni 1582. Ibi acceſſu primo nihil minus repererunt, quam ſperauerant: quin etiam Prorex multiplicandis inuſitatæ beneuolentiæ documentis contendere videbatur, vt expectationem de ſe motam factis ſuperaret. Admiſit hoſpites ſemel iterumque ad conſpectum, colloquiumque præter Sinarum morem familiariſſimum. Machinæ horariæ dudum promiſſæ tunc oblatæ, vitrei quoque trigoni ſpecioſiſſimâ colorum varietate cuncta quæ trans ipſum ſpectarentur depingentis, dono, ac viſu mirificè delectatus eſt. Denique, quòd more illic recepto magiſtratuum ſummorum vulgare familiaritatem ad quotidianos congreſſus prohiberetur, inuito ſimilis ſignificauit, haud ſe poſſe ſine periculo notæ, indulgere cum ipſis frequentiæ colloquiorum. Irent in à ſe prouiſam, inſtructamque ipſis domum, ibique læti, ac ſecuri degerent. Aſſignauitque curandis, ac crebrò viſendis ijs duos ex familiaribus intimis, quibus vti poſſent interpretibus ad à ſe petenda, quæ opus haberent. Admonuit quaſi ſuâ causâ, peterent ex interuallis ab ſe audientiam: ſe ſe enim, quoad per leges patrias liceret, cum ijs libentiſſimè acturum. Sic dimiſſi in ædibus percommodis ad fanum ſuburbanum ſitis, à Miniſtris Proregis publicè deducti, collocantur. Fanum ipſum, cui nomen erat Thiennizci, Chriſtiano ritu expiatum, Incruento quotidie

205 Rogerij, & Paſij profectio ad Sinas.

206 Matthæus Riccius in Sinas deſtinatus Amacaum peruenit.

207 Sodalitium Sinenſium Chriſtianorum Amacai inſtitutum.

208 Rogerius, & Paſius Sciauquini beneuolè excipiũtur.

209 Benignitas Tutani erga noſtros.

die sacrificio, cæterisque veræ religionis ministerijs sedem idoneam præbebat. Iam varij commeatus, & exquisita lautorum illic ciborum fercula, continuè à Tutani Prætorio ambitiosis Ministrorum eius officijs affluebant. Est Gens Sinarum supra omnes cæteras Regum, ac Principum suorum demissa obnoxiaque veneratrix. Quo fiebat, vt ista tam palam demonstrata, tamque illustribus indicijs eminens, Magistratus inter Regni proceres maximi (nam Cantonienſis Præfectura maioris est, quam pleræque aliæ dignitatis) in hominem aduenas beneuolentia, multam ipsis apud omnes conciliaret autoritatem. Præsertim cum ista mirantibus, occurrebat: hunc priuato nomine Cinsui dictum, qui tunc ibi Prorex erat, proprijs suis virtutibus, ac dotibus, insignique super omnes laude prudentiæ, ferè supremum in Regis intimâ gratiâ locum tenere. Sic enim de illo, toto latè Regno percrebuerat. Ergo nostri

210 Sinarum humanitas in Patres.

præcipuâ in veneratione, non vulgo magis, quam primoribus Ciuitatis esse. Salutari officiosè, audiri beneuolè, etiam cum de Religione dissererent. Sermonesque istos commendabat genus vestis. Nam suasu Tutani ambo Patres cultum Mandarinorum, augustum illic, & eximiè honoratum induerant. Ardebant cupiditate Patres Proregis ad veram Religionem adducendi. Sed obstabat fastidiosa Maiestas, & illa patria superstitio, raros tantum, & breues indulgendi congressus. Tamen quoties licebat occasionem arripiebant, inferendæ mentionis Diuinarum rerum, Tutano neutiquam aspernante: qui etiam aliquando interrogauit: ecquid tantum suis sacris confiderent, vt maleficum Dæmonem, qui non rarò in illis partibus formâ terribili se ostentaret, multosque vexaret, abigere illorum obiectu se putarent posse? Ac cum nostri fidenter affirmarent, paratosque se ad experientiam ferrent, delectari, ac probare visus est. Menses iam quatuor fluxerant tam secundo rerum cursu, & fiduciam Patres non dubiam conceperant, propriam ipsis, perpetuamque hanc habitationem fore. Quare haud oblitus Rogerius commendatæ sibi à P. Visitatore curæ Matthæi Riccij euocandi, maturum putauit eius rei facultatem à Tutano petere, quam & statim impetrauit. Scripsit igitur Amacaum ad Riccium, vt quamprimum veniret. Verum is dum ineri se comparat, superuenit tristis Nuncius mutatæ inopinatissimo casu fortunæ, Tutanus Cantonienſis delationibus Aduersantium apud Regem gratiâ exciderat, & ad causâm dicendam subitò in aulam euocabatur. Is minimè prouiso circumuentus malo, misit raptim, qui Patribus diceret: esse ipsis continuò migrandum. Sibi enim, & ipsis exitiosum fore, si successor ipsius mox adfuturus, Externos contra Regni leges Sciauquini Domicilio priuato constitutos reperisset. Institit Rogerius per sibi fidos interpretes, ne se saltem è Regno funditus exterminaret, sed quod citra periculum suum posset, daret sibi veniam consistendi in aliquâ saltem vrbe Prouinciæ, quoad explorassent, quo animo futurus in ipsos esset Tutanus nouus, qui expectabatur. Ad ea Cinsui, ne in tanto quidem suo periculo beneuolentiæ quam hactenus ostenderat oblitus, aut pœnitens, respondit se attentius considerato negotio putare tentari posse à Patribus reditum in Vrbem Quamcheu, in quâ nutu, & gratiâ decessoris sui sedem antea fixissent. In eam spem diploma misit à se conscriptum ad Haitaum, siue Præfectum maris, in eâ plerumque vrbe commorantem, quemque nostris beneuolum intellexerat: quo admonebat, vt si ei videretur, antiquis hospitibus priorem stationem in istâ Ciuitate redderet. Soluunt confestim Sciauquino cum hoc diplomate nostri Quamcheù versus. Sed perincommodè accidit Haitaum inde tunc abesse. Nemoque aliorum Magistratuum illic est repertus, qui tam trepido cardine rerum quidquam conscisceere auderet, quo aduentantis è Regiâ Proregis in se commoueri seueritas posset. Quare Patres ne breuis quidem hospitij copiâ factâ, facessere sine morâ è Regni finibus iussi sunt. Sic reuersus Amacaum cum Rogerio Pasius, in Iaponiam, quo prius destinabatur, nauigauit. Interim nouus Tutanus, qui priuato nomine Co vocabatur, Sciauquinum appul-

211 Dæmon malus terribili specie Sinis apparet.

212 Tutani subitus è gratia lapsus, & euocatio ad Regem.

213 Patres conantur regredi in Vrbem Quamcheu.

214 Sed inde excluduntur.

appulsus, & regiminis habenis in manus sumptis, dum quòd ante omnia, recentes illic Magistratus solent, inquirit, ecqua extet in eius tabulario præscriptio, quæ executioni mandata non sit, reperit exemplum diplomatis, quod diximus à Tutano Cinsui nostris Sciauquino discedentibus datum, ad cuius pariculi calcem cum non esset de more adscriptum, effectum id fuisse, quod illic iubebatur, mittit nouus Prorex continuò ad Haitaum, cui edictum illud inscribebatur, percontatum an fecisset, quod Prorex mandauerat? Haitaus eius rei planè inscius, idcirco, quod vt diximus, ei ex Vrbe Quamcheù tunc absenti, Patres nostri diploma reddere non potuerant, suspicatus id quod erat, fuisse id scriptum delatum Amacaum, mittit confestim ad Præfectum Vrbis, quem Sinæ Hiam-xan, Lusitani mollito in suum vsum vocabulo, Ansanum vocant, Magistratum cuius curæ peculiari res Amacaënses erant commendatæ, interrogans num de isto diplomate aliquid ad eum notitiæ venisset? Is confestim ad militum Præfectos, qui Amacaensi Portui præsunt, expedit mandatum inquirendi de diplomate, quod illi cum sedulò fecissent, illud demum in Societatis Collegio ritè obsignatum reperierunt: ac cum illud sibi dari poscerent, referendum in Vrbem Quamcheù, quò necessarium ipsis iter erat, rogati sunt à nostris, vt paterentur, Patres Rogerium, & Riccium ipsis adiungi comites; eos enim velle, sicut mandatum ipsis ab Exprorege fuerat, Diploma Haitao iam reuerso reddere, cui propter eius absentiam antea nequiuissent. Negarunt illi suæ potestatis esse quemquam externum in Vrbem Quamcheù ducere. Sed esse in illo itinere aliam Vrbem Ansam vocatam, ad quam vsque se Patres deducturos receperunt; ibique repræsentaturos Magistratui loci, qui si causam probaret, eis facultatem dare posset vlterius pergendi. Præfectus Vrbis Ansan Ci-Hien dictus, auditis Rogerio, & Riccio, potestatem ferendi ad Haitaum diploma ipsi inscriptum petentibus, haud familiari sanè vultu, negauit id se facturum: at iussit, diploma sibi redderent; se enim perferri, quo esset opus curaturum. Cunctantibus nostris dare, ac magnoperè instantibus, vt veniam deferendi daret, ille indignatus, diploma è Rogerij manu raptum, proiecit in terram, increpauitque vltrò, quod sperarent quidquam ipsis profuturum edictum exautorati Proregis. Hac acerbitate in hospitium remissi decernunt clam in Vrbem Quamcheù progredi. Res erat illis locis, & moribus periculi, & difficultatis non vulgaris, nec perfecissent vmquam, nisi casus opportunus adiuuisset. Commodùm accidit per eos dies deferri ad Ci-Hien Vrbis Ansanis Præfectum, Nuncium de morte Patris sui. Sinarum more filij Parentum obitum trienni luctu prosequuntur, & per id tempus omnis potestatis incapaces sunt. Redacto igitur in ordinem priori Præfecto dum nouus instituitur, occasionem impunè latendi, & vtiliter negotiandi, quod volebant, nostri fœliciter captarunt. Successorem Præfecti nequaquam tam seueri virum ingenij, non magnâ pecuniâ expugnant. Is cum scriba quodam talium perito, & ipso largitiunculâ aspersо, scriptum verbis ambiguis componitj, quo ita fiebat potestas Aduenis duobus in Vrbem Quamcheù pergendi, quò se diploma nescio quod habere perferendum dicerent, vt si res non probaretur, ipse Præfectus Ansanensis extra periculum esset. Hac arte aditu inuento Haitaum conueniunt, diploma reddunt, potestatem Domicilij figendi postulant. Respondet Haitaus benignissimè, sui hoc iuris non esse. Hospitij dumtaxat temporarij facere se gratiam exteris posse. Perpetuam habitationem à Tutano, vel à Visitatore Prouinciæ, Ciai-Yuen appellato, solis concedi. Responderunt nostri vsuros se interim ea, quam offerret hospitij precarij copiâ, & eo annuente in Palatium legatorum Regis Sian, vetus Rogerij diuersorium, iuerunt. Verum ne ibi quidem diu quietis esse licuit. Eodem die venit ad eos Haitai familiaris eius nomine nuncians, nouo ei indicio compertum Censorem Prouinciæ Iustrum suum solemne mox inchoaturum. Huic ius inquirendi in acta omnium Magistratuum esse. Ve-

215 Diploma à Tutano abeunte relictum nouam occasionem Patribus offert reuertendi ad Sinas.

216 Sed ij prohibentur à Præfecto Vrbis Ansan.

217 Fauore alterius præfecti Patres Quãcheù appellunt.

reri se se, ne si permissu suo Peregrinos homines in Cantonià commorantes inuenisset, grauiori se aliquâ notâ configeret. Eius censuræ vim longè maximam, & indelebilem maculam haberi. Rogare ideò Patres, vt cederent tempori; neue facilitatem in ipsos suam, sibi ipsi pernicioſam esse vellent. Pronum arbitratu est, quam hæc acerba denunciatio Patribus fuerit. Abeunt mœrore pleni, & dum per Vrbem Ansanem Amacaum repetunt, legunt in porta Ciuitatis expositum recens edictum noui Tutani Co, multa de Amacaënsibus conquerentis; multa item, & grauia minantis Interpretibus Sinis, qui Falancos patrias literas docerent, eisque animum facerent, & vias indicarent penetrandi in Regnum: Vnde intelligebant, quam alienus à spebus, & rationibus ipsorum noui Proregis animus esset. Cum his tristissimis cogitationibus, pudore pleni doloreque tentatæ toties frustra rei tam optatæ, Amacaum Patres redeunt, Dei iudicia venerantes, nec spem deponentes tamen apparituri aliquando in suâ tantâ causâ Diuini Numinis. Ecce autem subitò ingens, & inopinatissima mutatio. Dies ab his vix quinque sex-ue fluxerant, cum peruenit Amacaum miles è Prætorio Tutani, qui Patres humanissimè Sciauquinum inuitaret, allato diplomate, quo eis ibi à publico assignatæ commodæ, perpetuæque habitationis libera potestas offerebatur. Res transacta in hunc modum est. Iussi à Prorege Cinsui abire Sciauquino Patres dum amicis in digressu valedicunt, in magnâ eorum turba discessum eorum ægrè se ferre significantium, cum alia multa, quæ mutuam ipsorum voluntatem testarentur, tum illud dixerunt: se certam pecuniæ summam ei numeraturos quicumque à nouo Tutano ipsis reditum exorasset. Aderant Prætoriani aliqui Proregis, quorum vnus non è maximè conspicuis, cum dictum annotasset, paucis diebus post initum à Tutano Magistratum, libellum e obtulit Interpretis Patrum nomine, quo Patribus dari facultatem habitandi Sciauquini, & aream assignari, vbi Domum sibi, & Deo suo Templum extruerent, postulabat. Hæc legente Tutano apparuit, si vmquam alias, eius oraculi veritas: *Cor Regis in manu Dei, & quocumque voluerit inclinabit illud*. Cum enim consentaneum esset ab eo, qui edicto recens Sinas Interpretes Amacaënsium proscripsisset, oblatum sibi nomine vnius eorum libellum non sine indignatione reijci; longè aliter ille, benigne admisit, & ad calcem adscripsit: remittere se rem istam ad inferiorem Præfectum, quem Sinæ Cocumsù, conseruatorem Ciuitatis, vocant, vt quod ei videretur statueret. Erat in istâ tum Præfecturâ quidam Guam-puon nomine, è Prouinciâ Cequianâ, Ciuilis vir ingenij; cui cum miles libellum, quem diximus à Tutano subscriptum reddidisset, consideratis maturè omnibus, æqua postulari censuit. Statimque officiosissimas ad Patres literas dictauit; quas idem miles continuò Amacaum detulit. Patres his supra modum læti, strenuè incumbunt in eleemosynas conquirendas, vnde, & promissam mercedem tam bene merito soluerent militi, & cæterum itineri ædificationisque Domus, ac Templi conficere sumptum possent. Erat tum Amacaënsis Ciuitas exhausta iacturis, quòd in eum forte annum multæ onerariarum varijs ex locis merces magni pretij non paucas importantium naufragia concurrerant. Redegerat præsertim ad incitas plurimos, fidemque de foro sustulerat Iaponiensis Classis miserabilis casus, quæ ad Insulam Leuciqueum tota cum onere perierat, fortunas maximæ partis Amacaënsium in extremam penè desperationem trahens. Ad hæc amicissimi quique liberalitatem exhauserant in trium irritarum expeditionum, de quibus diximus, impensis conferendis: & ex earum vano successu, malè de hac ominantes, à proijciendis in spem tam incertam pecunijs abhorrebant. Quo maior, & commemorabilior extitit tunc pietas Gasparis Viegæ, qui nihil his deterritus, tam profusè largitus est, vt non propriæ solum benignitatis obire partes, sed vnus omnium vices explere voluisse videretur. Suppeditauit etiam ex domesticâ inopiâ largiter Franciscus Capralis Collegij Rector, instru-

218 Coguntur Patres Amacaum regredi.

219 Reuocantur Patres Sciauquinum miro euentu.

220 Liberalitas Gasparis Viegæ in prosequēdis viatico Patribus.

structosque benignè, ac prudenter admonitos, Rogerium, & Riccium, mense Septembri cum aliquot amicis Sinis, deducente Prætoriano Milite, qui accersitum eos venerat, dimittit. Sciauquinum, vt primum attigerunt sistunt se ad Tribunal Cocumfù flexis genibus, non enim aliter coram isto Magistratu quisquam apparet, interrogatique ab eo blandè, ac clementer, quid vellent? Responderunt se se missu magni Patris (hoc nomine ibi notus erat Romanus Pontifex) profectos ex Europâ, eò venisse instinctos cupiditate cognoscendi literas, linguamque Sinicam; quò sic mutuæ communicationis facultate paratâ, cum audire ipsi possent, ac discere, quæ à Sinis, vt fama erat, de Doctrinis varijs copiosè prudenterque tradebantur; tum suggerere vicissim, quæ de ijsdem Europæi non paruo, nec breui studio elaborata commentati essent. Bonum hoc, atque vtrisque vtile fore commercium, nec apparere causam; cur cum Sinenses Magistratus mercatus, & Nundinas suorum cum Externis Institoribus, ad mercium peregrè apportatarum cum ibi abundantibus commutationem permittant: non similiter approbent magis etiam salutarem bonorum mentis, fructuumque ingenij communicationem. Petere se igitur, vt sibi ad eam rem figere domicilium Sciauquini liceat; solumque assignetur, ubi suo sumptu Domum sibi construere, & Deo Cœli, quem colerent, cuique quotidie sacra facerent, Templum excitare, ornareque possent. Ad ea Cocumfu, placido renidentique vultù. Ite, inquit, quod bene vertat, lustrate Vrbem, ac suburbia, & qui vobis maximè situs arriserit, ad eas, quas dixistis structuras, notate, mihique indicate. Mea erit cura impetrandi à Tutano, vt eius autoritate supremâ istius vobis loci, quemcumque optaueritis, propria, & perpetua possessio firmetur. Ab hoc colloquio digressis Patribus Miles, qui eos Amacao duxerat, alijque, quos priori aliquot mensium commoratione Amicos Rogerius parauerat, auctores fiunt eum locum petendi, quem ipsi monstrabant. Vastus patebat extra Vrbem Campus ad ripam amnis ingenris, villis suburbanis sparsus, quas felicium arborum speciosa nemora, & hortorum amœnissimi prospectus, cum ciuibus è Turrium fenestris spectantibus, tum aduenis per fluuium commeantibus miro latè spectaculo monstrabant. Huius in agri eâ parte, quæ flumen contingebat, mille ferè passibus ab Vrbis muro, surgere cœperat sumptu publico turris ingens, quales apud Sinas multæ antiquâ superstitione tolli solent studijs populorum, vanâ fiduciâ sperantium, pacem, vbertatem, fœlicitatemque regionis istiusmodi molium speciosâ perennitate contineri. Prope Turrim iam ad primum euectam tabulatum, & versicolori exterius tectorio fulgentem, vnde ei floridæ nomen adhæserat, designabatur templum magnifici, vt ijs locis, & elegantis operis, quo in Templo conseruatori Ciuitatis isti ipsi Guampuon statua decreta fuerat consilio publico literatorum, ac plebis, sexennium eius præfecturæ inoffensâ prudentiæ, ac benignitatis famâ laudatum, istâ grati animi significatione honorantium. Eò nostri deducti ab amicis locum animaduertunt ad ministeria prædicationis Euangelicæ inprimis opportunum. Redeunt igitur ad Cocumfù, eique referunt: locis exploratis, vt ipse pridiè iussisset, nullum ad suas rationem accomodatiorem reperisse, quam eum, qui turrim floridam proximè tangeret. Hæc nostri autoritate adducti amicorum verecundè, ac timidè dicebant, multum verentes, quò res caderet. Cum ecce haud dubijs indicijs sentiunt exhilaratum istâ mentione Conseruatorem, cui videlicet amplum, glorioſumque videbatur, locum illum in quo suæ virtutis monumentum æternum ponebatur, nouâ, & mirâ in illis partibus Europæorum Sacerdotum habitatione nobilitari. Benignè igitur arridens: rem, inquit, mihi quidem gratam, & ni fallor impetrabilem optatis. Adibo Tutanum, & vestro ei voto exposito, quod ille annuerit renunciabo. Istius responsi moram benè Patres collocandam putauerunt in Arâ requirendâ, quam Rogerius Sciauquino discedens iussu Prore-

221 Cocumfù humanissimè Patres excipit.

222 Et locum aptissimum ipsis ad ædificium concedit.

gis Cinsui, apud amicum depositum erat. Erat is Ciuis Sciauquinensis, nomine Nico, cognomento Ciu, quicum nostri, quod vicinus esset domui, quam Prorex ijs habitandam dederat, familiaritatem contraxerant, & docilem experti, Christianæ Religionis elementis imbuere volentem cæperant. Huic cum subitâ necessitate ad discessum vrgerentur, sacrum altare seruandum commiserant. Eius igitur cum Domum adijssent, Nico amplexus hospites, & constantem amicitiam omnibus officijs prolixè testatus, duxit in conclaue pro copiâ ornatum, cuius in medio sacrum altare stabat, octo thuribulis perpetuò fumantibus halans. Eminebat supra inscriptio literis ab ipso cubitalibus splendidè formata, duas has voces exprimens Thien Chù, quæ hisce latinis respondent: *Cœli Domine*. Referebat bonus Cathecumenus; se se quotidie, ex quo Patres discessissent, in eam Aulam statis locis venerabundum oratse Deum Cœli, vt suos Sacerdotes reuocaret, seque illuminaret. Delectati Patres viri humanitate, reditum in hospitium parabant: cum ille: nequaquam, inquit, patiar vos quamdiu propriam Domum non habebitis, alibi diuersari, quam apud me. Partemque illis ædium ostendit, Aulæ, in qua erat Altare coniunctam, in quâ sine familiæ incommodo, degere interim possent. Acceperunt Patres, quod vero affectu offerebatur, & sarcinis ex hospitio eò traductis, fruentes opportunitate offerendi Deo quotidiani sacrificij, responsum illic Conseruatoris expectabant: quod non est diu moratum.

223 Supellectilem sacram priori discessu relictam sanctè custoditam reperiunt.

Dies inter hæc illuxit decimus octauus Kal. Octobris, anniuersariâ per Ecclesiam Catholicam Sanctæ Crucis exaltatæ memoriâ Sacer. Eo die adhuc à Cocumsû Nuncius, qui Patres accerseret. Subitò profecti ab eius renidenti placidoque vultu primum omen concessæ, quam optabant gratiæ sumpserunt. Audiunt mox ab ipso, impetrasse se ipsis à Tutano, quæ petierant. Quare postridie constitutâ horâ ad Turrim floridam adessent: se eodem occursurum, & Ædis extruendæ metaturum solum. Conuenitur vtrimque ad condictum. Sed Cocumsû more Sinis vsitato, qui exquisitas in negotijs rite conficiendis solemnitates adhibent, Collegam alium suum virum maximæ authoritatis secum adduxit; & cum eo tres è primoribus Ciuitatis, quorum vni tum priuato, sed Magistratibus alibi primarijs cum laude functo, ædificatio eius, de qua diximus Turris, à Concilio Vrbis publico commendata fuerat. Is alioqui austeri vir ingenij, vbi audiit hoc agi, vt in viciniâ Turris suâ curâ structæ, stabilis & perpetua sedes Exteris hominibus tribueretur, caperare frontem cæpit: adductoque supercilio, itane, inquit, Amacaënsibus mox turbâ magnâ secuturis, ostium pandimus, & nouæ ipsorum hîc in nostris ceruicibus fundandæ coloniæ locum vltrò damus? Trepidare hîc nostri, & rem tacitè Deo commendare. Conseruator, in quem omnium oculi obuertebantur, tranquillè respondit: omnia Tutano, & sibi prouisa satis esse. Nec quidquam hîc periculi talis apparere. Duobus hominibus singulari, nec vim exempli habituro, primùm legio concedi stationem in commodum publicum. Tum versus ad Patres: Videte, inquit, ne quemquam Amacao sine nouâ facultate euocetis, atque legibus Sinensium subiecti sitis. Annuentibus ijs, ipse Cocumsû metas designauit Domicilij. Area videbatur angustior, quam vt templum simul, & Domum commodè caperet. Quare modestè interpellat Rogerius; non videre se in tam arcto spatio locum ædi sacræ. Cui Cocumsû eadem vestræ dumtaxat, inquit, habitationi hos circumscribebam fines: nam templum quod iuxta, vt videtis, sumptu publico tollitur, vobis commendare, ac proprium addicere statui. Erat id templum, in quo, vt diximus Conseruatoris statua collocanda erat. Quare deducendum maturè ab errore absurdo Rogerius hominem ratus, Atqui solus, inquit, Deus noster in illo, quod meditamur colendus templo est: neque in eo vlli hominis viuentis signo, aut simulacro locus esse potest. Constitit aliquandiu defixus ad

224 Area ædificandæ domui, & templum nostris assignatum.

hæc

hæc verba Cocumfù: & cum seducto Collegâ, alijsque, quos adduxerat arcanò locutus est. Tum ad nostros consuetâ serenitate se conuertens. Ne id quidem, inquit, quod obijcitis obstabit, quo minus templum, quod iuris esse mei publica liberalitas voluit, vobis conditione quam optimâ condonem. Vos cui voletis Deo, quibuslibet cæremonijs sacrabitis. Nec vobis eâ in re quidquam molestiæ à nobis erit. His dictis, aream præterea quam ædi nostrorum priuatæ descripserat laxari aliquantulum præcepit. Nostri exquisitis verbis prout res poscebat gratias egerunt; & quoniam sarcinulas ad possessionem assignatæ sedis continuò adeundam, eò secum tulerant vitreum trigonum inde promptum Conseruatori obtulerunt: simulque pictam tabellam Deiparæ Virginis, cui sacram ædem dicare constituerant, in loco conspicuo defixerunt. Spectauit Trigonum cum admiratione Conseruator, alijs etiam certatim effusius laudantibus. Nec minus cunctos rapuit Virginis species Christum puerum vlnis amplexæ: intueri, hærere, passim omnes, nullum finem commendandi, venerandique facere. In primis Cocumfù nullo non indicio prodebat se mirificè rerum earum aspectu delectari. Memor tamen abstinentiæ, qua summam in eo magistratu laudem meruerat, palam negauit se vitreum Trigonum, aut omninò quidquam aliud, dono acceptarum. Petijt tantum, vt si graue non esset, sinerent Patres Imaginem Virginis Dei-Matris, & Triangulum vitreum deferri tantisper in Domum suam. Se enim liberos, & familiam tam miro spectaculo recreari cupere Prolixe videlicet assenserunt Patres. statimque tabula, & vitrum Conseruatoris Ministris portanda sunt tradita; adiunctis alijs quibusdam, quæ etiam, atque etiam Conseruatorem rogabant, vt sibi habere dignaretur: se enim in beneficij parte numeraturos, si aliquid à se oblatum acciperet: multo vero maximè iucundum habituros si admittere omnia vellet. Sed frustra hæc fuerunt. Nam Conseruator vbi satis domi spectata illa sunt, cuncta remisit: ne sudario quidem acu picto, Europæo opere, in quod vxor eius muliebris cupiditatis oculos adiecerat, retineri ab illâ permisso. Post hæc conductâ in proximo domunculâ instabant operi nostri, festinandum rati, ne qua voluntatum mutatio existeret. Ergo iam positis in areâ sibi assignatâ fundamentis, muri lateritij surgebant: Cum ecce Turris floridæ structores ex primo illo specimine certius æstimatâ crescentis ædificij formâ, & mole: palam vociferari, obstrui luminibus operis publici, & totam elegantiam ceptæ turris, quæ in salutis, ac fœlicitatis publicæ auspicium surgeret, priuatâ externorum hominum ambitione corrumpi. Hæc illis assiduè querentibus, facilè primores Ciuitatis, suburbanas eò ambulatiunculas frequentantes, assentiebantur. Ergo de horum Consilio Præfectus operis Turris floridæ, ille ipse quem diximus coram Conseruatore contra nos obnunciasse, viatore publico ad Patres misso, desistere illos ædificatione iubet. Rogerius hoc audito, Proceres Vrbis singillatim conuenit, quâ mente, quoue consilio, quâ Magistratuum Sinensium voluntate, ædem vtilitatibus magis publicis, quam suis ipsorum vsibus seruituram condat, accuratè, ac modestè docet. Probabant audita plerique; & Conseruatoris autoritate, impetratoque per eum Tutani diplomate præsertim mouebantur. Addebant tamen dehonestandum non esse publicum monumentum adstructione priuatâ. Componi rem ex æquo posse, si Patres paulò remotiorem aliquem situm optarent, summâ statim omnium voluntate concedendum. His cognitis Patres, qui frustrâ se perfecturos domum viderent, si odio, inuidiaque populari ab eâ frequentandâ Sinæ abhorrerent, consilium à necessitate capiunt descendendi ad conditiones oblatas. Et Deus ita rem fortunauit, vt longè accomodatior rationibus nostris, quam prior ille fuerat, locus assignaretur. Cæterùm frustra consumptis cæpto in opere pecunijs, Rogerius Amacaum redit subsidij conquirendi gratia. Vbi dum moratur, Riccius dirâ calumniâ periclitatus, conuictis Diuinâ prouidentiâ falsis testibus, & calumniatore grauissimè

225 Tabella Virginis Matris puerum IESVM vlnis gestantis admirationi est Sinis.

226 Abstinentia Conseruatoris dona recusantis.

227 Iactis iam fundamentis Patres loco assignato cedere coguntur.

228 Alium impetrant commodum.

229 Riccius dira calumnia liberatur.

simè à Conseruatore mulctato detractum honorem cum gloriæ accessione recuperauit. Perfecta denique Domus, & Sacellum est, & vtrique appensum diploma Tutani, quo solum illud in stabilem possessionem, quam optimo iure Patribus dabatur, & inquilinorum securitati quietique, regiæ tutelæ interpositione cauebatur. Misit etiam Cocumfu vtriusque valuis affigendos sinico more titulos, ingenio, & manu designatos suâ. Ædis quidem sacræ hæc erat inscriptio: *Templum, & flos nouellus Sanctorum*. Domicilio Patrum appensa tabella hæc habebat: *Ab Occidente venerunt ad nos Patres, homines candidissimi*. Addidit Epigramma panegyricum septendecim versuum, stylo pereleganti, omnibus Sinicæ poëseos suauitatibus condîtum: quod item manu eruditâ suâ in ornatâ pigmentis tabulâ graphicè pictum proponi publicè voluit. Quæ res magnam nostris existimationem, & venerationem conciliauit. Interim Rogerius, quam ante hos annos quatuor scribere linguâ Sinicâ cæperat Christianæ Doctrinæ summam, Mandarinis amicis Domum nostram amicissimè frequentantibus videndam, & si quid in grammaticæ regulis peccatum erat, emendandam commiserat. Eorum concors iudicium fuit, librum esse præclarum, & quamprimum typis publicis edendum. contulerunt quin etiam in id operam. Itaque illorum maximè studio sub finem anni 1583. perfectâ editione, vulgari cæpit. Eius libri capita quotidianis scholis ad densam, & perattentam coronam nostri differebant; cunctis admirantibus, credentibus non paucis, & aquam peccatorum deletricem (sic baptismum appellabant) concedi sibi flagitantibus. Patres nihil cupidè in istis initijs festinandum rati, rem in longum trahebant. Vnum tantum mendicum hominem morbo afflictum à suis crudeliter eiectum domo, & miserè in publico iacentem, cum in tugurium commodè ad id ipsum structum prope domicilium nostrum deportassent, & humanissimè aliquamdiu fouissent, illo ipso caritatis miraculo apud Sinas rarissimo permotum, ad Christianæ veritatis ipsi eodem tempore propositæ lucem amplectendam, volentem, poscentemque, baptizarunt, & mox cum suaui spe salutis æternæ mortuum honorificè sepelierunt. Laudantibus plerisque benignitatem in miserum impensam: Nonnullis tamen absurdâ in vulgus sparsâ fabulâ rem ad auaritiæ suspicionem trahentibus. Aiebant enim callidissimos Falancos ex istius languentis aspectu intellexisse, gemmam ingentis pretij in eius capite latere, quare illum laborantem curasse, vt mortui cadauere potirentur. Vergebat inter hæc ad finem trienne spatium Magistratui Cocumfu Sinicis legibus præscriptum: metusque cum Ciuitatem vniuersam, tum nostros priuatim solicitabat, ne tam impensè fauente Conseruatore priuarentur. Hoc formidantibus lætissimus è Regiâ Nuncius superuenit, diploma ferens, quo Guampuon, hactenus Cocumfu, Lancitanus deinceps ibidem esse iubebatur. Est Lancitani tanto superior illa priori dignitas, vt non nisi genibus humi positis quicumque est Cocumfu Lancitanum alloquatur. Gratulatio ergo ingens publicè fuit, nec vllorum, quam nostrorum verior, ac maior. Vnum deerat ad legitimam Residentiæ iuxta vsum Societatis institutionem, vt adiri ea lustrarique à superioribus eius posset. Adeunt Rogerius, Ricciusque Lancitanum. Exponunt: degere Amacai P. Franciscum Capralem Collegij Societatis illic Rectorem, cuius potestati, atque imperio ipsi subiecti sint. Eius iuris, officijque esse visere, & explorare quid sui, vbicumque sint, rerum gerant, Nec quidquam nostro more rite fieri, nisi eo dirigente probanteque. Petere idcirco sese à Lancitani perspectâ tot beneficijs humanitate, ne sibi addictissimos clientes summâ consolatione, domum, & templum, quòd sibi tam munificè dederit, istâ, quæ vna deesset, iuris solemnitate fraudari velit: Sed quâ polleret, vi noui Magistratûs, plenâ eius rei potestate, annuere ne grauaretur vt Caprali quoties vellet Sciauquinum ad nos venire, inspiciendi causa ordinandique, quæ è re viderentur, libera facultas esset. Concessit id solitâ facilitate

230 Perfectum ædificium inscriptionibus ornatur.

231 Christianæ Doctrinæ summa linguâ Sinicâ à Rogerio edita.

232 Primus baptismus ægri inopis.

233 Conseruator in Lancitani dignitatem prouectus.

te Lancitanus : & ſtatim Rogerius , relicto Sciauquini Riccio , Amacaum profectus Capralem deduxit , Lancitanoque ſtitit . Is hoſpitem exporrectiſſimâ fronte , benigniſſimis verbis excepit ; addens ſe mox miſſurum , qui eum domi ſuæ à ſe ſalutaret , paucis poſt horis eodem die venit in Domum noſtram nobilis Aulicus Dux Prætoriæ cohortis , qui conuento Capralí dixit , ſe à Lancitano adeſſe , gratulandi nomine ipſius eius aduentûs cauſa . Simul ab eodem munera obtulit , quæ honeſtiſſima illic præſtantibus viris dari ſolent . Volumen panni ſerici candidi , ventilabra ſex , & mappas quatuor . Tantundem Patri quoque Rogerio donatum . Concurſus inde fuit Mandarinorum re per vrbem vulgatâ , hoſpitem , quem Lancitanus tanti faceret , certatim colentium . Horum erant variâ humanitate officioſæ voces , adhortantium , vt quandoquidem vrbem ſuam , & nouam Patrum Domum honorare aduentu ſuo dignatus eſſet , ne breue id gaudium eſſe vellet , ſed duorum ſaltem menſium indulgeret hoſpitio moram . Menſis erat Nouember anni 1584. & præſentatæ in templo Deiparæ Virginis anniuerſarius imminebat dies , quem primæ in ijs partibus publici baptiſmi cæremoniæ ſolemniter celebrandæ idoneum Capralis credidit . Baptizauit igitur eo die noſtro in Sacello , quanto maximo apparatu licuit , duos è multis delectos . Prior ortu erat , & literis clarus , quem cum Primi noſtrorum Patrum recens Sciauquinum appulſorum ſermones cæpiſſent , ita ipſis familiariter adhæſit , vt etiam vltrò petitâ cum ijs diuerſandi facultate , quinque circiter menſes eodem cum ijs tecto eâdem menſâ vſus ſit : quo tempore totus erat in recognoſcendo deſcribendoque compendio Doctrinæ Chriſtianæ Sinicâ linguâ , vt dictum eſt , à Rogerio compoſito . Eius libri lectione illuminatus , Diuinâ operante gratiâ veritatem agnouit ; ſerióque induxit in animum profiteri eam , & in propriæ , ac quoad poſſet alienæ quoque ſalutis vſum adhibere . Nomen illi Paulo factum eſt . Alter Sciauquinenſis fuit Ciuis , Sinico nomine Nico , cognomine Ciu , idem ille , cuius in domo expulſi primum Sciauquino Patres , Sacrum Altare depoſuerant , vt diximus : Cui Sanctum illud depoſitum non minus , quam olim Obededoni Arcæ teſtamenti hoſpitium profuit . Nam ex eo tempore magis , magiſque incenſus deſiderio Chriſtianæ Religionis , cum vniuerſa eius elementa probè percepiſſet , ad Fidelium cœtum aggregari , ſtudio & perſeuerantiâ meruit . Huic regenerato nomen Ioannis nouum eſt additum . Qui cum lætitiâ geſtiens à Sacro myſterio in ſuam domum redijſſet , vicini magno concurſu eum adierunt , etiam , atque etiam rogantes , vt ipſos iuuare ne grauaretur , in nouâ , quam ſuſcepiſſet Religione cognoſcendâ amplectendâque . Paulus ex Prouincià Fuchien oriundus , Sciauquini ob quædam negotia conſederat , ibi , & in Regis Aulâ bene notus , ac magni habitus , cum ob cæteram prudentiam , tum præſertim ob inſignem in literis , diſciplinaſque Sinenſibus profectum . Ad hunc , vbi Chriſtianum factum percrebuit , Primores ipſi Principeſque Sciauquinenſis Vrbis gratulatum concurrerunt : certatim pro ſe quiſque conteſtantes , ſe factum eius collaudare , ex eoque ipſo intelligere bonam , & ſanctam nouam iſtam religionem eſſe , quam vir tantæ Doctrinæ , ac virtutis , tamque excellentis ingenij ſibi ſuſcipiendam iudicaſſet . Poſt paucos dies idem Paulus iter in Vrbem Regiam ſuſcepit , vbi promouendus ad Mandarini dignitatem exiſtimabatur . Aiebat tamen noſtris , ſe prius domum ſuam reuiſurum ; vxoremque ac familiam inuenti theſauri participes facturum , ijs ad Chriſti Religionem , vt ſperabat , adiungendis . Hactenus tantum neceſſariæ moræ traximus in enucleatè , ac diſtinctè repetendis originibus Sciauquinenſis Domus , quam primam intra Regnum Sinarum Societas habuit : in quo ſi aliquot retrò Annorum memorias coniunximus , boni conſulere debebit æquus lector , id quod eius plenius commodiuſque docendi causâ innouatum hic ſemel à nobis eſt , alias non facilè limites Annalis tranſgreſſuris .

234 Rectori Amacaënſi poteſtas viſitandi Patres Sciauquini degentes facta .

235 Lancitanus beneuolentiſſimè Capralem excipit : & eius exéplo Mandarini .

236 Primus Baptiſmus publicus Sciauquini celebratus .

In Braſiliâ hoc anno à centum , & quadraginta ſocijs Regni Dei negotia ſtre-

strenuè, ac feliciter procurata sunt, Infidelibus ad fidem, Fidelibus ad vitæ Sanctitatem inuitandis. Barbarorum ad duo millia Ecclesiæ per baptismum adiuncta sunt. Christiana Iuuentus præcipuè curata, excitatis saluberrimo euentu sodalitijs. Inter hos labores duo ad mercedem, vt speramus, euocati sunt. Alterius horum notabilis mors fuit inopinatâ celeritate. Relaxans animum à prandio, familiari cum fatribus sermone, in Pernambucensi Collegio Balthasar Fernandez XI. Kal. Iunias, dum signum Angelicæ salutationis meridie insonuit, repente corruens expirauit; valens eatenus, & vegetus. Eum, ei morte præoccupatum, in refrigerio fuisse, (vt sacræ literæ loquuntur) cum ex cetera eius bonitate confidere licuit; tum quòd ijs ipsis forte diebus promulgato Iubilæo, ad eius participandas vtilitates peculiari se religione præparauerat.

237 Mors subita vnius è nostris Pernambuci.

In Peruuiâ Synodum celebrarunt earum partium Episcopi, ad quam etiam Prouincialem Societatis aduocare sunt dignati. In eâ cum esset animaduersum, quæ ibi vsu terebantur Christianæ Doctrinæ linguâ populari explicatæ volumina, multis locis mendosa circumferri, quòd, qui primi Prouinciam interpretandi susceperunt, non satis adhuc in Idiomatum illorum intimâ notitiâ profecerant, datum Societati negotium est nouæ summæ conscribendæ, quæ non tantum elementariam declarationem mysteriorum, & dogmatum Christianæ Religionis, ad informationem Neophytorum; sed etiam ad vsum Sacerdotum Parochias curantium, rituum sacrorum, officiorumque præcipuorum, breuem dilucidamque præscriptionem traderet. Liber is magno studio compositus, & tum Hispanicâ, tum duabus illic vigentibus indigenarum linguis vulgatus, mirè omnibus probatus est, & vtilitates habuit ingentes.

238 Christianæ Doctrinæ summa Peruuiano idiomate conscripta,

In Mexico ijsdem, quæ annis prioribus meminimus studijs, Gentilium ad fidem adducendorum, Neophytorum excolendorum diligenter hoc anno operam Societatis, nec minus fœliciter institerunt. Natio indigenarum bona, & docilis, ad hæc beneficijs allecta nostrorum, qui morbis per eos tractus vulgatis, obsequijs ægrorum pauperum se liberalissimè impendebant, non ægrè sequitur ad meliora inuitantes: miris etiam euentis; & Diuini fauoris clarissignificationibus ad idem excitata. quarum rerum narrationem fusiorem in Annuis dudum editis relinquimus. Sua quoque culturæ Hispanorum, vel peregrè profectorum ex Europâ, vel in ijs colonijs natorum, pars curæ tributa: & fructus ibi quoque benignè respondit.

239 In Mexico res hoc anno bene gestæ.

HISTO-